

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

KATILIM BANKACILIĞINA İLİŞKİN DİYANET
PERSONELİNİN ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZAFER YILDIRIM

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ferudun KAYA

TEMMUZ - 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Zafer YILDIRIM tarafından hazırlanan “**KATILIM BANKACILIĞINA İLİŞKİN DİYANET PERSONELİNİN ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/ oy çokluğuyla kabul edilmiştir. 19/07/2024

Jüri Üyeleri

Danışman
Prof. Dr. Ferudun KAYA
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Mustafa CANBAZ
Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Ümit TURA
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İmza

.....

.....

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

Bu çalışma için Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde Araştırmalar Etik Kurulundan 2023/07 sayısı ile etik izin alınmıştır.

.....
ZAFER YILDIRIM

ÖZET

KATILIM BANKACILIĞINA İLİŞKİN DİYANET PERSONELİNİN ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zafer YILDIRIM

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. FERUDUN KAYA)

BOLU, HAZİRAN - 2024

XII+87 Sayfa

Katılım bankaları, faizli sisteme bir alternatif olarak ortaya çıkmış olup dünyanın pek çok yerinde uygulanan bir yapı kazanmıştır. Türkiye’de uygulanmaya başlanan bu sisteme ilişkin algının ne yönde olduğu merak edilen bir durumdur. Bu düşünceden hareketle çalışmada; Türkiye’de görev yapan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin katılım bankacılığı ile ilgili algısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Tesadüfi olmayan kolayda örnekleme yöntemi ile toplam 501 personelden anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Toplanan veriler SPSS ile analiz edilmiştir. Diyanet personeli geleneksel bankalara göre katılım bankalarını daha işlevsel; tutundurma faaliyetlerini daha olumlu görmekte ve diğer bankalara göre katılım bankalarını daha çok tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırmada diyanet personelinin katılım bankaları ile ilgili algıları demografik özellikleri açısından karşılaştırılmıştır. Bu çerçevede personelin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, görev türü, görev bölgesi ve yeri ile görev süresi gibi özellikleri açısından katılım bankalarına ilişkin algıları farklılık göstermiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Bankacılık, Katılım bankacılığı, Diyanet personeli.

ABSTRACT

A STUDY ON THE PERCEPTION OF RELIGIOUS AFFAIRS PERSONNEL ON PARTICIPATION BANKING

MSC THESIS

ZAFER YILDIRIM

BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF BANKING AND FINANCE

(SUPERVISOR: PROF. FERUDUN KAYA)

BOLU, JUNE 2024

XII+87 Pages

Islamic participation banks emerged as an alternative to interest-based systems and have gained traction in many parts of the world. The direction of perception towards this system in Turkey is a subject of curiosity. Hence, this study aimed to determine the perception of personnel working in the Directorate of Religious Affairs regarding Islamic participation banking. Through non-random convenience sampling, data were collected via a questionnaire from a total of 501 personnel. The collected data were analyzed using SPSS. The results indicated that compared to traditional banks, Directorate of Religious Affairs personnel perceive Islamic participation banks as more functional and view their promotional activities more positively, expressing a greater preference for Islamic participation banks over other banks. The study compared the perceptions of Directorate of Religious Affairs personnel regarding Islamic participation banks based on their demographic characteristics. In this context, differences were observed in personnel's perceptions of Islamic participation banks concerning characteristics such as gender, age, educational background, type and region of duty, and length of service.

KEYWORDS: Banking, Participation banking, Religious affairs, Türkiye.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	III
ETİK BEYAN.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	XI
TEŞEKKÜR.....	XII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. KATILIM BANKACILIĞI VE FİNANSAL SİSTEMDEKİ YERİ.....	2
1.1 Bankacılığın Tanımı	2
1.2 Bankacılık İşlevleri	3
1.3 Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	4
1.3.1 Dünya’da Bankacılığın Gelişimi.....	5
1.3.2 Türkiye’de Bankacılığın Gelişim.....	5
1.4 Katılım Bankacılığı.....	6
1.4.1 Katılım Bankacılığının Tanımı	6
1.4.2 Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi	6
1.4.2.1 Avrupada Katılım Bankacılığının Gelişimi	7
1.4.2.2 Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi	8
1.4.3 Katılım Bankacılığının Finansal Sistemdeki Yeri.....	8
1.4.4 Katılım Bankacılığının Amaçları	9
1.4.5 Katılım Bankalarının Çalışma Prensipleri	10
1.4.6 Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Nedenler.....	11
1.4.6.1 Dini ve Felsefi Nedenler	11
1.4.6.2 Ekonomik Nedenler	11
1.4.6.3 Politik Nedenler	12
1.4.6.4 Sosyal Nedenler	13
1.4.7 Katılım Bankacılığı İlkeleri.....	14
1.4.8 Katılım Bankacılığında Fon Yönetimi	15
1.4.8.1 Fon Toplama Yöntemleri.....	16
1.4.8.2 Fon Kullandırma Yöntemleri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM	23
2. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE PERSONELİ.....	23
2.1 Diyanet İşleri Başkanlığının Misyonu	23
2.2 Diyanet İşleri Başkanlığının İlkeleri.....	24
2.3 Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Özellikleri	25
2.4 Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Görevleri	26
2.4.1 Liderlik Görevi.....	27
2.4.2 Rehberlik Görevi.....	28
2.4.3 Rol Model Olma Görevi.....	28
2.4.4 Güven Verme Görevi	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	30
3. DİYANET PERSONELİNİN KATILIM BANKACILIĞINA BAKIŞI	30
3.1 Literatür Araştırması.....	30
3.2 Çalışmanın Amacı ve Önemi	35
3.3 Yöntem.....	35
3.3.1 Evren ve Örneklem	36
3.3.2 Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri	37
3.3.3 Veri Toplama Araçları	38
3.3.4 Verilerin Analizi.....	39
3.4 Bulgular	42
3.4.1 Araştırmaya Katılan Diyanet Personeline İlişkin Bulgular.....	42
3.4.2 Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışmasına İlişkin Bulgular.....	44
3.4.3 Katılım Bankacılığına Yönelik Algıya İlişkin Bulgular	54
3.4.4 Katılım Bankalarına İlişkin Algının Demografik Özellikler Açısından Karşılaştırması	55
SONUÇ.....	70
KAYNAKLAR.....	76
EKLER.....	84

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1. Doğrulamalı faktör analizine ilişkin uyum değerleri	41
Tablo 3.2. Diyanet personelinin demografik özellikleri.....	42
Tablo 3.3. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonuçları.....	45
Tablo 3.4. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin iç tutarlılık sonuçları	47
Tablo 3.5. Madde toplam korelasyonuna ilişkin bulgular	49
Tablo 3.6. %27'lik alt ve %27'lik üst toplam puanların arasındaki farka ilişkin bulgular.....	51
Tablo 3.7. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin doğrulamalı faktör analizi sonuçları.....	53
Tablo 3.8. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin pilot ve gerçek çalışma verileri arasındaki ilişki.....	54
Tablo 3.9. Diyanet personelinin katılım bankacılığı ile ilgili algıları	55
Tablo 3.10. Katılım bankalarına ilişkin algının cinsiyete göre karşılaştırması	56
Tablo 3.11. Katılım bankalarına ilişkin algının yaşa göre karşılaştırması	56
Tablo 3.12. Katılım bankalarına ilişkin algının eğitim durumuna göre karşılaştırması.....	58
Tablo 3.13. Katılım bankalarına ilişkin algının görev türüne göre karşılaştırması	59
Tablo 3.14. Katılım bankalarına ilişkin algının görev süresine göre karşılaştırması	61
Tablo 3.15. Katılım bankalarına ilişkin algının hafızlık belgesine göre karşılaştırması.....	62
Tablo 3.16. Katılım bankalarına ilişkin algının görev yaptıkları bölgelere göre karşılaştırması.....	63
Tablo 3.17. Katılım bankalarına ilişkin algının görev süresine göre karşılaştırması	65
Tablo 3.18. Katılım bankalarına ilişkin algının kullanılan banka türüne göre karşılaştırması.....	66
Tablo 3.19. Katılım bankalarına ilişkin algının kullanılan kredi kartı türüne göre karşılaştırması.....	67
Tablo 3.20. Hipotez testi sonuçları.....	69

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin scree plot grafiği....**47**

Şekil 3.2. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları.....**52**

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AFA : Açıklayıcı Faktör Analizi

çev. : Çeviren

DFA : Doğrulayıcı Faktör Analizi

vb. : Ve Benzeri

vd. : Ve Diğerleri

TEŞEKKÜR

Bu tez fikrinin ortaya çıkmasından hazırlanmasına kadar geçen süreçte desteklerini esirgemeyen, daha nitelikli bir çalışma ortaya koymam konusunda beni cesaretlendiren, çalışmaya katkıda bulunan ve tez çalışması süresince benden anlayışını esirgemeyen, sahip olduğu tüm bilgi ve birikimini benimle paylaşan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ferudun KAYA'ya, her zaman ve her koşulda yanımda olan ve dualarını her daim hissettiğim kıymetli anne ve babama, sevgili eşime ve özellikle bu tezin oluşum aşamasında zaman ayıramadığım biricik evlatlarım Betül Erva ve Zeynep Yüstra'ya anlayışları ve sabırları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmamın başlangıç aşamasında tecrübesi ve fikirleriyle destek olan Diyanet Akademi Başkanı Sayın Doç. Dr. Enver Osman KAAN hocama ve anket sorularına verdikleri cevaplarla katkı sunan Diyanet İşleri Başkanlığı fedakar personeli değerli hocalarımıza şükranlarımı arz ederim.

GİRİŞ

Günümüz modern finans dünyasında, faizsiz bankacılık olarak da bilinen katılım bankacılığı, İslam hukukuna uygun finansal hizmetler sunma amacıyla giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bankacılık modeli, İslami prensipler doğrultusunda, faizsiz finansal ürünler ve hizmetler sunarak özellikle Müslüman topluluklar arasında geniş bir kabul görmektedir. Türkiye’de de katılım bankacılığı sektörü hızla büyümekte ve finansal sistemin önemli bir parçası haline gelmektedir.

Katılım bankacılığı, geleneksel bankacılıktan farklı olarak, müşterilerin mevduatlarını faizsiz esaslara göre yönetir ve kazanç paylaşımı modeline dayanır. Bu bağlamda, katılım bankalarının sunduğu ürünler ve hizmetler, İslam dini kurallarına uygunluk açısından sürekli bir denetime tabi tutulmaktadır. Bu denetim mekanizmasında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın rolü ve etkisi büyüktür. Diyanet personeli, topluma dini konularda rehberlik etmekle kalmayıp, aynı zamanda İslami finansal ürünlerin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda da önemli bir referans noktasıdır.

Bu araştırmanın amacı, Diyanet personelinin katılım bankacılığına yönelik tutumlarının ve bilgi düzeylerinin belirlenmesi yoluyla, İslami finansal sistemin daha iyi anlaşılması ve benimsenmesine katkıda bulunmayı, Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin kanaatlerini belirlemektir. Diyanet personelinin bu konudaki bilgi ve kanaatleri, toplumun genelinin katılım bankacılığına olan bakış açısını ve güvenini de etkilemektedir. Bu bağlamda, Diyanet personelinin bilgi düzeyinin artırılması ve doğru bilgilendirilmesi, katılım bankacılığının yaygınlaşması ve doğru anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın metodolojisi, Diyanet personeline yönelik anket ve mülakat teknikleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemlerle elde edilen veriler, katılım bankacılığı konusundaki bilgi düzeylerinin ve kanaatlerin derinlemesine analiz edilmesini sağlamıştır. Araştırmanın sonuçları, Diyanet personelinin katılım bankacılığı hakkındaki bilgi eksikliklerini ortaya koyarak, bu alanda yapılacak eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin şekillendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Katılım bankacılığı ile ilgili doğru ve kapsamlı bir bilgi birikiminin, toplumun genelinde bu bankacılık modeline olan güveni ve ilgiyi artıracığı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KATILIM BANKACILIĞI VE FİNANSAL SİSTEMDEKİ YERİ

Bankacılık sektörü, modern ekonomilerin temel yapı taşlarından biridir. Ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve ekonomik büyümenin desteklenmesi için kritik bir rol oynar. Bu tezde, bankacılığın tanımı, temel işlevleri ve ekonomiye katkıları ele alınacaktır. Ayrıca, Türkiye’deki bankacılık sektörü genelinde katılım bankacılığına indirgenerek incelenecektir.

1.1 Bankacılığın Tanımı

Bankalar, modern ekonomilerin temel yapı taşlarından biridir ve çeşitli fonksiyonlarıyla ekonomik sistem içinde kritik bir rol oynar. Literatürde banka kavramı üzerine birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlar, bankaların işlevlerini ve önemini farklı açılardan ele almaktadır.

Bankalar finansal aracılık faaliyetlerini gerçekleştiren kurumlar olarak tanımlar. Bankalar, tasarruf sahiplerinden fon toplayarak bu fonları kredi şeklinde yatırımcılara tahsis etmektedir. Bankalar ekonomik büyüme ve istikrar için hayati öneme sahiptir (Smith, 2005, s.22).

Brown göre ise bankalar belirli yasal düzenlemelere tabi olan ve finansal işlemleri düzenleyen kurumlardır. Bankalar, mevduat kabul ederek ve kredi vererek ekonomik faaliyetleri finanse ederler. Ayrıca, bankalar devletin sıkı denetimi altında çalışarak finansal sistemin güvenilirliğini korumaktadır (Brown, 2015, s.45).

Mishkin ise bankaları şöyle tanımlamaktadır; Bankalar finansal piyasalarda aracılık yapan ve ekonomik birimler arasındaki fon akışını düzenleyen kurumlar olarak tanımlar. Bankaların temel işlevi, mevduat sahiplerinden topladıkları fonları kredi olarak sunarak ekonomik aktiviteyi desteklemektir (Mishkin, 2013, s.14).

Jones ise bankacılığı sosyolojik bir perspektiften ele alır ve bankaları toplumsal güvenin ve sosyal sermayenin inşasında önemli bir rol oynayan kurumlar olarak tanımlar. Bankalar, bireyler ve kurumlar arasındaki güveni artırır ve ekonomik ilişkilerin güvenilir bir çerçevede yürütülmesini sağlamaktadır (Jones, 2010, s.33).

Bankalar, gördükleri çok önemli işler ve yaptıkları büyük hizmetler sebebiyle her ülkenin ekonomik ve ticari faaliyetlerinde büyük yer tutmuşlardır. Bankaların ülke ekonomisi içindeki en önemli görevi paralarını biriktirerek bir miktar gelir elde etmek üzere bankaya yatıran tüzel ve gerçek kişilerle bir müddet için paraya ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişiler arasındaki bağlantıyı sağlamaktır. Başka bir deyişle, kredi vermek isteyen ile kredi almak isteyen arasında aracılık yapmaktır. Bu şekilde hem ülkenin ekonomik gelişmesi hızlanır hem de tasarruf edilen paraların toplamı çoğalır ve tasarruf düşüncesi yerleşir. Bunların dışında bankalar, sundukları hizmetler nedeniyle şu fonksiyonları da yerine getirmektedir Menkul kıymet çıkarılmasına aracılık etmek, aksiyon, obligasyon (borç senedi, tahvil gibi kıymetli evrak) alım satımına aracılık etmek, kupon ve ikramiyelerin tahsilini yapmak, kasa kiralamak, istihbarat işlerini yapmak, senet tahsil etmek, para naklini gerçekleştirmek ve dış ticarete aracılık etmektir (Doğan, 2008, s.4-5).

1.2 Bankacılık İşlevleri

Bankacılık sistemi, modern ekonomik yapının temel taşlarından biridir. Bankaların fonksiyonları, ekonomik büyüme ve istikrar açısından kritik öneme sahiptir. Bu bölümde, bankacılığın temel işlevleri üzerinde durulacak ve bu işlevlerin ekonomik sisteme katkıları incelenecektir.

Fon Toplama ve Dağıtma: Bankaların en temel işlevlerinden biri, tasarruf sahiplerinden fon toplayarak bu fonları kredi şeklinde yatırımcılara dağıtmaktır. Bu süreç, ekonomik kaynakların etkin kullanımını sağlar ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir.

Mevduat Kabulü: Bankalar, bireyler ve kurumlar tarafından yatırılan mevduatları kabul etmektedir. Bu mevduatlar, bankaların ana fon kaynağını oluşturur ve bankaların kredi verme kapasitesini artırmaktadır (Öztürk, 2012, s.45).

Kredi Verme: Bankalar, topladıkları mevduatları kredi olarak yatırımcılara ve tüketicilere sunarlar. Kredi verme, ekonomik aktivitelerin finanse edilmesini sağlar ve tüketim ile yatırım harcamalarını desteklemektedir (Yılmaz, 2015, s.67).

Ödeme ve Para Transferi Hizmetleri: Bankalar, ödeme ve para transferi hizmetleri sunarak ekonomik işlemlerin hızlı ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu hizmetler, ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi için hayati öneme sahiptir.

Havale ve EFT Hizmetleri: Bankalar, havale ve Elektronik Fon Transferi (EFT) gibi hizmetler aracılığıyla para transferlerini gerçekleştirirler. Bu hizmetler, bireyler ve işletmeler arasında para akışını kolaylaştırmaktadır (Kara, 2013, s.102).

Kredi Kartı ve POS Hizmetleri: Kredi kartları ve POS (Point of Sale) cihazları, tüketicilerin ve işletmelerin ödemelerini kolayca yapabilmelerini sağlamaktadır. Bu hizmetler, nakit kullanımını azaltarak işlem güvenliğini artırmaktadır (Demir, 2016, s.89).

Yatırım Hizmetleri ve Danışmanlık: Bankalar, yatırım hizmetleri ve finansal danışmanlık sunarak müşterilerinin yatırım kararlarını desteklerler. Bu hizmetler, bireylerin ve kurumların finansal hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Portföy Yönetimi: Bankalar, müşterilerine portföy yönetimi hizmetleri sunarak yatırım seçenekleri hakkında bilgi verir ve en uygun yatırım stratejilerini belirlemelerine yardımcı olmaktadır (Aksoy, 2014, s.58).

Finansal Danışmanlık: Bankalar, finansal danışmanlık hizmetleri sunarak müşterilerinin mali planlama ve yönetim konularında bilgi sahibi olmalarını sağlarlar. Bu hizmetler, bireylerin ve işletmelerin mali durumlarını iyileştirmelerine katkıda bulunmaktadır (Erdem, 2017, s.75).

Risk Yönetimi ve Sigorta Hizmetleri: Bankalar, müşterilerine risk yönetimi ve sigorta hizmetleri sunarak mali risklere karşı korunmalarını sağlarlar. Bu hizmetler, ekonomik istikrarın korunmasına katkıda bulunmaktadır.

Sigorta Hizmetleri: Bankalar, müşterilerine çeşitli sigorta ürünleri sunarak hayat, sağlık, mal ve kaza gibi risklere karşı koruma sağlarlar. Bu hizmetler, bireylerin ve işletmelerin mali güvenliğini artırır (Şahin, 2011, s.93).

Risk Yönetimi: Bankalar, risk yönetimi hizmetleri sunarak müşterilerinin mali risklerini belirlemelerine ve yönetmelerine yardımcı olurlar. Bu hizmetler, finansal krizlerin etkilerini azaltmaya yönelik önlemler içerir (Kurt, 2010, s.110).

1.3 Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılık, ekonomik ve sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak yüzyıllar boyunca evrim geçirmiştir. Bu bölüm, bankacılığın tarihsel gelişimini, dünya genelinde ve Türkiye’de nasıl şekillendiğini ele alarak, bu sürecin önemli dönüm noktalarını ve etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

1.3.1 Dünya’da Bankacılığın Gelişimi

Bankacılığın kökenleri, Mezopotamya, Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu gibi eski uygarlıklara kadar uzanır. İlk bankacılık faaliyetleri, tapınaklarda ve pazar yerlerinde gerçekleşen para saklama ve ödünç verme işlemleriyle başlamıştır (Graeber, 2011, s.52).

Orta Çağ’da, İtalya’daki Floransa, Venedik ve Cenova gibi şehirlerde bankacılık faaliyetleri önemli bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde, modern bankacılığın temelleri atılmış ve ilk bankalar kurulmuştur. Örneğin, 1397 yılında kurulan Medici Bankası, uluslararası bankacılıkta öncü olmuştur (Baldwin, 2006, s.78).

Rönesans dönemi, bankacılığın Avrupa’da yaygınlaştığı ve karmaşık finansal araçların geliştirildiği bir dönemdir. Sanayi Devrimi ile birlikte bankalar, sanayicilere ve girişimcilere kredi sağlamaya başlamış, böylece ekonomik büyümeye önemli katkıda bulunmuşlardır (Kindleberger, 1993, s.120).

20. yüzyıl, bankacılık sektöründe büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle 1930’lardaki Büyük Buhran ve 2008 küresel finansal krizi, bankacılık düzenlemelerinin ve denetimlerinin sıkılaştırılmasına neden olmuştur. Günümüzde, dijital bankacılığın yükselişi ile bankacılık hizmetleri daha erişilebilir ve kullanıcı dostu hale gelmiştir (Mishkin, 2013, s.35).

1.3.2 Türkiye’de Bankacılığın Gelişim

Türkiye’de bankacılık faaliyetleri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamıştır. İlk Osmanlı bankası olan İstanbul Bankası, 1847 yılında kurulmuştur. Ardından, 1863 yılında kurulan Ziraat Bankası, tarımsal krediler sağlamak amacıyla faaliyet göstermeye başlamıştır (Pamuk, 2000, s.65).

Cumhuriyetin ilanından sonra, Türkiye’de bankacılık sektörü hızla gelişmiştir. 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuş ve para politikalarının düzenlenmesi sağlanmıştır. Ayrıca, 1946 yılında kurulan İş Bankası, özel sektörün bankacılığa katılımını artırmıştır (Kazgan, 1997, s.42).

1980’li yıllarda, Türkiye’de finansal liberalizasyon politikaları ile bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemde, yabancı bankaların Türkiye pazarına girişi kolaylaştırılmış ve bankacılık sektörü uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir (Yıldırım, 2010, s.89).

2000’li yıllarda, Türkiye’de bankacılık sektöründe büyük reformlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle 2001 krizi sonrası, Bankacılık Düzenleme ve

Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve bankacılık sektörü daha sıkı denetim altına alınmıştır. Günümüzde, Türkiye’de dijital bankacılığın gelişimi ile bankacılık hizmetleri daha yaygın ve erişilebilir hale gelmiştir (Gültekin-Karakaş, 2016, s.110).

1.4 Katılım Bankacılığı

Katılım bankacılığı, İslam finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösteren ve faizsiz bankacılık hizmetleri sunan bir bankacılık türüdür. Bu bölümde, katılım bankacılığının temel prensipleri, işlevleri ve tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Katılım bankacılığı, İslam finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösteren ve faizsiz bankacılık hizmetleri sunan bir bankacılık türüdür. Bu bölümde katılım bankacılığının temel prensipleri, işlevleri ve tarihsel gelişimi ele alınmıştır.

1.4.1 Katılım Bankacılığının Tanımı

Katılım bankacılığı, İslam finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösteren ve faizsiz bankacılık hizmetleri sunan bir finansal sistemdir (Akyüz, 2017, s.35; Alp, 2013, s.48). Bu bankacılık modeli, faiz yasağı (riba), kar-zarar ortaklığı ve ahlaki/sosyal sorumluluk gibi temel prensiplere dayanmaktadır (Canbaz, 2022, s. 49; Çetinkaya, 2014, s.85; Karakaya, 2015, s.72).

Katılım bankaları, müşterilerinden topladıkları fonları faizsiz finansman yöntemleri kullanarak ekonomik ve ticari faaliyetlerde kullanırlar. Bu yöntemler arasında mudarebe, müşareke ve murabaha gibi finansal araçlar bulunmaktadır (Canbaz, 2020, s.647; Duran, 2018, s.102; Yıldırım, 2016, s.56). Katılım bankacılığı, İslam hukukuna uygun olarak faaliyet gösterir ve sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Şen, 2015, s.73).

1.4.2 Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Katılım bankacılığı, kökenleri çok eski zamanlara dayanan bir finansal sistemdir. Katılım bankacılığının kökenleri, İslam’ın doğuşu ve İslam toplumunun ilk dönemlerine kadar uzanır. İslam’ın ortaya çıkmasıyla birlikte, faizsiz finansal sistemlerin oluşturulması ve adil ekonomik yapıların kurulması önemli bir hedef haline gelmiştir (Akar, 2016, s.45).

Orta çağ İslam dünyasında, faizsiz finansal sistemlerin geliştirilmesine yönelik çeşitli örnek uygulamalar görülmüştür. Bu dönemde, İslam bilginleri ve düşünürleri, faizsiz finansın önemini vurgulamış ve bu doğrultuda çeşitli finansal araçlar geliştirmiştir (Erbil, 2012, s.60). Dünyada modern İslami finans fikrinin

temelleri 1930’larda başlarken günümüze değin alana ilişkin artarak devam etmiştir (Canbaz, 2020, s.245).

Modern katılım bankacılığının doğuşu, 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Bu dönemde, bazı İslam ülkelerinde faizsiz finansal kurumlar ve bankalar kurulmuştur. Özellikle 1960’lı ve 1970’li yıllarda, bu bankaların sayısı ve etkinliği artmıştır (Çınar, 2018, s.80).

Katılım bankacılığı, son yıllarda dünya genelinde hızla yayılmış ve büyümüştür. Özellikle finansal krizlerin yaşandığı dönemlerde, katılım bankacılığına olan ilgi ve talep artmıştır. Günümüzde, birçok ülkede katılım bankaları faaliyet göstermekte ve küresel finansal sistemde önemli bir yer tutmaktadır (Eren, 2019, s.95).

Katılım bankacılığının tarihsel gelişimi, İslam’ın doğuşundan günümüze kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. İslam’ın ekonomik ilkeleri doğrultusunda faizsiz finansal sistemlerin oluşturulması ve bu sistemlerin modern katılım bankacılığına dönüşmesi, finansal sistemin gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır.

1.4.2.1 Avrupada Katılım Bankacılığının Gelişimi

Katılım bankacılığı, geleneksel faiz tabanlı bankacılık sistemlerine alternatif olarak ortaya çıkan bir finansal modeldir. Avrupa’da katılım bankacılığı, özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren dikkat çekmeye başlamıştır.

Katılım bankacılığı, Avrupa’da ilk olarak 1970’lerin sonunda ve 1980’lerin başında ortaya çıkmıştır. Bu başlıkta, Avrupa’daki ilk katılım bankalarının kuruluş tarihleri ve gelişim süreçleri ele alınmaktadır. 1983 yılında kurulan İslami Bank of Britain, Avrupa’daki ilk önemli katılım bankalarından biridir (Lewis, 2007, s.32).

Özellikle Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde katılım bankalarının gelişimi dikkat çekicidir (Hassan & Lewis, 2007, s.55).

Almanya, Avrupa’da katılım bankacılığının önemli merkezlerinden biridir. Burada Almanya’daki ilk katılım bankalarının kuruluşu ve gelişimi üzerine odaklanılmaktadır. Kuveyt Türk’ün Almanya’daki iştiraki KT Bank AG, 2015 yılında kurulmuş ve hızla büyümüştür (Archer & Karim, 2010, s.78).

İngiltere, Avrupa’da katılım bankacılığının en hızlı büyüdüğü ülkelere biridir. İslami Bank of Britain, 2004 yılında tam lisanslı bir banka olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Kuran, 2001, s.89).

Fransa, katılım bankacılığının hızla geliştiği bir diğer Avrupa ülkesidir.Örneğin, Fransa'daki ilk katılım bankalarından biri olan Noorassur, 2014 yılında kurulmuştur (Iqbal & Mirakhor, 2011, s.102).

1.4.2.2Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi

Katılım bankacılığı, İslami finans prensiplerine dayanan bir bankacılık modelidir ve Türkiye’de son yıllarda hızla büyümüştür. Bu başlıkta, katılım bankacılığının Türkiye’deki tarihçesi, gelişim süreci ve mevcut durumunu ele almaktadır. Katılım bankacılığı, faizsiz finansman, risk paylaşımı ve etik yatırım ilkelerine dayanan bir finansal modeldir. Türkiye’de katılım bankacılığı, 1980’lerin başlarından itibaren önem kazanmaya başlamıştır.

Katılım bankacılığı, Türkiye’de ilk olarak 1985 yılında Özel Finans Kurumları olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. (Asutay, 2013, s.15).

Türkiye’de katılım bankacılığının ilk örnekleri 1985 yılı itibariyle ilk faaliyete başlayan Albaraka Türk ve Faisal Finans Kurumudur. Bu bankalar, İslami finans prensiplerine uygun hizmetler sunarak, Türkiye’deki muhafazakar nüfusa hitap etmektedir (Canbaz, 2022, s.40; Çizakça, 2006, s.24).

1980’ler ve 1990’lar, Türkiye’de katılım bankacılığının hızlı bir şekilde büyüdüğü dönemlerdir. (Özcan, 2012, s.36).

2000’li yıllarda, Türkiye’de katılım bankacılığı daha da yaygınlaşmış ve düzenleyici çerçeve güçlendirilmiştir (Göker, 2018, s.48).

Katılım bankacılığı, Türkiye’de önemli bir finansal model olarak giderek daha fazla ilgi görmekte ve hızla büyümektedir. Bu durum, finansal çeşitlilik ve kapsayıcılık açısından önemli bir gelişmedir.

1.4.3 Katılım Bankacılığının Finansal Sistemdeki Yeri

Katılım bankacılığı, finansal sistemde farklı bir rol oynamaktadır. Bu bölümde, katılım bankacılığının finansal sistem içindeki yeri, geleneksel bankacılık sistemlerinden farkları ve avantajları üzerine detaylı bir analiz sunulmaktadır.

Katılım bankacılığının finansal istikrar üzerindeki etkileri de önemlidir. Geleneksel bankacılık sistemlerine göre daha az spekülatif ve daha risk paylaşımcı bir yapıya sahip olan katılım bankacılığı, finansal sistemi daha sağlam hale getirebilir. Risklerin dağıtılması ve katılım bankalarının daha sağlam sermaye yapısı, finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilir (Archer & Karim, 2010).

Katılım bankacılığının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. İslami finans prensiplerine dayanan katılım bankacılığı, yatırımları teşvik eder, işletmelerin finansmana erişimini kolaylaştırır ve sermaye akışını artırır. Bu durum, ekonomik büyümeyi destekler ve istihdamı artırmaktadır (Kuran, 2001, s.89).

Katılım bankacılığının finansal istikrar üzerindeki etkileri de önemlidir. Geleneksel bankacılık sistemlerine göre daha az spekülatif ve daha risk paylaşımcı bir yapıya sahip olan katılım bankacılığı, finansal sistemi daha sağlam hale getirebilir. Risklerin dağıtılması ve katılım bankalarının daha sağlam sermaye yapısı, finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilmektedir (Archer & Karim, 2010, s.48).

Katılım bankacılığı, ekonomik sistem içinde önemli bir role sahiptir. Ekonomik büyüme, finansal istikrar, sosyal kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik gibi alanlarda katılım bankacılığının etkileri giderek daha fazla araştırılmaktadır. Katılım bankacılığının ekonomik sistem içindeki rolü, ekonomik çeşitlilik ve kapsayıcılık açısından önemli bir gelişmedir.

1.4.4 Katılım Bankacılığının Amaçları

Katılım bankacılığı, İslam finans prensiplerine uygun olarak faizsiz finansal hizmetler sunan bir bankacılık modelidir. Bu bankacılık türünün temel amacı, ekonomik ve toplumsal kalkınmayı desteklemek ve finansal sistemde adaleti sağlamaktır.

Katılım bankacılığının en temel amaçlarından biri, ekonomik kalkınmayı desteklemektir. Bankalar, faizsiz finansal araçlar kullanarak müşterilere hizmet sunar ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir (Akyüz, 2017, s.45). Katılım bankaları, girişimcilere ve küçük işletmelere finansman sağlayarak ekonomik aktiviteyi artırmayı amaçlamaktadır.

Katılım bankacılığının bir diğer amacı, finansal adaleti sağlamaktır. Bu bankacılık modeli, faizsiz finansal hizmetler sunarak gelir dağılımında adaletsizliği azaltmayı hedeflemektedir (Alp, 2013, s.52). Kar-zarar ortaklığı prensibi ve ahlaki değerlere dayanan iş modelleriyle katılım bankaları, finansal sistemde daha adil bir yapı oluşturmayı amaçlamaktadır.

Katılım bankacılığının bir diğer önemli amacı, toplumsal kalkınmayı desteklemektir. Bankalar, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket ederek toplumsal ihtiyaçlara cevap veren projelere finansman sağlamaktadır (Çetinkaya, 2014, s.90).

Eğitim, sağlık, konut ve altyapı gibi alanlarda yapılan yatırımlar, toplumun refah düzeyini artırır ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmektedir.

Katılım bankacılığı, çevresel ve sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmektedir. Bankalar, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir projelere finansman sağlayarak çevresel kalkınmayı desteklemektedir (Karakaya, 2015, s.78). Aynı zamanda, dezavantajlı gruplara yönelik sosyal projelere destek vererek toplumsal dayanışmayı artırmaktadır.

Katılım bankacılığının amaçları, ekonomik kalkınmayı desteklemek, finansal adaleti sağlamak, toplumsal kalkınmayı desteklemek ve çevresel/sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmektir. Bu amaçlar doğrultusunda, katılım bankaları faizsiz finansal hizmetler sunarak ekonomik büyümeyi teşvik eder ve toplumun refah düzeyini artırmayı amaçlamaktadır.

1.4.5 Katılım Bankalarının Çalışma Prensipleri

Katılım bankacılığı, belirli temel prensiplere dayanarak faaliyet gösterir. Bu prensipler arasında faizsiz finans, risk ve kazanç ortaklığı, adalet, şeffaflık ve sosyal sorumluluk gibi ilkeler bulunur (El-Gamal, 2006, s.72).

Faizsiz finans, belirli temel prensiplere dayanarak faaliyet gösterir. Faizsiz finans, faizsiz borç verme ve yatırım yapma prensiplerine dayanan bir finansal sistemdir. Bu sistem, İslami finans prensiplerine uygun olarak risk ve kazanç ortaklığı esas alır ve faizsiz finansal enstrümanlar kullanmaktadır. (Iqbal & Mirakhor, 2011, s.72).

Katılım bankacılığı, faizsiz finans prensiplerine dayalı olarak faaliyet gösteren bankaları ifade eder. Bu bankalar, geleneksel faiz tabanlı bankacılık sistemlerine alternatif olarak müşterilerine hizmet sunarlar. Katılım bankaları, müşterilerine faizsiz krediler ve yatırım fırsatları sağlamaktadır.

Katılım bankacılığı, işlemlerinde adalet ve şeffaflık ilkesine büyük önem verir. Bu prensibe göre, her türlü finansal işlemde taraflar arasında adil bir denge ve açıklık sağlanmalıdır (Kettell, 2011, s.48).

Katılım bankaları, finansal faaliyetlerinin yanı sıra sosyal sorumluluk bilinciyle hareket ederler. Topluma ve çevreye katkı sağlamak, katılım bankacılığının temel değerlerindendir (Hassan & Lewis, 2007, s.116).

Katılım bankalarının çalışma prensipleri, İslami finans prensiplerine dayalı olarak faizsiz ve adil bir finansal sistem oluşturmayı hedeflemektedir. Bu

prensip, finansal işlemlerde şeffaflık, adalet ve toplumsal sorumluluk gibi değerleri öne çıkarmaktadır.

1.4.6 Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Nedenler

Katılım bankacılığın oluşumunun altında “Dini ve Felsefi Nedenler” “Ekonomik Nedenler”, “Politik Nedenler” ve “Sosyal Nedenler” olmak üzere dört temel neden bulunmaktadır.

1.4.6.1 Dini ve Felsefi Nedenler

Katılım bankacılığının temel dini dayanağı, İslam dininin faizi (riba) yasaklamasıdır. İslam’a göre faiz, adaletsiz bir kazanç yolu olarak görülür ve ekonomik dengesizliğe yol açar. Kur’an’da bu konuda çeşitli ayetler bulunmaktadır:

- “Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır” (Bakara, 2:275).
- “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve eğer inanıyorsanız, mevcut faiz alacaklarınızı bırakın” (Bakara, 2:278).

Katılım bankacılığı, müşterilerine faizsiz finansman sağlamak amacıyla kar-zarar ortaklığı (mudaraba), iş birliği (musharaka), ve kira sözleşmeleri (ijara) gibi İslami finansman araçları sunar.

Felsefi açıdan katılım bankacılığı, adalet, eşitlik ve sosyal sorumluluk ilkelerine dayanır. Bu sistem, ekonomideki tüm tarafların risk ve kazançları adil bir şekilde paylaşmasını amaçlar. Kapitalist bankacılık sisteminde sıkça görülen riskin tek bir tarafa yüklenmesi durumu katılım bankacılığında yoktur.

Katılım bankacılığı, adil bir gelir dağılımı sağlamayı ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı hedefler. Mudaraba ve musharaka gibi finansman araçları hem banka hem de müşteri arasında risk ve kazançların paylaşılmasını sağlar. Bu, finansal sistemde daha adil ve dengeli bir yapının oluşmasına katkıda bulunur (Chapra, 1992, s.145).

Katılım bankacılığı, sosyal sorumluluk ilkesini de benimser. Bu bankalar, toplumun refahını artıracak projelere yatırım yapar ve ekonomik kalkınmayı destekler. Mikrofinans programları aracılığıyla düşük gelirli bireylere ve küçük işletmelere finansman sağlarlar (Iqbal & Mirakhor, 2007, s.76).

1.4.6.2 Ekonomik Nedenler

İslam ülkeleri dünyanın gelişmekte olan ülkeler grubunda yer almaktadır. Bunlardan özellikle Arap ülkelerinin çoğunda mevcut petrol kaynakları bu ülkelere oldukça büyük gelir sağlamıştır. Ayrıca 1970’li yılların başında OPEC

lkelerinin ortaklaşa aldıkları kararla petrole zam yapmaları sonucu petrol zengini ülkeleri daha da zenginleşmiş ve gelirleri çok büyük meblağlara ulaşmıştır. Bu meblağları ekonomik kalkınmalarında gereği gibi kullanmayan petrol zengini ülkeler paralarının bir kısmını Batı kaynaklarına yatırırken, diğer taraftan da gelişmemiş İşlam lkelerinin kalkınmalarına yardımcı olmayı ve karşılıklı iş birliğini gerçekleştirmeyi düşünmüşlerdir (zsoy,1998, s.98).

Katılım bankacılığının ortaya çıkmasına neden olan ekonomik nedenler, faizsiz finansman modellerine dayalı olarak ekonomilerin büyümesini, istikrarını ve sürdürülebilir kalkınmasını sağlama çabalarına dayanmaktadır.

Faiz oranlarının ekonomiler üzerinde olumsuz etkileri, katılım bankacılığının ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır. Yüksek faiz oranları, borçlanma maliyetlerini arttırarak ekonomik krizlere yol açmaktadır. Faiz oranlarının yüksek olması, borçlanma maliyetlerini arttırarak hem bireylerin hem de devletlerin borç krizine girmesine neden olabilir. Faiz yükünün artması, borçların geri ödenmesini zorlaştırır ve ekonomik durgunluğa yol açmaktadır (Chapra, 2008, s.87).

Bu bağlamda katılım bankacılığı, faizsiz finansman sağladığı için finansal istikrarı destekler. Faizsiz finansman modelleri, finansal risklerin paylaşılmasını sağlayarak bankaların ve müşterilerin ekonomik krizlere karşı daha dayanıklı olmasını sağlamaktadır (Khan & Bhatti, 2008, s.45).

Katılım bankacılığı, mudaraba ve musharaka gibi ortaklık modelleri ile KOBİ'lere finansman sağlar. Bu, işletmelerin sermaye ihtiyaçlarını karşılamalarına ve büyümelerine yardımcı olur (Usmani, 2002, s.156).

1.4.6.3 Politik Nedenler

Katılım bankacılığının ortaya çıkmasına neden olan politik nedenler, özellikle İşlam lkelerindeki siyasi ve ekonomik reform hareketlerine, bağımsızlık çabalarına ve küresel finans sistemine alternatif arayışlarına dayanmaktadır.

İşlam lkelerinde, Batı merkezli ekonomik sistemlerin aksine, kendi ekonomik ve finansal sistemlerini kurma isteği politik bir hedef haline gelmiştir. Bu bağlamda, katılım bankacılığı, İşlam ekonomisinin temel prensiplerine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. İşlam ekonomisinin yeniden canlandırılması ve faizsiz bankacılık sisteminin kurulması, birçok İşlam ülkesinin bağımsızlık sonrası politik ajandasında önemli bir yer tutmuştur. Bu sistemin kurulması, ekonomik

bağımsızlık ve kültürel kimliğin korunması açısından önemlidir (Siddiqi, 1983, s.27).

Sömürü devletlerinin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi yani kolonyalizm sonrası dönemde, birçok İslam ülkesi kendi ekonomik ve finansal sistemlerini kurarak bağımsızlıklarını pekiştirmek istemiştir. Bu çabalar, katılım bankacılığının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Kolonyalizm sonrası dönemde, İslam ülkeleri ekonomik bağımsızlıklarını kazanma sürecinde kendi finansal sistemlerini geliştirme çabasına girmişlerdir. Katılım bankacılığı, bu süreçte önemli bir araç olarak görülmüştür (Kuran, 2004, s.63).

Katılım bankacılığı, küresel finans sisteminin sorunlarına alternatif olarak geliştirilmiştir. Bu sistem, daha adil ve sürdürülebilir bir finansal model sunmayı hedeflemektedir. Katılım bankacılığı, küresel finans krizleri ve mevcut sistemin adaletsizliklerine karşı alternatif bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistem, risk paylaşımı ve sosyal adalet prensipleri üzerine kurulmuştur (El-Gamal, 2006, s.41).

İslam İşbirliği Teşkilatı ve benzeri bölgesel işbirliği kuruluşları, İslam ülkeleri arasında ekonomik ve finansal işbirliğini teşvik etmiş ve katılım bankacılığının gelişimini desteklemiştir. İslam İşbirliği Teşkilatı ve diğer bölgesel işbirliği girişimleri, İslam ülkeleri arasında ekonomik entegrasyonu ve işbirliğini teşvik etmiştir. Bu çabalar, katılım bankacılığının gelişimini hızlandırmıştır (Iqbal & Mirakhor, 2011, s.88).

Katılım bankacılığı, politik istikrar ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi güçlendirmek amacıyla da geliştirilmiştir. İslam ülkelerinde, ekonomik kalkınma politik istikrarın bir parçası olarak görülmüştür. Ekonomik kalkınma, politik istikrarın temel unsurlarından biri olarak kabul edilir. Katılım bankacılığı, bu bağlamda ekonomik kalkınmayı destekleyerek politik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunur (Ahmed, 2011, s.99).

1.4.6.4 Sosyal Nedenler

Katılım bankacılığı, toplumda adalet ve eşitlik ilkelerini güçlendirme amacı taşır. İslami finansın temel prensiplerinden biri olan faizin yasaklanması, ekonomik ilişkilerde adaleti sağlamaya yöneliktir. Katılım bankacılığı, ekonomik faaliyetlerde adalet ve eşitliği teşvik eder. Faizsiz finansman modeli, taraflar arasında adil bir gelir dağılımı sağlar ve ekonomik adaletsizliklerin önüne geçmektedir (Chapra, 2000, s.124).

Katılım bankacılığı, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmayı hedefler. Zengin ve fakir arasındaki uçurumu kapatmak, sosyal barışı ve istikrarı sağlamada önemlidir. Katılım bankacılığı, kar-zarar ortaklığı gibi finansman yöntemleriyle gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltır. Bu yöntemler, zenginliklerin daha adil bir şekilde paylaşılmasını sağlar (Zaman & Movassaghi, 2002, s.45).

Katılım bankacılığı, toplumsal dayanışmayı ve sosyal sorumluluk bilincini artırmayı amaçlar. İslam finansmanının bir diğer önemli ilkesi, toplumun genel refahını artırmaktır. Katılım bankacılığı, sosyal sorumluluk projelerine yatırım yaparak toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Eğitim, sağlık ve altyapı projelerine yapılan yatırımlar, toplumun genel refahını artırır (Ahmed, 2011, s.99).

Katılım bankacılığı, finansal hizmetlere erişimi genişleterek daha geniş bir kesimin bankacılık sistemine dahil olmasını sağlar. Bu, özellikle düşük gelirli bireyler ve küçük işletmeler için önemlidir. Katılım bankacılığı, mikrofinans ve küçük işletmelere sağladığı finansman desteği ile finansal kapsayıcılığı artırır. Bu, toplumun her kesiminin ekonomik faaliyetlere katılımını sağlar (Obaidullah, 2008, s.73).

Katılım bankacılığı, etik ve sürdürülebilir yatırımları teşvik eder. Bu tür yatırımlar, uzun vadeli sosyal ve ekonomik faydalar sağlamaktadır. Katılım bankaları, sadece etik değerlere uygun projelere finansman sağlar. Bu, çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal sorumluluk açısından önemli katkılar sunar (Haniffa & Hudaib, 2007, s.103).

1.4.7 Katılım Bankacılığı İlkeleri

Katılım bankacılığı, İslami finansal prensipler üzerine kurulmuş bir bankacılık sistemidir. Bu sistem, geleneksel bankacılıktan farklı olarak faizsiz işlemler ve risk paylaşımı üzerine inşa edilmiştir. Katılım bankacılığının temel ilkeleri detaylandırılmıştır.

Faiz Yasağı: Faiz, İslam'da yasaklanmıştır ve bu yasak katılım bankacılığının en temel ilkelerinden biridir. İslami finansal işlemler, faize dayalı olmadan gerçekleştirilir. Faiz, İslam hukukuna göre haram kabul edilir. Bu nedenle, katılım bankaları faizsiz finansman yöntemleri kullanır. Bu yöntemler, ekonomik adalet ve toplumsal refahı destekler (Usmani, 2002, s.23).

Kar-Zarar Ortaklığı (Mudaraba ve Musharaka): Katılım bankacılığı, risk ve kar-zarar paylaşımı esasına dayanır. Mudaraba ve Musharaka, bu ilkenin en yaygın uygulamalarıdır. *Mudaraba*, sermaye sahibi (rabb-ul-mal) ile iş yapmayı

bilen girişimci (mudarib) arasında yapılan bir ortaklıktır. Kar, önceden belirlenen oranlarda paylaşılır; ancak zarar, sadece sermaye sahibi tarafından karşılanır (Iqbal & Mirakhor, 2011, s.47). *Musharaka*, iki veya daha fazla tarafın sermaye ve emek koyarak ortaklık kurduğu bir finansman yöntemidir. Kar ve zarar, ortaklar arasında anlaşılan oranlarda paylaşılır (Usmani, 2002, s.56).

Mal ve Hizmetlerin Finansmanı (Murabaha ve): Katılım bankacılığı, ticaret ve kira temelli finansman yöntemlerini kullanır. Bu yöntemler, faizsiz işlemler yapma ilkesini destekler. *Murabaha*, bankanın bir malı satın alıp kar ekleyerek müşteriye sattığı bir finansman yöntemidir. Bu işlemde, malın maliyeti ve kar oranı açıkça belirtilir (El-Gamal, 2006, s.88).

Kira sözleşmesi temelinde mal ve hizmetlerin finansmanını içerir. Banka, bir malı satın alır ve müşteriye kiralar. Kiralama süresi sonunda, müşteri malı satın alabilir (Ahmed, 2011, s.134).

Sosyal Sorumluluk ve Etik Yatırımlar: Katılım bankacılığı, sosyal sorumluluk ve etik değerlere dayalı yatırımları teşvik eder. Bu ilkeler, toplumun genel refahını artırmayı hedeflemektedir. Katılım bankaları, sosyal sorumluluk projelerine yatırım yaparak toplumun genel refahını artırır. Bu projeler, eğitim, sağlık ve altyapı alanlarında olabilir (Sairally, 2007, s.23). Katılım bankaları, sadece etik değerlere uygun projelere finansman sağlar. Bu yatırımlar, çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal sorumluluk açısından önemlidir (Haniffa & Hudaib, 2007, s.103).

Finansal Kapsayıcılık: Katılım bankacılığı, mikrofinans ve küçük işletmelere sağladığı finansman desteği ile finansal kapsayıcılığı artırır. Bu, toplumun her kesiminin ekonomik faaliyetlere katılımını sağlar (Obaidullah, 2008, s.73).

1.4.8 Katılım Bankacılığında Fon Yönetimi

Katılım bankalarının temel özelliği, kâr-zarar ortaklığı ilkesiyle faaliyet göstermeleridir. Bu ilke, gerçek ve tüzel kişilere fon sağlayarak, belirli faaliyetlerden veya belirli bir malın alım satımından doğacak kâr ve zarara katılmak üzere kullanılmaktadır. Katılım bankaları, önceden belirlenmiş bir kâr garantisi sunmazlar. Bunun yerine, kâr-zarar ortaklığı sözleşmesinde belirlenen oranlara göre işlem yapılan faaliyetten elde edilen kâra veya zarara katılırlar. Bu ilke, ticareti teşvik eder, riskin paylaşılmasını sağlar ve adil bir ortaklık ilişkisi oluşturur. Katılım bankacılığının önemli bir prensibidir ve İslami finansın temel unsurlarından

biridir (Resmî Gazete Sayısı: 32406 Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, m.9).

Katılım bankacılığında fon yönetimi, İslami finans prensiplerine dayalı olarak faaliyet gösteren kurumlar tarafından gerçekleştirilir. Bu prensipler doğrultusunda, faizsiz finansman esas alınır ve kâr-zarar ortaklığı ilkesine dayanır. Müşterilerden toplanan fonlar, faizsiz yatırımlara yönlendirilir ve bu yatırımların yönetimi etkin bir şekilde gerçekleştirilir (Erdem, 2020, s.45).

Katılım bankaları, kâr-zarar ortaklığı esasına dayalı olarak fon yönetimini gerçekleştirirler. Bu yöntemde, banka müşterilerin yatırımlarına ortak olur ve elde edilen kâr veya zarardan pay alır. Bu sayede, riskler paylaşılır ve müşterilerin finansal hedeflerine ulaşmaları desteklenir (Gündüz, 2018, s.92).

Fon yönetimi sürecinde, katılım bankaları çeşitli İslami finans araçlarını kullanarak yatırımlar yaparlar. Bu araçlar arasında murabaha, musharaka, mudaraba ve istisna gibi finansal enstrümanlar bulunur. Bu enstrümanlar, faizsiz ve şeffaf bir şekilde yatırımların yapılmasını sağlar (Kaya, 2019, s.115).

1.4.8.1 Fon Toplama Yöntemleri

Katılım Bankacılığı sisteminde 3 farklı şekilde fon toplanılmaktadır. Bunlar cari hesaplar, yatırım hesapları ve tasarruf hesaplarıdır.

Cari Hesaplar: Katılım bankacılığında fon toplama yöntemlerinden biri olan cari hesaplar, müşterilerin banka hesaplarında bulunan mevduatlarıdır. Bu hesaplar, banka müşterilerinin nakit ihtiyaçlarını karşılamak ve bankaya likidite sağlamak için kullanılır. Cari hesaplarda mevduat sahipleri, bankaya para yatırır ve istedikleri zaman bu parayı çekebilirler. Banka, cari hesaplardaki mevduatları, ticari krediler ve diğer finansal hizmetler için kaynak olarak kullanabilir. Cari hesaplar, katılım bankacılığının likidite yönetimi ve müşteriye hizmet sunma stratejilerinin önemli bir parçasıdır. Bu hesaplar, müşterilere kolaylık sağlayarak finansal işlemlerini yönetmelerine ve nakit ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmaktadır (Özsoy, 1997 s.130).

Katılma Hesapları: Katılma hesapları, katılım bankalarına yatırılan tasarrufların bu bankalar tarafından işletilmesiyle ortaya çıkacak kâr veya zarara ortak olma sonucunu veren, karşılığında tasarruf sahibine daha önceden belirlenmiş bir kazanç ödemeyen ve yatırılan anaparanın da aynı şekilde geri ödenmesini garanti etmeyen fonlardan oluşan hesaplardır. Bu hesaplar aslında katılım bankacılığı sisteminin temelini meydana getirirler ve katılım bankalarının en önde

gelen fon kaynaklarıdır. Katılma hesapları, katılım bankalarının müşterilerden topladığı fonları çeşitli İslami finans araçları ve projelerde kullanarak kâr elde etmelerini sağlar. Bu hesaplar, müşterilerin İslami prensiplere uygun olarak tasarruflarını değerlendirmelerine ve finansal sistemde pay sahibi olmalarına olanak tanır (Özsoy, 2012,s.139).

Katılma hesabının sahibine faiz veya sabit bir gelir ödenmediği gibi, anaparanın aynen geri ödeneceği garantisi de verilmez. Hesap sahibinin talep hakkı ve kurumun hesap sahibine karşı mükellefiyeti, daha sonra açıklayacağımız, birimhesap değerine tekabül eden miktardan ibarettir. Katılma hesaplarında, hesap sahibi bankadan belirli bir miktarda para çekmek istediğinde, bu miktarın hesabındaki birimhesap değeri ile çarpılması sonucunda elde edilen tutar kadar para çekebilir. Bu şekilde, katılma hesabı sahibinin talep hakkı, hesabın değerine göre belirlenir ve bankanın mükellefiyeti de bu değerle sınırlıdır. Bu sistem, katılım bankacılığının prensiplerine uygun olarak, faizsiz ve risk paylaşımı esasına dayalı bir finansal araç sunmaktadır (Özsoy, 2012, s.62).

Özel Fon Havuzları: Katılım bankacılığında özel fon havuzları, müşterilerin belirli bir yatırım stratejisine veya amacına uygun olarak toplanan fonların yönetimini sağlar. Bu havuzlar, katılım bankalarının sunduğu çeşitli yatırım fırsatlarına erişim imkanı sunar ve müşterilerin portföylerini çeşitlendirmelerine yardımcı olmaktadır (Çelik, 2018, s.76). Özel fon havuzları, katılım bankalarının müşterilerinin özel yatırım ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturduğu finansal araçlardır. Bu havuzlar, müşterilerin belirli bir sektöre veya projeye odaklanmalarını sağlar ve yatırımlarını uzman yöneticiler tarafından yönetilmektedir (Demir, 2020, s.112).

Katılım bankacılığında özel fon havuzları, İslami finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösterir. Bu havuzlar, faizsiz finansman esasına dayanır ve kâr-zarar ortaklığı ilkesine göre işler. Müşterilerin yatırımlarından elde edilen kâr veya zarara katılım sağlanır ve riskler paylaşılmaktadır. Özel fon havuzları, katılım bankalarının müşterilerine çeşitli yatırım fırsatları sunmak için kullanılan etkili bir araçtır. Bu havuzlar, müşterilerin yatırım tercihlerine göre özelleştirilebilir ve farklı sektörlerde veya varlık sınıflarında yatırım yapma imkanı sunmaktadır (Yılmaz, 2021, s.88).

1.4.8.2 Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankacılığında fon kullandırma yöntemleri, geleneksel bankacılık yöntemlerinden farklılık gösterir. Bu yöntemler genellikle faizsiz finans prensiplerine dayanır ve kâr-zarar ortaklığı esasına dayanır. Müşterilere kredi verilirken, kâr ve zarar paylaşımı yapılır ve riskler paylaşılmaktadır (Özdemir, 2019, s.32). Fon kullanma yöntemleri ile katılım bankacılığında fonların etkin bir şekilde ekonomiye aktarılmasını sağlar ve faizsiz finans prensiplerine uygun olarak hizmet verilmektedir. Bu başlıkta İslami finans esaslarına göre şekillenen fon kullandırma yöntemlerine yer verilmiştir.

Mudârabe (Sermaye ve Emekten Doğan Ortaklık): Mudârabe, bir tarafın emek bilgi ve tecrübesini (müteşebbis), diğer tarafın (faizsiz banka) ise sermayesini ortaya koyması suretiyle oluşturulan ve çoğu İslam Ülkesi tarafından en fazla başvurulmuş fon kullandırma yöntemidir. Bu yöntemde projesi banka tarafından onaylanan ve finanse edilen yöneticiye (tüzel kişi de olabilir) “Mudârip”, projeyi finanse eden ve sadece sermayesi ile destek veren kişi veya kuruma da “Rabbul-Mal” denilmektedir. Rabbul-Mal (faizsiz banka) mudârip ile mukavele imzaladıktan sonra mudâribin isteği üzerine mukavele konusu sermayeyi onun emrine hazır tutmak zorundadır. Mukavelede belirlenen şartların dışında faizsiz banka, proje sahibinin giriştiği muamelelere karışma yetkisine sahip değildir. Ancak plansız ve düzensiz çalışma nedeniyle kesin zarar tehlikesinin ortaya çıkması durumunda zararı önleyici birtakım girişimlerde bulunabilir. Normal olarak hesapları her an denetleyebilir resmi ve gayri resmi bütün kayıtları isteyebilir (Eskici, 2017, s.59).

Mudârabe sözleşmesi, katılım bankacılığında yaygın olarak kullanılan bir fon kullandırma yöntemidir. Bu sözleşme, banka (Rabbul-Mal) ile müşteri (Mudârip) arasında gerçekleştirilen bir iş ortaklığını ifade eder. Mudârabe sözleşmesinde banka, fonun sahibi olarak tanımlanır ve projenin finansmanını sağlar. Müşteriden sermaye koyması beklenmez; ancak proje için gerekli fonların tamamını banka tahsil eder.

Projenin gerçekleştirilmesi ve işin yürütülmesi ise müşteriye aittir. Müşteri, projeyi yakından takip eder ve işi yönetir. Bu süreçte müşteriye ayrıca yönetim gideri ödenir ve projenin gerçekleştirilebilmesi için yapılan harcamalar, projenin kârından düşülür.

Mudâribin (müşterinin) bu işten alacağı pay oransal olarak başlangıçta sözleşme ile belirlenir. Ancak kâr tutarı mutlak bir rakam olarak önceden belirlenemez; çünkü kâr, proje başarısına ve elde edilen gelire bağlı olarak değişir. Bu nedenle, kâr oranı önceden belirlenirken kârın mutlak miktarı belirlenmez, sadece oransal olarak paylaşım yapılır.

Mudârabe sözleşmesi, banka ve müşteri arasında risklerin ve karın paylaşımını sağlayarak işbirliği yapılmasını sağlar. Bu sözleşme ile banka, fonlarını projelerde değerlendirirken müşteri de işi yönetir ve kar payını alır. Bu şekilde, her iki taraf da projenin başarısından ortaklaşa yararlanmaktadır (Tunç, 2010, s.118).

Mudârabe işlemi, katılım bankacılığında risk ve kar paylaşımını öngören bir fon kullandırma yöntemidir. Bu işlemde, proje veya iş girişiminde yer alan taraflar belirlenen oranlarda kârı paylaşırlar, ancak zarar oluşması durumunda sermaye sahibi olan banka tarafından karşılanır. Fon kullanan taraf, yani mudârip, sadece emeği ile sorumludur; ancak ağır ihmali durumunda banka zararın tazmini için yasal yollara başvurabilir. Mudârabe işlemi, İslam öncesi dönemlerden beri var olan bir iş modelidir ve sermaye sahibi olmayan girişimcilere sermaye sahipleriyle ortaklık kurma imkânı sunar. Bu yönüyle mudârabe, komandit şirketlere benzemektedir.

Müşâreke (Sadece Sermayeden Doğan Ortaklık): Müşâreke, İslami finansın önemli bir aracı olarak kabul edilir ve sadece sermayeden doğan bir ortaklık modelidir. Bu modelde, ortaklar işletme veya projeye sermaye koymak suretiyle ortaklık kurulmaktadır (Ahmet, 2022, s.45).

Müşâreke modeli, İslami finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösteren kurumlar tarafından sıklıkla kullanılan bir finansman aracıdır. Bu model, İslami finansın temel prensiplerinden biri olan risk ve kâr paylaşımını sağlamaktadır (Mehmet, 2021, s.78).

Müşâreke işlemi, katılım bankacılığı ve İslami finansın önemli bir aracıdır. Bu işlem türünde, taraflar sermayelerini ve emeklerini ortak olarak koyabilirler. Kar elde edilmesi durumunda, paylaşım önceden belirlenen oranlar dahilinde yapılır. Bunun nedeni, işe katılım ve kabiliyet oranlarının değişken olmasıdır. Zarar durumunda ise sermaye payları oranında dağılım gerçekleşir ve müşterilere fazladan bir zarar yansıtılamaz. Bu şekilde, müşâreke işlemi, adil bir risk ve kâr paylaşımını sağlayarak iş birliği ve ortaklığı teşvik etmektedir.

Müşâreke ve mudârabе, katılım bankacılığında yaygın olarak kullanılan iki önemli işlem ve finansal araçtır. Bu iki model arasındaki en temel fark, sermaye finansmanıdır. Müşârekede, tüm taraflar sermaye ortaya koyarken, mudârabede sadece yatırımcı tarafından (Rabbul-mal) sermaye sağlanır. Bir diğer fark ise müşârekede tüm tarafların yönetime katılımı söz konusu iken, mudârabede sadece mudârip tarafından iş yönetimi sağlanır. Bu farklar, her iki işlem türünün işleyişinde önemli farklılıklar ortaya koymaktadır. Müşâreke, işletme veya projede yer alan tüm tarafların sermaye ve yönetim açısından eşit katılımını sağlarken, mudârabе daha çok yatırımcı ve işletme sahibi arasında bir iş birliği ve risk paylaşımı modeli olarak öne çıkmaktadır (Ahmet, 2022, s.45).

Murâbaha: Murâbaha, İslam bankacılığı ve finansında yaygın olarak kullanılan bir finansal araçtır. Bu yöntemde, bir malın banka tarafından alınarak kâr marjı eklenerek müşteriye satılması söz konusudur. Murâbaha işlemi, bankanın belirlediği kar oranı üzerinden gerçekleşir ve müşteri, malın fiyatını belirli bir süre içinde taksitler halinde öder. Bu finansal araç, özellikle sabit varlıkların finansmanında ve ticaret işlemlerinde yaygın olarak kullanılır. Murâbaha, müşterilere faizsiz finansman sağlama amacını taşır ve İslami prensiplere uygun bir şekilde çalışmaktadır (Eskici, 2007, s.61).

Müzârâa ve Muskat: Müzârâa ve muskat finansman metotları, tarımsal gelişmeyi ve tarımsal ürünleri finanse etmek amacıyla ortaya çıkarılmıştır. Bu finansal araçlar, tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi ve çiftçilerin ihtiyaçlarının karşılanması için önemli bir rol oynamaktadır. *Müzârâa modeli*, sermaye olarak bir taraf (faizsiz banka) arazisini, diğer taraf ise iş gücünü ortaya koyar. Bu model, mudârabeye benzeyen bir ortaklık ilişkisini yansıtır. Elde edilen kâr veya ürün, taraflar arasında önceden belirlenen oran üzerinden paylaşılır. Faizsiz banka, çiftçi veya iş adamına, kendine ait arazi veya çiftçiliği sermaye olarak verebilir veya bu araziyi kiralayarak temin edebilir. Karşılığında, kârdan veya üründen belli bir pay almak yerine kira da talep edebilir. *Muskat modeli* ise farklı bir finansman yaklaşımı sunar. Bu modelde, yatırımcılar tarımsal ürünlerin hasadını veya belirli bir zaman dilimindeki gelirini satın alır. Çiftçiler, ihtiyaç duydukları finansmanı temin etmek için bu geliri peşin alır ve tarımsal faaliyetlerini sürdürürler. Hasat döneminde, elde edilen ürünlerin belirli bir oranı yatırımcıya teslim edilir ve bu şekilde finansman geri ödenir (Berberoğlu 2002, s.37).

İcare (Finansal Kiralama, Kiralama, Leasing): İcara (finansal kiralama, kiralama, leasing), müşterinin ihtiyaç duyduğu menkul veya gayrimenkulün banka tarafından satıcıdan satın alınarak müşteriye kiralanması işlemidir. Bu yöntemle bir yatırım malının mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalırken, belirlenen kiralara karşılığında kullanım hakkı kiracıya verilir ve sözleşmede belirlenen değer üzerinden mülkiyetin kiracıya geçmesi sağlanır. İcare işlemi, yatırım mallarının satın alınması yerine kiralanarak kullanılmasını sağlar. Bu sayede işletmeler ve kurumlar, işletme sermayelerini diğer ihtiyaçlarını karşılamak için kullanabilirler. Finansal kiralama işlemi, işletmelerin operasyonel ihtiyaçlarını karşılamalarında ve yeni teknolojilere erişimlerinde esneklik ve verimlilik sağlar (Bulut ve Er, 2012, s.31).

Finansal kiralama, günümüzde giderek daha fazla kullanılmaktadır, özellikle büyük sermaye gerektiren teknolojik araçların temini için tercih edilmektedir. Bu nedenle, finansal kiralama işlemine konu olan mallar genellikle sermaye yoğun mallardır. Finansal kiralama yöntemi, Türkçe olarak kiralama veya finansal kiralama olarak tercüme edilse de bilinen kiralama yönteminden farklı unsurlar içermektedir. Leasing işlemlerini bilinen kiralama yönteminden (adi kiralamadan) ayıran başlıca unsurlar şunlardır (Eskici, 2007, s.65).

Leasing sistemi, ilk uygulamaları 1950'lerde İngiltere'de ve ABD'de orta vadeli finansman ihtiyacının karşılanması düşüncesinden doğmuştur. İslam bankacılığının murâbahadan sonra en çok ve etkin kullandığı yöntemlerden biridir (Doğan, 2006, s.45).

Leasing işlemlerinde, leasinge konu malı kiracı seçer, adi kiralamada ise kiralama konusu mal kiralayan tarafından seçilir. Leasing işlemlerinde, kiralama süresi genel olarak amortisman süresine (ekonomik ömrüne) yakındır, adi kiralamada ise süreler genel olarak amortisman süresine göre daha kısa olmakta ve birçok ekipman grubunda bu süre en fazla bir yıla kadar uzamaktadır. Örneğin rent a car işlemlerinde günlük, haftalık; makinelerde ise aylık kiralama yapılmaktadır. Gayrimenkullerde ise genel olarak bir yıldan uzun olmasına rağmen her yıl şartlar yeniden belirlenmekte ve kiralama süresi 50 yıllık amortisman süresinin çok altında olmaktadır. Leasing işlemlerinde, kira bedelleri toplamı malın maliyetine yakın, eşit hatta malın satın alınması ile ilgili finansman maliyeti nedeniyle daha fazladır. Adi kiralamada ise kira bedelleri piyasada oluşan talep/arza göre belirlenir, malın değeri ile bir bağlantısı yoktur ve genel olarak mal bedelinin çok altındaki bir

değere eşit olmaktadır. Leasing temel olarak bir malın kullanım hakkının belirlenen süre için ve önceden belirlenmiş bir dizi ödeme karşılığında kiracıya devredilmesini öngören bir anlaşmadır. Türkiye’de ve dünyada üçlü bir finansal ilişkiye kiralayan, kiracı ve satıcıya dayalı olarak uygulanan leasing yönteminin esası, yatırımcıya, bir malın ekonomik kullanım ve tasarruf hakkının mülkiyet hakkından ayrılarak tahsis edilmesi ve bu sayede yatırımcıyı söz konusu malın mülkiyet hakkının doğurduğu finansman yükünden kurtarmaya dayalı olarak yapılmaktadır. Herhangi bir işletmede işçi olarak çalışmak da bir icâre akdidir. İnsanlar ecîr-i has olarak kendilerini çeşitli müesseselere kiralamış olmaktadırlar. Böylece ay sonunda ücret alıp ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Aktepe, 2010, s.62).

Selem: Selem, para peşin, mal veresiye olmak üzere yapılan bir satış türüdür. Burada işlem, veresiye satışın tam tersine işler. Malın miktarının, özelliklerinin, teslim yerinin ve teslim tarihinin akit sırasında tespit edilmesi şarttır. Şartlarına uygun olarak yapılan bir selem akdi ile ileri bir tarihte üretilecek mallar şimdiden satılmış ve bedeli nakit olarak alınmış olur (Bayındır, 2007 s.145). Bu uygulama genellikle İran’daki bankalar tarafından gerçekleştirilmekte olup, işlemler genellikle bir yıl vadeyi aşmamaktadır. Satın alınan mal, bankanın mülkiyetine geçtikten hemen sonra, piyasa fiyatları seviyesinde satılmaktadır (Kutval, 2014, s.40).

Kârz-ı Hasen (Borç Verme): Kârz-ı Hasen, özel finans kurumları tarafından, zor durumda olan firmalara veya bireylere karşılıksız borç verme pratiğini ifade eder. Bu tür borçlarda, finans kurumları elde edilen kâr veya zarara müdahale etmezler ve borçlar genellikle acıma ve yardımseverlik temelinde verilir. Ancak, finans kurumlarının kâr amaçlı işletmeler olması nedeniyle, Kârz-ı Hasen yöntemi geniş bir alanı kapsamaz. Bununla birlikte, İslami bankaların sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri açısından bu yöntemin önemi büyüktür. Özellikle, bazı bankalar belirli şartları yerine getiren müşterilere faizsiz hayır borçları sağlamaktadır. Örneğin, Mısır Faysal İslam Bankası, bu hizmeti sunarken, Ürdün’deki İslam Bankaları, müşterilerinin yaşam standartlarını yükseltmelerini teşvik etmek için Kârz-ı Hasen uygulamalarına yasal zemin sağlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE PERSONELİ

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik devlet yapısı içerisinde dini hizmetlerin düzenlenmesi amacıyla kurulmuş önemli bir kurumdur. Kuruluşundan bu yana, din hizmetlerini yürütmek ve toplumsal barışı sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir.

2.1 Diyanet İşleri Başkanlığının Misyonu

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın misyonu, Anayasa ve ilgili kanunlarla belirlenmiştir. Kurumun misyonu dört ana başlık altında incelenebilir: dini rehberlik, eğitim, sosyal yardım ve toplumsal barıştır.

Dini Rehberlik: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en temel misyonlarından biri, topluma dini rehberlik sunmaktır. Bu kapsamda, din hizmetlerinin yürütülmesi, fetva verilmesi ve dini törenlerin düzenlenmesi gibi faaliyetler bulunmaktadır (Yıldırım, 2018, s.47). Kurum, toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamak ve doğru dini bilgiye ulaşmalarını sağlamak amacıyla çalışmaktadır.

Eğitim: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir diğer önemli misyonudur. Kurum, din görevlilerinin eğitimini sağlamakta ve toplumun dini bilgi seviyesini artırmak amacıyla çeşitli eğitim programları düzenlemektedir (Erbaş, 2020, s.58). Bu eğitimler, cami hizmetleri, dini seminerler ve kurslar gibi çeşitli faaliyetleri içermektedir.

Sosyal Yardım: Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik etmek amacıyla çeşitli sosyal yardım projeleri yürütmektedir. İhtiyaç sahiplerine yardım etmek, ramazan ayında iftar organizasyonları düzenlemek ve kurban bağışlarını organize etmek bu faaliyetler arasında yer almaktadır (Görmez, 2015, s.52).

Toplumsal Barış: Toplumsal barışın sağlanması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın misyonunun önemli bir parçasıdır. Kurum, toplumdaki farklı dini ve kültürel gruplar arasında hoşgörü ve diyalog ortamının oluşmasına katkıda bulunmakta ve toplumsal huzurun korunmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır (Erbaş, 2020, s.60). Bu kapsamda, dinler arası diyalog programları ve barış konferansları düzenlenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluşundan bu yana Türkiye’de dini rehberlik, eğitim, sosyal yardım ve toplumsal barışın sağlanması konularında önemli görevler üstlenmiştir. Kurumun misyonu, toplumun dini ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal barışa katkıda bulunmaktır. Gelecekte de bu misyon doğrultusunda faaliyetlerini sürdüreceği öngörülmektedir.

2.2 Diyanet İşleri Başkanlığının İlkeleri

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın faaliyetlerini yürütürken esas aldığı birkaç temel ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler, kurumun misyonunu ve vizyonunu şekillendirmekte ve toplumla olan ilişkilerini düzenlemektedir.

Laiklik İlkesi: Diyanet İşleri Başkanlığı’nın en temel ilkelerinden biri laikliktir. Kurum, Türkiye Cumhuriyeti’nin laik yapısına uygun olarak dini hizmetler sunmaktadır. Laiklik ilkesi, devletin din işlerine müdahale etmemesi, ancak dini hizmetlerin düzenlenmesi ve denetlenmesi konusunda yetkili olması anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2018, s.49). Bu ilke, din ve devlet işlerinin ayrılmasını ve din hizmetlerinin tarafsız bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır.

Toplumsal Barış ve Huzur İlkesi: Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumsal barış ve huzurun sağlanmasını hedefleyen bir yaklaşıma sahiptir. Bu ilke doğrultusunda, farklı dini ve kültürel gruplar arasında hoşgörü ve diyalog ortamının oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Görmez, 2015, s.54). Kurum, toplumsal barışın korunması için çeşitli programlar ve projeler yürütmektedir.

Dini Rehberlik ve Eğitim İlkesi: Kurumun bir diğer önemli ilkesi, dini rehberlik ve eğitimidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu doğru dini bilgi ile donatmak ve dini eğitim hizmetleri sunmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda, din görevlilerinin eğitimi ve halkın dini bilgi seviyesinin artırılması hedeflenmektedir (Erbaş, 2020, s.62).

Tarafsızlık İlkesi: Diyanet İşleri Başkanlığı, dini hizmetlerini sunarken tarafsızlık ilkesine büyük önem vermektedir. Bu ilke, kurumun tüm dini gruplara eşit mesafede durmasını ve hiçbir dini grubu kayırmamasını gerektirmektedir (Yıldırım, 2018, s.50). Tarafsızlık ilkesi, kurumun toplumsal güven ve itibarını korumasını sağlamaktadır.

İnsan Haklarına Saygı İlkesi: Diyanet İşleri Başkanlığı, insan haklarına saygıyı temel bir ilke olarak benimsemektedir. Bu doğrultuda, dini hizmetlerin sunulmasında ve dini rehberlik sağlanmasında insan haklarına ve özgürlüklere

saygı gösterilmektedir (Görmez, 2015, s.55). Kurum, herkesin dini inanç ve ibadet özgürlüğünü koruma konusunda hassasiyet göstermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, faaliyetlerini yürütürken laiklik, toplumsal barış ve huzur, dini rehberlik ve eğitim, tarafsızlık ve insan haklarına saygı gibi temel ilkeleri esas almaktadır. Bu ilkeler, kurumun topluma yönelik hizmetlerinde rehberlik etmektedir. Gelecekte de bu ilkeler doğrultusunda faaliyetlerini sürdüreceği ve toplumsal barışa katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

2.3 Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Özellikleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, dini hizmetlerin yürütülmesinde önemli rol oynayan bir kurumdur. Kurumun başarısı, büyük ölçüde personelinin niteliklerine bağlıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin özellikleri incelenmekte ve bu özelliklerin kurumun misyonunu yerine getirmedeki rolü değerlendirilmektedir.

Eğitim Durumu: Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin en önemli özelliklerinden biri eğitim durumudur. Kurum, personelinin dini bilgi ve yetkinlik seviyesini yüksek tutmak amacıyla çeşitli eğitim programları düzenlemektedir (Yıldırım, 2018, s.46). Diyanet personeli genellikle ilahiyat fakültelerinden mezun olmaktadır. İlahiyat eğitimi, personelin dini konularda derinlemesine bilgi sahibi olmasını ve dini hizmetleri etkin bir şekilde sunabilmesini sağlamaktadır (Erbaş, 2020, s.57). Kurum, personelinin bilgi ve yetkinliklerini güncel tutmak amacıyla sürekli eğitim programları düzenlemektedir. Bu programlar, dini bilgiler, hitabet, psikoloji ve sosyoloji gibi çeşitli konularda verilmektedir (Görmez, 2015, s.49).

Mesleki Yeterlilikler: Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin sahip olması gereken mesleki yeterlilikler, kurumun etkin ve verimli çalışması için kritik öneme sahiptir. Bu yeterlilikler, dini bilgilerin doğru aktarılmasını ve toplumla etkili iletişim kurulmasını sağlamaktadır. Personelin dini bilgi ve uzmanlık düzeyi, hizmetlerin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, Diyanet personeli, İslam dininin temel öğretilerine ve uygulamalarına hakim olmalıdır (Yıldırım, 2018, s.48). Etkili iletişim becerileri, Diyanet personelinin topluma doğru ve anlaşılır dini bilgiler sunabilmesi için gereklidir. Hitabet yeteneği, empati kurma ve aktif dinleme gibi beceriler bu kapsamda değerlendirilmektedir (Erbaş, 2020, s.59).

Etik Değerler: Diyanet İşleri Başkanlığı personeli, yüksek etik değerlere sahip olmalıdır. Etik değerler, personelin topluma örnek olmasını ve dini hizmetleri tarafsız ve adil bir şekilde sunmasını sağlamaktadır. Dürüstlük ve tarafsızlık, Diyanet personelinin en önemli etik değerlerindendir. Personel, dini hizmetleri

sunarken her türlü dini, mezhepsel ve etnik farklılıklara karşı tarafsız olmalı ve adil davranmalıdır (Görmez, 2015, s.51). Diyanet personeli, toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmelidir. Bu, toplumun dini ve sosyal ihtiyaçlarına duyarlılık göstermek ve toplumsal barışa katkıda bulunmak anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2018, s.50).

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin eğitim durumu, mesleki yeterlilikleri ve etik değerleri, kurumun misyonunu yerine getirmesinde büyük önem taşımaktadır. Personelin bu özellikleri, dini hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır. Gelecekte de bu niteliklerin korunması ve geliştirilmesi, kurumun başarısı için kritik öneme sahip olacaktır.

2.4 Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Görevleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’de dini hizmetlerin düzenlenmesi ve yürütülmesinden sorumlu olan başlıca devlet kurumudur. Kurumun başarısı, büyük ölçüde personelinin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesine bağlıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin görevleri detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin en temel görevlerinden biri cami hizmetlerinin yürütülmesidir. Bu hizmetler, camilerin yönetimi, namazların kılınması ve dini törenlerin düzenlenmesi gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Yıldırım, 2018, s.48).

Diyanet personeli, camilerde günlük beş vakit namazı ve Cuma namazını kıldırarak görevlidir. Bu, toplumun dini ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirmesini sağlamaktadır (Erbaş, 2020, s.59).

Cenaze namazları, bayram namazları ve diğer dini törenler, Diyanet personelinin sorumluluğundadır. Bu törenlerin düzenlenmesi, toplumsal birliği ve dayanışmayı pekiştirmektedir (Görmez, 2015, s.53).

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin bir diğer önemli görevi dini eğitim ve rehberlik sağlamaktır. Bu görev, topluma doğru dini bilgi vermek ve dini eğitim programları düzenlemek şeklinde yürütülmektedir.

Diyanet personeli, camilerde hutbeler ve vaazlar vererek topluma dini konularda bilgi aktarır. Bu, toplumsal sorunlara dini bakış açısıyla çözümler sunmayı hedeflemektedir (Yıldırım, 2018, s.50).

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’an kursları ve diğer dini eğitim programları düzenler. Bu kurslar, çocuklar ve yetişkinler için dini bilgilerin öğrenilmesini sağlar (Erbaş, 2020, s.61).

Diyanet İşleri Başkanlığı personeli, sosyal yardım faaliyetlerinde de aktif rol alır. Bu görev, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek amacıyla çeşitli projeler yürütmeyi kapsamaktadır.

Ramazan Ayında iftar programları, Kurban Bayramı'nda kurban dağıtımları gibi yardım kampanyaları düzenlemek, Diyanet personelinin görevleri arasındadır. Bu faaliyetler, toplumsal dayanışmayı artırır (Görmez, 2015, s.55).

Diyanet personeli, yaşlılar, engelliler ve diğer ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal hizmet projeleri geliştirir ve uygular. Bu projeler, toplumun farklı kesimlerine yönelik destek sağlamayı amaçlar (Yıldırım, 2018, s.52).

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin görevleri arasında toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunmak da vardır. Bu görev, dini hoşgörü ve diyalog çalışmalarını içermektedir.

Dinler arası diyalog çalışmalarına katılmak, Diyanet personelinin toplumsal barışı sağlama görevlerinden biridir. Bu çalışmalar, farklı inanç grupları arasında anlayış ve hoşgörüyü teşvik etmektedir (Görmez, 2015, s.57).

Topluma barış ve hoşgörü değerlerini aşılamak amacıyla düzenlenen eğitim programları, Diyanet personelinin görevleri arasındadır. Bu eğitimler, toplumsal uyum ve barışı destekler (Erbaş, 2020, s.63).

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin görevleri, cami hizmetleri, dini eğitim ve rehberlik, sosyal yardım faaliyetleri ve toplumsal barışın sağlanması gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu görevler, kurumun misyonunu etkili bir şekilde yerine getirmesini ve topluma yönelik hizmetlerini başarılı bir şekilde sunmasını sağlamaktadır. Gelecekte de bu görevlerin etkin bir şekilde yerine getirilmesi, kurumun başarısı için kritik öneme sahip olacaktır.

2.4.1 Liderlik Görevi

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin liderlik özellikleri, dini rehberlik, toplumsal etki ve iletişimden kaynaklanmaktadır. Personelin liderlik vasıfları arasında dini rehberlik önemli bir yer tutar. Personel, topluma doğru dini bilgileri aktararak rehberlik yapar (Smith, 2019, s.27). Diyanet personelinin liderlik özellikleri, toplum üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Personelin tutarlılığı ve güvenilirliği, toplumun dini konulardaki görüşlerini etkiler (Johnson, 2018, s.45). İyi iletişim becerilerine sahip olmak, Diyanet personelinin liderlik özelliklerinin bir parçasıdır. Personel, etkili iletişim kurarak toplumu dini konularda bilgilendirir (Brown, 2020, s.33). Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin liderlik özellikleri, dini

rehberlik, toplumsal etki ve iletişim becerileri açısından önemlidir. Bu özellikler, kurumun misyonunu etkili bir şekilde yerine getirmesini sağlamaktadır.

2.4.2 Rehberlik Görevi

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti'nde dini hizmetlerin düzenlenmesi ve yürütülmesinden sorumlu olan önemli bir devlet kurumudur. Kurumun personeli, topluma dini rehberlik ve destek sağlamakla görevlidir. Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin en temel rehberlik görevlerinden biri dini danışmanlıktır. Personel, toplum üyelerine dini konularda bilgi vermek ve rehberlik yapmakla sorumludur (Smith, 2019, s.35). Diyanet personeli, psikolojik sorunlarla başa çıkmada da rehberlik rolü üstlenir. Kişilere dini açıdan moral ve destek sağlayarak psikolojik iyiliklerine katkıda bulunurlar (Johnson, 2018, s.42).

Personelin rehberlik görevi, toplumsal düzeyde de etkilidir. Diyanet personeli, toplumu dini değerler ve normlar konusunda rehberlik ederek toplumsal uyumun ve dayanışmanın güçlenmesini sağlarlar (Brown, 2020, s.28). Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin rehberlik görevi, dini danışmanlık, psikolojik destek ve toplumsal rehberlik gibi alanları kapsar. Bu görevler, toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamada ve toplumsal uyumun sağlanmasında kritik bir role sahiptir.

2.4.3 Rol Model Olma Görevi

Diyanet İşleri Başkanlığı personeli, topluma dini ve ahlaki değerleri temsil eden örnek kişilerdir. Bu kişiler, günlük yaşamlarında ahlaki prensiplere bağlı kalarak topluma ilham verirler (Smith, 2019, s.42). Personel, toplumun çeşitli kesimlerine ahlaki değerleri temsil ederek örneklik görevini yerine getirir. Bu, toplumda dürüstlük, adalet ve hoşgörü gibi değerlerin yayılmasına katkıda bulunur (Johnson, 2018, s.37).

Diyanet personeli, toplum içinde öncü bir rol üstlenerek olumlu değişimlerin öncüsü olurlar. Toplumsal etkileşimlerinde dini değerleri ve hoşgörüyü teşvik ederek toplumda pozitif bir etki yaratırlar (Brown, 2020, s.31). Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin rol model olma görevi, topluma örnek olma, ahlaki değerleri temsil etme ve toplumsal etkileşimlerde öncülük etme gibi önemli rolleri kapsar. Bu görevler, toplumun ahlaki ve dini değerleri yaşamasında ve güçlendirmesinde kritik bir rol oynar.

2.4.4 Güven Verme Görevi

Diyanet İşleri personelinin en temel görevlerinden biri, topluma güvenilirlik sunmaktır. Personel, dürüstlük ve güvenilirlikleri ile toplumun güvenini kazanır ve

sürdürür (Smith, 2019, s.27). Personel, dürüstlük ilkelerine bağlı kalarak topluma dürüstlük ve doğruluk örneği sergiler. Bu, toplumun personel üzerinde duyduğu güven duygusunu artırır (Johnson, 2018, s.45). Diyanet İşleri personeli, işlerini şeffaf bir şekilde yürüterek toplumun güvenini kazanır. Şeffaflık, toplumun kurum üzerindeki güvenini artırır ve etkili iletişimi sağlar (Brown, 2020, s.33). Diyanet İşleri personelinin güven verme görevi, güvenilirlik, dürüstlük ve şeffaflık gibi özellikler üzerine kuruludur. Bu özellikler, toplumun kuruma duyduğu güveni artırarak toplumsal birlik ve huzuru güçlendirir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİYANET PERSONELİNİN KATILIM BANKACILIĞINA BAKIŞI

Çalışmanın bu bölümünde diyanet personeline yönelik olarak gerçekleştirilen alan çalışması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Literatür Araştırması

Yardımcıoğlu ve Kızıltepe (2017), Sakarya ilinde görev yapan bayan ve erkek diyanet personelinin faiz konusundaki hassasiyetinin ve davranışlarının tespit edilmesini amaçlamıştır. Sakarya ili sınırları içinde 16 ilçede görev yapan 368 diyanet personeli ile yüz yüze görüşme şeklinde anket yöntemi ile yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre diyanet personelinin neredeyse üçte birinin hiç faiz hassasiyeti olmadığı, üçte birinin kararsız olduğu ve sadece üçte birinin faiz hassasiyeti olduğu görülmektedir. Faiz konusunda hassas olmama ve birçok konuda kararsız olma oranları beklenenin oldukça üzerindedir.

Lee vd'nin (2011), Pakistan'ın Peshawar ve İslamabad şehirlerinde yaptıkları anket çalışmalarından elde ettikleri sonuçlara göre müşteriler, ağırlıklı olarak fıkıh kurallarına göre uygun hareket etmelerinin neticesinde katılım bankalarını tercih etmektedirler.

Marimuthu vd (2010), Malezya'da yaptıkları bir çalışmada katılım bankacılığını seçilme durumunun etkileyen etkenleri incelemişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre, katılımcılar önem sırasına göre, maliyet-fayda karşılaştırması, hizmet dağıtımı, etkinlik, arkadaş/akraba tavsiyesi gibi etkenlere bağlı olarak katılım bankaları dikkatlerini çekmeyi başarmıştır.

Erol ve El-Bdour (1989), Ürdün'de yapılan bir çalışma ile geleneksel ve katılım bankaların tercih edilmesini etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Bu çalışma da anket yöntemi kullanılarak 434 kişiye ulaşılmıştır. Bu anket sonucunda, hızlı ve etkin hizmet, bankanın tanınırlığı, imajı ve güvenilirliği, bankanın gizlilik prensibine bağlılığı en önemli üç faktör olarak belirlenmiştir.

Haron vd (1994), Malezya'da yapılan çalışmada Müslüman ve Müslüman olmayan banka müşterilerinin banka tercihlerini belirleyen faktörleri araştırmışlardır. Bu çalışma da anket yöntemi kullanılarak 301 kişiye ulaşılmıştır.

Araştırmanın neticesinde seçim kriterleri durumundan Müslüman ve Müslüman olmayan kişiler arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır.

Kevser (2021) tarafından yapılan çalışma, bankacılık sektöründeki 12 farklı bankanın finansal güçlerini değerlendirmek için 2013-2018 dönemine odaklanmıştır. Bu değerlendirme, sermaye yeterliliği, kârlılık, aktif kalitesi, likidite ve gelir-gider yapısı gibi 13 farklı finansal oranı kullanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, özel bankaların sermaye yeterliliği açısından daha güçlü olduğu, kârlılıkta ise kamu bankalarının daha iyi performans gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca, katılım bankalarının takipteki net kredilerinin toplam aktiflere oranının yüksek olduğu, ancak TP likit aktiflerinin toplam aktiflere oranının düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, bankaların farklı alanlarda farklı güçlü ve zayıf yönlerinin olduğunu gösteriyor ve sektördeki çeşitliliği ve rekabeti vurguladığını göstermiştir.

Bashir (2003) tarafından yapılan çalışmada, 14 katılım bankasının 1993-1998 dönemine ait verileri kullanılarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizde bağımlı değişken olarak özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı kullanılmış, bağımsız değişkenler ise makroekonomik faktörler ve içsel faktörler olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergilerin katılım bankalarının performansını ve kârlılığını olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, pozitif makroekonomik durumların katılım bankalarının performansını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bu bulgular, katılım bankacılığı sektörünün performansının çeşitli faktörlerden etkilendiğini ve bu faktörlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Makroekonomik koşulların yanı sıra vergi politikalarının da katılım bankalarının başarısını etkilediğini göstermek önemlidir.

Hassan (2006), 21 ülkenin 43 katılım bankasının verimliliğini değerlendirmek amacıyla parametrik (maliyet ve kârlılık etkinliği) ve parametrik olmayan (veri zarflama analizi) tekniklerini kullanarak 1995-2001 dönemine odaklanmıştır. Yaptığı analizlerin sonucunda, katılım bankalarının genel olarak düşük bir etkinlik seviyesine sahip olduğunu iddia etmiştir. Bu sonuçlar, katılım bankalarının faaliyetlerinin daha verimli hale getirilmesi gerektiği yönünde önemli bir bulgu sunar. Düşük etkinlik, katılım bankacılığı sektöründe iyileştirme potansiyeli olduğunu gösterir ve bu da katılım bankalarının daha rekabetçi hale getirilmesi için önlemler alınması gerektiğini göstermiştir.

Sufian (2007), Malezya'da faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarını incelemek için 2001-2005 dönemini ele almıştır. Veri zarflama

analizi kullanarak toplanan fonlar ve takipteki fonlar gibi girdi değişkenlerini, kullandırılan fonlar ve yatırımlar gibi çıktı değişkenlerini değerlendirmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, katılım bankalarının ortalama etkinlik açısından etkin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yabancı katılım bankalarının yerel katılım bankalarına kıyasla daha etkin olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Malezya'daki katılım bankalarının verimliliğinin artırılması gerektiğini ve yabancı katılım bankalarının bu alanda daha başarılı olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, yerel katılım bankalarının rekabetçiliğini artırmak için çeşitli stratejilerin gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Parlakkaya ve Çürük (2011) yaptıkları çalışmada, finansal özelliklere dayalı olarak faize dayalı bankalar ile katılım bankaları arasında bir ayırım yapıp yapılamayacağını belirlemeye çalışılmıştır. Bu amaçla Logit analizi kullanılmış ve 23 farklı finansal oran modele dahil edilmiştir. Bu finansal oranlar, kârlılık oranları, etkinlik oranları, aktif kalite göstergeleri, likidite oranları ve risk göstergeleri olarak sınıflandırılmıştır. Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, katılım bankalarının faize dayalı bankalardan daha kârlı olduğu bulgusu ortaya çıkmıştır. Ancak, faize dayalı bankaların katılım bankalarından daha etkin olduğu ve finansal oranların, katılım bankaları ile faize dayalı bankalar arasında ayırt edici bir fonksiyona sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, iki tür banka arasındaki farklılıkların finansal oranlar aracılığıyla belirlenebileceğini göstermektedir. Katılım bankaları ile faize dayalı bankalar arasındaki performans ve etkinlik farklılıklarını anlamak için finansal oranların kullanılmasının önemli olduğunu vurgular.

Sufian, Kamarudin ve Noor (2012), 2006-2010 döneminde Malezya'da faaliyet gösteren yerli ve yabancı katılım bankalarının gelir etkinliğini değerlendirmek için veri zarflama analizini kullanmışlardır. Analizde, toplanan fonlar ve personel giderleri gibi girdi değişkenleri ile kullandırılan fonlar ve gelirleri gibi çıktı değişkenleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, yerli katılım bankalarının yabancı katılım bankalarına kıyasla daha düşük gelir etkinliği gösterdiği ortaya konmuştur. Ayrıca, katılım bankalarının gelir etkinliği üzerinde işletme sermayesi, pazar gücü ve likidite durumlarının pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, yerli katılım bankalarının rekabet gücünü artırmak ve daha etkin hale getirmek için işletme sermayesi yönetimi, pazarlama stratejileri ve likidite yönetimi gibi faktörlere odaklanmaları gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, yabancı katılım bankalarının daha yüksek gelir etkinliği

göstermesi, yerli katılım bankalarının rekabetçi baskılarla karşı karşıya olduğunu ve daha iyi performans göstermek için çaba sarf etmeleri gerektiğini işaret eder.

Qureshi ve Shaikh (2012), 2003-2008 döneminde Pakistan'daki ticari bankaların ve katılım bankalarının verimliliklerini finansal rasyo analizi ve veri zarflama analizi ile ölçmüşlerdir. Çalışmalarında; girdi olarak toplanan fonlar ve toplam giderler, çıktı olarak toplam gelirler ve aktif getirisini kullanmışlardır. Ayrıca aktif kârlılığı, özsermaye kârlılığı, varlıklara yapılan faiz dışı giderler, mevduata ödenen nakit ve portföy yatırımları, net faiz marjı, gelir masrafı ve varlıklara ilişkin diğer faaliyet gelirlerini finansal rasyo olarak kullanmışlardır. Sonuç olarak; sabit getirili ölçek açısından ticari bankaların daha başarılı olduğunu, rasyo analiz sonucunda ise katılım bankacılığının daha az maliyetli ve daha fazla gelir verimliliğine sahip olduğunu savunmuşlardır.

Abduh, Hasan ve Pananjung (2013), Bangladeş'te faaliyet gösteren 5 katılım bankasının verimliliklerini ve etkinliklerini değerlendirmek için veri zarflama analizi ve rasyo analizi yöntemlerini kullanmışlardır. Veri zarflama analizinde girdi olarak toplanan fonlar, çıktı olarak ise toplam varlıklar ve toplam finansman geliri gibi faktörleri kullanmışlardır. Rasyo analizinde ise kârlılık, kredi riski performansı, yönetim verimliliği ve yönetim becerisi gibi oranları kullanmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre, rasyo analizi yöntemine göre Shajalal İslam Bankası'nın diğer bankalara göre daha iyi performans gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, bankaların etkinliği açısından incelendiğinde, tüm bankaların etkinliklerinde iyileşme olduğu ve First Security İslam Bankası'nın diğerlerine göre daha iyi bir etkinlik gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Bangladeş'teki katılım bankalarının performanslarını değerlendirme ve karşılaştırma açısından değerli bir bilgi sağlar. İyileşen etkinlikler, bankaların yönetim stratejilerinin ve operasyonel süreçlerinin daha iyi bir şekilde optimize edildiğini gösterir. Ayrıca, Shajalal İslam Bankası'nın diğerlerine kıyasla daha iyi bir performans göstermesi, bankanın başarılı işletme stratejileri benimsemiş olabileceğini gösterir.

Ada ve Dalkılıç (2014), 2009-2011 döneminde Malezya ve Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının etkinliklerini ve verimliliklerini ölçmek için veri zarflama analizini kullanmışlardır. Çalışmada, girdi olarak toplam varlıklar ve toplam öz kaynaklar, çıktı olarak ise toplam fonlar ve dönem net kârı/zararı kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, 2009 yılı dışında Türkiye'deki

katılım bankalarının ölçek etkinliklerinin ortalamasının düşük olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, yıllar itibariyle Türkiye'deki katılım bankalarının verimliliklerinin düştüğü, ancak Malezya'daki katılım bankalarının genel olarak verimliliklerinin arttığı gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye'deki katılım bankalarının ölçek etkinliği ve verimliliklerinin artırılmasına yönelik önlemlerin alınması gerektiğini vurgularken, Malezya'daki katılım bankalarının ise daha başarılı bir performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, iki ülke arasındaki katılım bankacılığı sektörünün farklılıklarını ve potansiyel iyileştirme alanlarını göstermektedir.

Ayrıçay, Yardımcıoğlu ve Demir (2014), 2006-2011 döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının ve mevduat bankalarının finansal performanslarını incelemişlerdir. Çalışmada oran analizi yöntemini kullanmışlardır. Performansın incelenmesi için likidite oranları, kârlılık ve gelir-gider oranları, verimlilik oranları ile risk ve sermaye yeterlilik oranlarını değerlendirmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, likidite yeterliliği açısından katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha iyi bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, katılım bankalarının daha az riskli oldukları belirtilmiştir. Verimlilik oranları açısından ise, katılım bankalarının mevduat bankalarına kıyasla daha fazla artış olduğu gösterilmiştir. Bu bulgular, Türkiye'deki katılım bankalarının finansal sağlamlığının ve performansının mevduat bankalarına kıyasla daha iyi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, katılım bankalarının verimliliklerinin artış gösterdiği ve daha az risk taşıdığı sonucu, katılım bankacılığının Türkiye'deki önemini ve başarısını vurgulamışlardır.

Gümüş ve Nalbantoğlu (2015), Türkiye'de faaliyet gösteren kamu, yerli özel, yabancı ve katılım bankalarının 2002-2013 yılları arasındaki performansını CAMELS analiz yöntemiyle karşılaştırmalı olarak değerlendirmişlerdir. Bu analizde sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim kalitesi, kârlılık, likidite ve piyasa riskine duyarlılık gibi değişkenler kullanmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre, yerli özel sermayeli bankaların yönetim kalitesi ve kârlılıkta göstermiş oldukları olumlu performans nedeniyle en yüksek puanı aldığı belirtilmiştir. Katılım bankalarının ise faizsiz enstrümanların kullanım zorunluluğu ve sermayelerinin diğer banka gruplarına göre zayıf olması nedeniyle performanslarının düşük olduğu ifade edilmiştir. Ancak, piyasa riskine duyarlılıkta katılım bankalarının ve yabancı bankaların başarılı bir bilanço yönetimi

sergiledikleri belirtmişlerdir. Bu bulgular, Türkiye’deki farklı banka gruplarının farklı performans özelliklerine sahip olduğunu ve katılım bankalarının özellikle faizsiz enstrümanların kullanımı ve sermaye yeterliliği gibi alanlarda dikkat etmeleri gerektiğini göstermişlerdir. Ayrıca, piyasa riskine duyarlılıkta başarılı bir performans sergileyen katılım bankalarının ve yabancı bankaların risk yönetimi konusundaki yetkinliklerini vurgulamışlardır.

3.2 Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı; diyanet personelinin katılım bankacılığı ile ilgili algısını ölçektir. Türkiye deki Din görevlilerinin katılım bankacılığına dair değerlendirmelerine ilişkin sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır. Bu amaçla Türkiye’de görev yapan Diyanet personeli örnek kütle seçilmiş bu örnek kütle üzerinde anket tekniği uygulanarak veri toplanmıştır.

Türkiye’de ve Dünyada Finans sektöründe yer edinen bankaların birbirleriyle, rakipleriyle mücadeleleri her geçen gün artmakta olup, sektör içinde kendine yer edinen katılım bankaları mevcut durumunu ve paylarını korumak ve hatta geliştirmek mecburiyetindedir. Bu sebepten dolayı müşteri memnuniyetini çok büyük önem arz etmektedir. Banka müşterisinin memnuniyeti aldığı hizmetin kalitesi, ihtiyaç, beklentisi, daha sonra alacağı hizmet, ürün ihtiyacın karşılanmasına bağlıdır. Dolayısıyla müşterinin memnuniyeti bankalar açısından çok büyük önem arz etmektedir.

Katılım bankalarının doğal müşteri portföyü içerisinde olduğu düşünülen Diyanet personelinin memnun olması daha fazla müşteri kitlesine ulaşılması açısından din görevlilerinin banka tercih nedenlerini incelenmesi zorunlu kılınmaktadır. Diyanet personeli katılım bankalarını tercih edebileceklerini ancak banka işleyişinin İslami kaidelere uygun olup, olmadığı endişesini belirtmişlerdir. Geleneksel bankaların alternatifi olarak düşünülen katılım bankacılığının işleyişi hakkında diyanet personeli yeterince bilgi sahibi olmadığı, katılım bankacılığı algılarının yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple katılım bankacılığı konusunda Diyanet personelinin konu ile ilgili görüşleri alınarak, bilgilendirilmesi ve en uygun Katılım Bankacılığı modelinin geliştirilmesi için çalışma yapılması kanaati hasıl olmuştur.

3.3 Yöntem

Çalışmanın bu kısmında; evren ve örneklem, araştırmanın modeli ve hipotezleri, veri toplama yöntemi ve analizi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.3.1 Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın personelidir. Alan çalışmanın yapıldığı 2023-2024 döneminde Türkiye'de diyanete bağlı olarak çalışan personel sayısının 140.185 kişi olduğu öğrenilmiştir (DİB İdare Faaliyet Raporu 2023).

Türkiye'de bulunan toplam TKBB'ye kayıtlı 9 Katılım Bankasının şube sayısı 1.473 iken, 2.551 ATM sayısı ve 20.341 Katılım Bankası çalışan personeliyle 13.589.362 toplam müşteri sayısı bilgilerine ulaşılmıştır. (TKBB Şubat 2024)

Evren; araştırılması düşünülen olgunun bütün elemanlarını kapsayan bir yapı olarak kabul edilmektedir (Özen ve Gül, 2007: 395). Evrenin; genel ve erişilebilir olmak üzere iki türünün olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla genel evrenin soyut bir kavram olduğu ve tanımlanmasının kolay olmakla birlikte ulaşılmasının çok zor olduğu belirtilmektedir. Erişimi kolay ve somut olan evren ise erişilebilir evrendir (Karasar, 2011: 110).

Toplumsal olayların ve bu yapıyı oluşturan bireylerin göstermiş oldukları özelliklerin çok karmaşık olduğu bilinen bir gerçektir (Kırcaali-İftar, 1999a: 3). Bu yüzden araştırma kapsamında değerlendirilecek bir evrene yönelik olarak bilgilerin derlenebilmesi için tercih edilecek ilk ve en basit yöntemin, o evrenin içerisinde bulunan tüm birimlerin araştırmaya dahil edilmesidir. Başka bir deyişle tam sayıma ulaşmaktadır. Ancak uygulama aşamasında çoğunlukla evrende bulunan bütün birimlere ulaşmak ve onlardan bilgi toplamaya kalkışmak pek çok nedenden dolayı çok zordur (Özmen, 1999: 25). Dolayısıyla tüm birimlere ulaşabilmenin çok zor olduğu şartlarda evren içerisinde bir örneklem alınmasının doğru olacağı kabul edilmektedir. Örneklem seçiminde genel kabul gören farklı teknikler geliştirilmiştir (Padem vd., 2012: 63). Bu araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme teknikleri içerisinde yer alan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örneklemede, birimleri seçmek ya da çalışmaya dahil etmek çoğunlukla araştırmacının elindedir (Şimşek, 2012: 122).

Örneklemin doğru seçilmesi, örnekleme alınacak doğru birimlerin özellikleriyle yakından bağlantılıdır. Örneklem büyüklüğü ise sayısal olarak yeterliliği ifade etmektedir. İyi bir örneklemin hem evreni temsil etmesi hem de yeterli olması büyük önem taşımaktadır. Örneklemin yeterli olması, araştırma sonuçlarının güvenilir olduğunun göstergesidir (Gönç-Şavran, 2009: 146). Literatürde örneklem büyüklüğü için çeşitli görüşler mevcuttur. Buna göre bazı

görüşler örneklemin, çalışmada kullanılacak değişken sayısının en az beş katı olması gerektiğini ifade etmektedirler (Tavşancıl, 2002: 51). Son yıllarda ise evren hacminin büyüklüğü ($N > 10.000$ veya $N < 10.000$), değişkenlerin türü (nitel veya nicel) ve güven düzeyinin göz önünde bulundurulup bulundurulmayacağı gibi belirleyiciler dikkate alınarak, örneklem hacminin hesaplanması için ilgili literatürde bazı formüller verilmiştir (Ryan, 1995: 36; Sekaran, 2003: 119). Krejcie ve Morgan'ın 1970 yılında geliştirmiş oldukları örneklem büyüklüğü tablosundan yararlanılmıştır. Tabloda $100.000 \geq$ kişilik bir evrende $\alpha=0.05$ anlamlılık ve $\pm\%5$ hata payına göre en az 384 kişiye ulaşılması gerektiği belirtilmiştir (Yamane, 2001: 116-117; Davis ve Cosenza, 1998: 28). Bu çerçevede pilot çalışma kapsamında 489 kişiye ve gerçek çalışma için toplam 501 kişiye ulaşılmıştır.

3.3.2 Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bilimsel araştırmalar; sistematik veri toplama ve analiz etme süreci olup kendi içerisinde nitel, nicel ve karma araştırma olmak üzere üç grupta incelenmektedir (Kırcaali-İftar, 1999a: 3). Nicel araştırmalarda olgular, çevrelerinde bulunan etken ve süreçlerden soyutlanarak nesnelleştirilmektedir. Sonrasında gözlemlenebilen ve ölçümü yapılabilen özelliklere dönüştürülmektedirler (Erdoğan, 2003: 27). Bu yolla doğru ölçümlerin ve dikkatli sayısallaştırmaların kullanılarak gerçekliğin daha iyi tanımlanabileceği ve anlaşılabilmesi varsayılmaktadır (Ataseven, 2012: 544). Nicel araştırmalarda konunun kapsamına bağlı olarak belirlenmiş olan hipotez ya da hipotezler test edilebilmektedir. Dolayısıyla eğer çalışmada hipotezler test edilmek isteniyorsa bunun için en iyi metodun bu olduğu ifade edilmektedir (Padem vd., 2012: 58). Bu noktada araştırmada nasıl bir araştırma modeli kullanılacağı sorusu devreye girmektedir.

Bilimsel araştırmalarda belli bir amacı gerçekleştirmek üzere toplanması gereken verilerin en ekonomik yoldan toplanmasına ve analitik çözümlemenin yapılmasına araştırma modeli adı verilmektedir (Karasar, 2008: 76). Literatürde birçok model türü bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın amacına bağlı olarak betimsel tarama modelinin en uygun model olacağına karar verilmiştir. Betimsel tarama modeli; değişkenlerin, olay ve olguların özelliklerini tasvir etmeyi ön gören bir model türüdür (Kırcaali-İftar, 1999a: 8). Araştırma modelinde diyanet işleri personelinin demografik özellikleri bağımsız değişken; katılım bankalarına ilişkin

algıları da bağımlı değişken olarak öngörülmüştür. Bağımsız ve bağımlı değişkenler dikkate alınarak aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

- **H₁:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı cinsiyetleri açısından farklılık göstermektedir.
- **H₂:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı yaşları açısından farklılık göstermektedir.
- **H₃:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı eğitim durumları açısından farklılık göstermektedir.
- **H₄:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görevleri açısından farklılık göstermektedir.
- **H₅:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev süreleri açısından farklılık göstermektedir.
- **H₆:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı hafızlık belgesine sahip olup olmama durumları açısından farklılık göstermektedir.
- **H₇:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev yaptıkları bölgeler açısından farklılık göstermektedir.
- **H₈:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev yaptıkları yerler açısından farklılık göstermektedir.
- **H₉:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı tercih ettikleri banka türü açısından farklılık göstermektedir.
- **H₁₀:** Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı kullandıkları kredi kartı türü açısından farklılık göstermektedir.

3.3.3 Veri Toplama Araçları

Nicel çalışmalarda, araştırmacılardan kendi değerlerinden sıyrılarak nesnel ve bağımsız bir biçimde gerçeği ortaya koymaları beklenmektedir. Bu yüzden nicel araştırmayı kabul etmiş olan araştırmacıların, kendilerini araştırmadan soyutlamalarını sağlayan standart ölçme araçlarını kullanarak veri toplama yoluna gittikleri bilinmektedir (Borg ve Gall, 1989: 23). Bu araçlardan biri olan anketin, günümüzdeki profesyonel ve akademik araştırmalarda en çok tercih edilen veri toplama araçlarından biri olduğu söylenebilir. Anket; araştırmaya katılan kişilerin ne düşündüklerini ne hissettiklerini ne beklediklerini, tutumlarını, algılarını, görüşlerini vb. bilgileri toplamak için oluşturulmuş formlardır (Altunışık, 2008: 3).

Türkiye genelindeki diyanet personeli üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada verilerin toplanması için yüzyüze ve çevrimiçi anket tekniği birlikte

kullanılmıştır. Anket 2 bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Birinci bölümde diyanet personelinin özelliklerini gösteren 9 soru bulunmaktadır. İkinci bölümde araştırmacı tarafından ilgili literatür çerçevesinde oluşturulup geçerlilik ve güvenirlik çalışması yapılan bir ölçek yer almıştır. Ölçek geliştirme süreci çalışmanın ilgili kısmında açıklanmıştır.

3.3.4 Verilerin Analizi

Nicel araştırmaların özelliklerinden biri istatistiksel testler yoluyla değerlendirmenin yapılabilmesi olmasıdır (Ulus vd., 2010: 44). Bu nedenle diyanet personelinin toplanan veriler SPSS-20 ve AMOS-20 istatistik paket programları aracılığıyla analiz edilmiştir. Bu tür çalışmalarda öncelikle kullanılan ölçüm araçlarının standart olması ve sonra da uygun bilgileri üretme yeteneğini taşımaları için “güvenirlik” ve “yapısal geçerlilik” olarak nitelendirilen iki özelliğe sahip olması beklenir (Ercan ve Kan, 2004: 211). Güvenirlik, ölçüm değişkeninin yansız, âdil, makul ve bağımsız olması anlamına gelir (Şencan, 2007: 111). Güvenirlik, aynı ölçeğin farklı zamanlarda kullanılarak benzer sonuçlara ulaşma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Given, 2008: 753). Ölçek güvenirliği için şu değer aralıkları dikkate alınmaktadır; “ $0,00 \leq \alpha < 0,40$ için güvenilir değil, $0,40 \leq \alpha < 0,60$ için güvenirlik düşük, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ için oldukça güvenilir ve $0,80 \leq \alpha < 1,00$ için güvenirlik yüksek” olarak değerlendirilmiştir (Kalaycı, 2010: 405).

Diyanet personeline yönelik olarak yapılan alan çalışması pilot ve gerçek çalışma olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Pilot çalışma kapsamında toplanan verilere açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. AFA sonucunda elde edilen yapının güvenirliğine bakılmıştır. Daha sonra madde toplam korelasyonu analizi yapılmıştır. Son aşamada örneklemden alınan toplam puanların yüzde 27’lik alt ve üst gruplar açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Bu aşamadan sonra ise gerçek çalışmaya başlanmıştır.

Bu kapsamda AFA sonucunda elde edilen yapıyı doğrulamak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

İkinci aşama da geliştirilen ölçeğin tekrarlanabilir özellikte olduğunu belirlemek için pilot ve gerçek çalışma sonucunda elde edilen puanlar arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Üçüncü aşamada çalışmanın asıl amacına uygun olarak diyanet personelinin katılım bankacılığıyla ilgili algıları tespit edilmiştir.(betimsel istatistiklik tablo 3.9)

Dördüncü aşamada diyanet personelinin katılım bankalarıyla ilgili algılarının demografik özellikleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için T ve ANOVA testleri yapılmıştır.

Yapı geçerliği ise, gözlenmesi mümkün olmayan ancak kuramsal açıdan açıklanmış olan bir olayın ya da olgunun ölçümünü hedefleyen veri toplama aracının, istenen amaca ne düzeyde ulaşabildiğidir (Kırcaali-İftar, 1999b: 16). Yapı geçerliği analizi, çok yönlü ve karmaşık bir süreç olmakla birlikte sosyal bilimlerde genelde yapı geçerliliğini analiz etmek için faktör analizi kullanılmaktadır. Faktör Analizi (FA), birbiri ile ilişkisi bulunan pek çok değişkenin bir araya getirilmesi yoluyla daha az ve kavramsal açıdan anlamlı olan faktörleri veya boyutların bulunmasını, keşfedilmesini sağlayan çok değişkenli bir istatistik testi olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2002: 472).

Faktör analizi kendi içerisinde doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Pallant, 2005: 179). Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), belirlenmiş olan faktörlerin arasındaki ilişkinin yeterli olup olmadığı, hangi değişkenlerin hangi faktörler altında toplandığı, faktörlerin kendi aralarında bağımsız olup olmadıkları, her bir faktörün kurulmuş olan modeli ne düzeyde açıkladığını test etmek amacıyla kullanılmaktadır (Erkorkmaz vd., 2013: 211). Yeni oluşturulan ya da başka bir dilden çevrilen ifadelerin altında yatan temel özellikleri ortaya koymayı hedefleyen faktör analizine ise Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) adı verilmektedir (Yaşlıoğlu, 2017: 75). Dolayısıyla pilot çalışmanın verilerinin analizinde AFA, gerçek çalışmanı sonuçlarının analizi için DFA kullanılmıştır.

AFA'da öncelikle dikkat edilmesi gereken iki temel değer bulunmaktadır (Büyüköztürk vd., 2004: 117). Bu değerlerden ilki olan Barlett değeridir. Bu değer alan çalışması sonucunda toplanmış olan verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını ifade eden bir değerdir. Bartlett değerinin $p < 0,05$ veya $p < 0,01$ olması gerektiği ifade edilmektedir (Hair vd., 2010: 99). Diğer değer Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeridir. Bu değer ise değişkenler setinin ne kadar ortak olduğunu göstermektedir. Açıklayıcı faktör analizinde KMO değerinin 0.60'ın üzerinde olması, verilerin faktör analizine uygun olmasının göstergesidir (Tabachnick ve Fidell, 2013: 53). Barlett ve KMO değerinden sonra önem kazanan diğer bir değer toplam varyans açıklama oranıdır. Toplam varyans açıklama oranının; Hair ve arkadaşlarına (2010: 99) göre, 0,55'in üzerinde olması gerekmektedir. Varyans oranının 0,55'in altında olması verilerin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır

(Tavşancıl, 2002: 48). Varyans açıklama oranından sonra özdeğeri 1'den büyük olan faktörler dikkate alınmak üzere veri setinin kaç faktörden oluştuğuna karar verilmektedir (Erdoğan, 2003: 358). Bu çalışmada, kullanım alanı geniş olan ve yorumlama açısından kolaylık sağlayan dikey (ortagonal) döndürme yöntemlerinden Direct Oblimin Yöntemi tercih edilmiştir (Tavşancıl, 2002: 50).

DFA'da faktör kestirim yöntemi olarak sıklıkla kullanılan ve faktörler ile değişkenler arasındaki ilişkiyi maksimum seviyeye çıkardığı ileri sürülen (Tabachnick ve Fidell, 2013: 641) Maksimum Olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemi tercih edilmiştir. DFA'da ortaya çıkan ve dikkate alınması gereken en temel göstergelerden bir tanesi de değişkenlere ait standardize edilmiş faktör yük değeridir. Bu değer her bir değişkenin ait olduğu faktörü (gizil değişkeni) ne düzeyde temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Buna göre standardize edilmiş faktör yük değerlerinin ± 1 aralığında olması beklenmektedir (Hair, vd., 2014: 614). Faktör yük değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması ve en az 0,50 olmakla birlikte ideal seviye olan 0,70 ve üzerinde bir değer taşıması beklenmektedir. Faktör yük değerinin 0,40'tan az olması halinde ise ilgili değişkenlerin analizden çıkarılması önerilmektedir (Malhotra, 2010: 703). Faktör yüklerinin istatistiksel açıdan anlamlı sonuçlar ortaya koyup koymadığını tespit etmek için ise faktör yüklerine ilişkin t-değerleri incelenmelidir. Buna göre t-değeri 1,96 üzerinde olan sonuçlar, değişkenlerin istatistiksel açıdan $p=0,05$ düzeyinde anlamlı sonuçlar ürettiğini ortaya koymaktadır (Şimşek, 2007: 12). DFA sonucunda ölçeğin yapı geçerliği ve güvenilirliği sağlandıktan sonra ölçme modelinin iyi bir model olup olmadığına ilişkin sonuçların da ortaya koyulması gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013: 720). Literatürde yaygın olarak kullanılan uyum kriterleri Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum değerleri

Uyum İndeksi	Kabul Edilebilir Değer	Kaynak
CMIN/DF	≤ 3	Kline, 2016
RMSEA	$\leq 0,08$	Hair vd., 2014
CFI	$\geq 0,85$	Reisinger ve Mavono, 2006
GFI	$\geq 0,90$	Hair vd., 2014
NFI	$\geq 0,90$	Malhotra, 2010

Yapısal geçerlilikten sonra verilerin değerlendirilmesinde ilk adımlardan birinin betimleyici analizler olduğu ifade edilmektedir. Başka bir deyişle

betimleyici testler verilerin türlerini, düzeylerini, özelliklerini belirlemek için yapılan ilk testlerdendir (Erdoğan, 2012: 280). Betimsel analizlerin birçok türü

mevcuttur. Ancak bu çalışmada diyanet personelinin özellikleri ve ölçek ifadelerine vermiş oldukları cevapların düzeyini belirlemek için sadece frekans ve aritmetik ortalamalardan yararlanılmıştır. Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin ifadelere vermiş oldukları cevapların yorumlamak için; “1.00-1.80 = kesinlikle katılmıyorum, 1.81-2.60 = katılmıyorum, 2.61-3.40 = kararsızım, 3.41-4.20 = katılıyorum ve 4.21-5.00 = kesinlikle katılıyorum” değer aralıkları dikkate alınmıştır (Özdamar, 2001: 145). Araştırma analizlerinin ikinci aşamasında farklılık analizleri olan T-testi ve ANOVA testi yapılmıştır. T-testi iki grup arasında bağımlı bir değişken ortalamaları için anlamlı bir fark olup olmadığını gösterirken, ANOVA, bir aralıkta veya oran ölçeğinde iki gruptan fazla arasındaki anlamlı ortalama farklılıkların incelenmesine yardımcı olmaktadır (Sekaran, 2003: 404).

3.4 Bulgular

3.4.1 Araştırmaya Katılan Diyanet Personeline İlişkin Bulgular

Bu kısımda; araştırmaya katılan diyanet personelinin tanımlayıcı bilgileri analiz edilmiş olup elde edilen bulgular Tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2. Diyanet personelinin demografik özellikleri

Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Kadın	128
	Erkek	373
Yaş	18-30 Yaş	121
	31-40 Yaş	160
	41-50 Yaş	107
	50 Yaş Üstü	113
	Lise	65
Eğitim Durumu	Önlisans	171
	Lisans	207
	Lisansüstü	58
	Müftü	12
Görev Türü	Müftü Yardımcısı	51
	Vaiz	41
	Şube Müdürü	65
	Uzman	53
	Kuran Kursu Öğreticisi	37
	İmam-Hatip	102
	Müezzin-Kayyım	108
	VHKİ	32
	5 Yıl ve Altı	58
	6-10 Yıl	79
Görev Süresi	11-20 Yıl	150

	21-30 Yıl	122	24,4
	30 Yıl Üstü	92	18,4
Hafızlık Belgesi	Var	222	44,3
	Yok	279	55,7
Görev Yapılan Bölge	Karadeniz	77	15,4
	Marmara	131	26,1
	Ege	50	10,0
	İç Anadolu	69	13,8
	Akdeniz	53	10,6
	Güneydoğu	57	11,4
	Doğu Anadolu	64	12,8
	Büyükşehir	137	27,3
Görev Yapılan Yer	İl	171	34,1
	İlçe	77	15,4
	Belde	57	11,4
	Köy	59	11,8
Hizmet Alınan Banka	Geleneksel Banka	88	17,6
	Katılım Bankası	269	53,7
	Her İkisi	144	27,7
Kredi Kartı Kullanılan Banka	Geleneksel Banka	84	16,8
	Katılım Bankası	221	44,1
	Her İkisi	94	18,8
	Hiçbiri	102	20,4
Toplam		501	100

Çalışmaya katılan 501 personelden %25,5'i kadın ve %74,5'i erkektir. Katılımcıların %24,2'si 18-30 yaşında, %31,9'u 31-40 yaşında, %21,4'ü 41-50 yaşında ve %22,6'sı 50 yaşın üzerindedir. Personelin %13'ü lise, %34,1'i önlisans, %41,3'ü lisans ve %11,6'sı lisansüstü mezuniyete sahiptir. Personelin %2,4'ü müftü, %10,2'si müftü yardımcısı, %8,2'si vaiz, %13'ü şube müdürü, %10,6'sı uzman, %7,4'ü kuran kursu öğreticisi, %20,4'ü imam-hatip, %21,6'sı müezzin-kayyım ve %6,4'ü VHKİ olarak görev yapmaktadır. Personelin %11,6'sı 5 yıl ve altı, %15,8'i 6-10 yıl, %29,9'u 11-20 yıl, %24,4'ü 21-30 yıl ve %18,4'ü 30 yıldan fazla süredir diyanet bünyesinde çalışmaktadır. Personelin %44,3'ü hafızlık belgesine sahipken; %55,7'sinin belgesinin olmadığı tespit edilmiştir. Personelin %15,4'ü Karadeniz Bölgesi'nden, %26,1'i Marmara Bölgesi'nden, %10'u Ege Bölgesi'nden, %13,8'i İç Anadolu Bölgesi'nden, %10,6'sı Akdeniz Bölgesi'nden, %11,4'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden ve %12,8'i Doğu Anadolu Bölgesi'nden araştırmaya katılmıştır. Personelin %27,3'ü büyükşehir, %34,1'i il, %15,4'ü ilçe, %11,4'ü belde ve %11,8'i köyde çalışmaktadır. Katılımcıların %17,6'sı geleneksel bankaları, %53,7'si katılım bankalarını ve %28,7'si her ikisinde işlem yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %16,8'i geleneksel banka,

%44,1'i katılım bankası, %18,8'i her ikisinin kredi kartlarını kullanmaktadır, ancak %20,4'ü hiç kredi kartı kullanmadığını ifade etmiştir.

3.4.2 Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan “Katılım Bankacılığına Yönelik Algı” ölçeğine ilişkin geçerlilik ve güvenirlik çalışması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aşamasına geçmeden önce 50 yargılık soru havuzu 12 uzman tarafından kapsam ve dil açısından değerlendirilmiştir. Bu çerçevede yargı 10, yargı 11, yargı 23, yargı 27, yargı 33 ve yargı 36 ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan 44 ifade kullanılarak pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. 489 kişiden toplanan verilerin yapısal yönden geçerli bir yapı oluşturup oluşturmadığını test etmek için AFA yapılmıştır.

AFA, birbiri ile ilişkili olan değişkenler bir araya getirilerek veriler açıklanmaya ve özetlenmeye çalışılır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Böylece çok sayıda değişkenin (maddenin) açıkladığı bir yapıdan az sayıda tanımlanabilen anlamlı yapılar (boyut/faktör) oluşturulur (Büyüköztürk, 2017). Bu çalışmada AFA için, faktör çıkartma yöntemi (Extraction Method) olarak “maksimum olasılık” yöntemi (Maximum Likelihood) belirlenmiştir. ML, normal dağılıma sahip veriler için en iyi uyuşumu veren faktörleştirme tekniklerinden birisidir (Şencan, 2005). Bu teknik, veri setindeki korelasyon matrisini en yüksek hesaplanan yük değerleri olasılığında çıkartarak (Tabachnick ve Fidell, 2013), en uygun faktör çözümlemelerinin yapılabilmesi için veri seti ile göstergeler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenebilmesine olanak sağlar (Brown, 2015). Bununla birlikte maddeleri faktörlere atamak için rotasyona başvurulmuştur. Faktör analizinde rotasyon açıklanan varyansı bozmadan en uygun faktör yapısını bulabilmek için hangi maddelerin hangi faktörlere yüklenmesi gerektiğine karar vermeyi kolaylaştıran bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2007).

Sosyal bilimler araştırmalarında faktörlerin yaklaşık anlamlar taşımasından ve faktör yapılarının kısmen ilişkili olmasından dolayı da rotasyon yöntemi (Rotation Method) olarak döndürme yöntemlerinden “Direct Oblimin” yöntemi belirlenmiştir. Ayrıca bir faktör altında yer alacak maddelerin sayısına karar verilirken ilgili maddenin faktör ile ilişkisini bir başka ifade ile bir faktör altında toplanan maddelerin o faktörü ya da yapıyı ne kadar ölçtüğünü gösteren madde yük değerine bakılmıştır (Erkuş, 2009). Madde yük değeri ile ilgili olarak Field (2013) 0,60> değerinin yüksek; 0,30 ile 0.59 arasının ise orta düzeyde büyüklükler olarak kabul edildiğini bildirmektedir. Bu çalışmada daha az sayıda madde ile daha geçerli

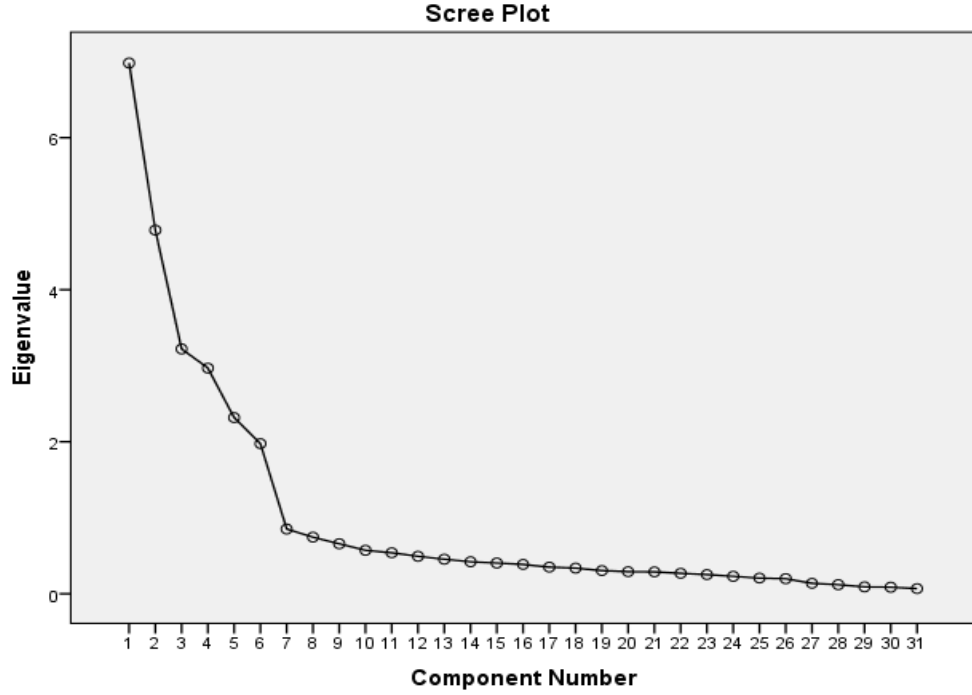
bir ölçme aracı oluşturmak amacıyla madde yük değeri en düşük değeri 0,30 olarak belirlenmiştir. Çalışmada faktör sayısını belirleme stratejisi olarak da özdeğere göre faktör sayısı belirleme yöntemi seçilmiştir (Büyüköztürk, 2017). Açıklayıcı faktör analizine ilişkin bulgular Tablo 3.3’de belirtilmiştir.

Tablo 3.3. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonuçları

Boyutlar	Yargılar	Faktör Yüğü	Özdeğer	Varyans Oranı
Fıkıha Uygunluk	Yargı 19	0,949	6,982	22,523
	Yargı 13	0,940		
	Yargı 8	0,939		
	Yargı 21	0,932		
	Yargı 16	0,927		
	Yargı 5	0,898		
	Yargı 22	0,879		
Ürün ve Hizmetler	Yargı 29	0,882	4,784	15,432
	Yargı 39	0,860		
	Yargı 38	0,855		
	Yargı 32	0,853		
	Yargı 28	0,843		
İşlevsellik	Yargı 20	0,821	3,221	10,390
	Yargı 14	0,817		
	Yargı 1	0,810		
	Yargı 7	0,783		
	Yargı 18	0,782		
	Yargı 9	0,729		
Personel İşlevi	Yargı 48	0,794	2,969	9,577
	Yargı 34	0,788		
	Yargı 35	0,769		
	Yargı 31	0,749		
	Yargı 44	0,715		
Tercih Edilebilirlik	Yargı 2	0,813	2,317	7,473
	Yargı 12	0,787		
	Yargı 6	0,776		
	Yargı 3	0,736		
	Yargı 15	0,720		
Tutundurma Faaliyetleri	Yargı 47	0,867	1,975	6,371
	Yargı 43	0,864		
	Yargı 41	0,811		
Toplam Varyans Oranı				71,766
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)				0,881
Bartlett Küresellik Testi		X²=11347,069		76,634

Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğinin yapısal geçerliliğini ölçmek için yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda çapraz ve düşük yüklenme nedeniyle toplam 13 yargı (Yargı 4, Yargı 17, Yargı 24, Yargı 25, Yargı 26, Yargı 30, Yargı 37, Yargı 40, Yargı 42, Yargı 45, Yargı 46, Yargı 49 ve Yargı 50) ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekte kalan 31 yargı üzerinden tekrar açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Sonuç olarak KMO değerinin $0,881 > 0,60$ ve Barlett küresellik testinin $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı çıktığı görülmüştür. Bu değerlerden hareketle 31 yargı için 501 kişiden toplanan verilerin faktör analizi yapmak için yeterli olduğu ve verilerin çok değişkenli normal dağılımdan elde edildiğine karar verilmiştir (Kan ve Akbaş, 2005). Ölçek öz değeri 1’den büyük 6 boyutlu bir yapı göstermektedir. **“Fıkıha Uygunluk”** olarak isimlendirilen birinci faktör varyans açıklama oranı %22,523; **“Ürün ve Hizmetler”** olarak isimlendirilen ikinci faktör %15,432; **“İşlevsellik”** olarak isimlendirilen üçüncü faktör %10,390, **“Personel İşlevi”** olarak isimlendirilen dördüncü faktör %9,577, **“Tercih Edilebilirlik”** olarak isimlendirilen beşinci faktör %7,473 ve **“Tutundurma Faaliyetleri”** olarak isimlendirilen altıncı faktörün varyans açıklama oranı %6,371’dir. Altı boyutun birlikte toplam varyansın %71,766’sını açıkladığı tespit edilmiştir. Sosyal bilimlerde açıklanan varyansın en az %50 olması yeterli kabul edilmektedir (Scherer vd., 1988). Dolayısıyla çalışmada elde edilen toplam varyansın oldukça yeterli olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada faktör yük değerinin $\geq 0,35$ (Çokluk vd., 2016) ve iki faktör yük değeri arasındaki farkın en az $\geq 0,10$ (Büyüköztürk vd., 2010) olmasına dikkat edilmiştir. Bu çerçevede faktör yük değerlerinin 0,35’ten büyük ve 0,71-0,94 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca faktörler arasında çapraz yükleme olmadığı belirlenmiştir.

Faktör yapısı değerlendirilirken dikkate alından diğer bir nokta ölçeğin Scree Plot (Çizgi Yamaç) grafiğidir. “Katılım Bankacılığına Yönelik Algı” ölçeğine ilişkin Scree Plot grafiği Şekil 3.1’de gösterilmiştir.

Şekil 3.1. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin scree plot grafiği

Şekil 3.1’de görüldüğü üzere; Scree plot test grafiğindeki kırılma altıncı boyuttan gerçekleşmiştir. Ayrıca tüm maddelerin faktör yapısı yönünden mantıksal bütünlük sağladığı görülebilmektedir.

Faktör analizinden sonra ölçek boyutlarının güvenilirliğinin sayısal olarak tespit edilmesi gerekmektedir (Durmuş vd., 2013). Ölçme aracının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarında güvenilirliğin belirlenmesi için yaygın olarak tercih edilen metotlardan biri Cronbach’s Alpha metodudur (Güvendir ve Özkan, 2015). Bu doğrultuda ölçme aracının güvenilirlik çalışmaları kapsamında ilk olarak Cronbach’s Alpha iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. “Katılım Bankacılığına Yönelik Algı” ölçeğine ilişkin güvenilirlik sonuçları Tablo 3.4’te gösterilmiştir.

Tablo 3.4. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin iç tutarlılık sonuçları

Boyutlar	Yargılar	Cronbach’s Alpha
Fıkıha Uygunluk	5, 8, 13, 16, 19, 21, 22	0,975
Ürün ve Hizmetler	28, 29, 32, 38, 39	0,921
İşlevsellik	1, 7, 9, 14, 18, 20	0,884
Personel İşlevi	31, 34, 35, 44, 48	0,835
Tercih Edilebilirlik	2, 3, 6, 12, 15	0,829
Tutundurma Faaliyetleri	41, 43, 47	0,831
Genel Güvenirlik	31	0,850

Tablo 3.4'te görüldüğü üzere; **Fıkıha Uygunluk** boyutu için Cronbach's Alpha katsayısı $\alpha=0,975$; **Ürün ve Hizmetler** boyutu için $\alpha=0,921$; **İşlevsellik** boyutu için $\alpha=0,884$; **Personel İşlevi** boyutu için $\alpha=0,835$; **Tercih Edilebilirlik** boyutu için $\alpha=0,829$ ve **Tutundurma Faaliyetleri** boyutu için $\alpha=0,831$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin genel güvenilirliği ise $\alpha=0,850$ bulunmuştur. Literatürde Cronbach's Alpha değerinin $\geq 0,70$ olması gerektiği belirtilmektedir (Durmuş vd., 2013; Gürbüz ve Şahin, 2017). Buna göre çalışmada kullanılan ölçme aracının güvenilir olduğu belirlenmiştir.

İç tutarlılık analizinden sonra ise ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu hesaplanmıştır. Madde-toplam korelasyonu; ölçme aracındaki maddelerden elde edilen puanlar ile toplam puan arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Madde-toplam korelasyonunun yüksek düzeyde ve pozitif yönlü olması ölçme aracındaki maddelerin benzer davranışları örneklediğini ve ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunu ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2007). Ölçme aracındaki maddeler için madde-toplam korelasyonlarının $\geq 0,30$ olmasının yeterli olacağı ve bu değerlere sahip maddelerin iyi maddeler olduğu ifade edilmektedir (Tavşancıl, 2002). Tablo 3.5'te Katılım Bankacılığına Yönelik Algı ölçeğini oluşturan madde toplam korelasyonu sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.5. Madde toplam korelasyonuna ilişkin bulgular

No	Yargılar	Madde Silinirse Ölçek Ortalaması	Maddelerin Toplam Düzeltilmiş Korelasyonu	Madde Silinirse Güvenirlilik Katsayısı
Y1	Katılım Bankaları faizsiz bankacılık hizmeti sunar.	98,69	0,641	0,847
Y2	Geleneksel Bankalarının ürünleri yerine Katılım Bankalarının hizmet ve ürünlerini tercih ederim.	98,93	0,513	0,852
Y3	Finansman ihtiyacımı Klasik Bankalardan kullanmak yerine Katılım Bankalarından karşılarım.	98,85	0,381	0,851
Y5	İslami kaidelere uygunluk açısından işlemlerimi Katılım Bankacılığı ile yaparım.	99,25	0,877	0,840
Y6	Gereksinim duyulması durumunda Katılım Bankalarını tavsiye ederim.	98,83	0,467	0,853
Y7	Geleneksel Bankacılığa güçlü bir alternatif, Katılım Bankacılığıdır.	99,15	0,599	0,847
Y8	Katılım Bankacılığının işlemlerini fihki açıdan şüpheli olarak görmüyorum.	99,10	0,894	0,838
Y9	Katılım Bankası Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) fonları faiz içermektedir.	98,98	0,471	0,848
Y12	Kar-zarar ortaklığında zarar etme ihtimali olsa bile Geleneksel Banka yerine Katılım Bankacılığını tercih ederim.	99,00	0,470	0,851
Y13	Katılım Bankacılığı İslami Finansman Modelidir.	99,14	0,900	0,839
Y14	Katılım Bankalarınca uygulanmakta olan vade farkı faizdir.	99,14	0,647	0,847
Y15	Araç ve konut finansman desteği için Katılım Bankasını tercih ederim.	98,73	0,396	0,849
Y16	Katılım bankacılığı sistemi İslami esas ve kaideleri uygulamaktadır.	98,86	0,845	0,840
Y18	Katılım Bankalarının sigortacılık (tekaful) işlemleri geleneksel sigortacılık işlemlerinden farklıdır.	98,67	0,596	0,846
Y19	Tekaful Sigortacılığı (Katılım Sigortacılığı) İslami esaslara göre yürütülmektedir.	98,84	0,884	0,841
Y20	Katılım Bankacılığını geleneksel bankacılıktan ayıran en önemli özellik nakit para üzerinden borç para vermemesidir	98,69	0,618	0,846
Y21	Katılım Bankacılığında kredi kartları ve taksitli borç ödemelerine uygulanan gecikme cezalarının kâr payı tahakkuk ettirilerek istenilmesi İslami kurallara uymamaktadır.	98,80	0,871	0,840
Y22	Katılım bankalarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen yetkilileri ve fetva makamları alanlarında yetkindirler.	99,36	0,824	0,840
Y28	Katılım Bankalarının finansal ürün ve hizmetleri Geleneksel Bankalara göre fiyatı daha düşüktür.	99,04	0,644	0,844

Tablo 3.5. Madde toplam korelasyonuna ilişkin bulgular (devamı)

No	Yargılar	Madde Silinirse Ölçek Ortalaması	Maddelerin Toplam Düzeltilmiş Korelasyonu	Madde Silinirse Güvenirlilik Katsayısı
Y29	Katılım Bankalarının finansal ürün ve hizmet çeşitliliği Geleneksel Bankalara göre daha fazladır.	99,13	0,723	0,844
Y31	Katılım Bankası personelinin ilgi ve davranışlarından memnunum.	99,72	0,459	0,848
Y32	Katılım Bankaları ve ürün ve hizmet pazarlamasında yeterlidir.	99,06	0,663	0,845
Y34	Katılım Bankası çalışanları istek ve ihtiyaçlarımı hızlı ve etkin bir şekilde yerine getirir.	99,62	0,564	0,847
Y35	Katılım Bankalarının halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetleri yeterlidir.	99,64	0,455	0,847
Y38	Katılım Bankası müşteri beklentisini karşılar ve yenilikçi ürünler sunar.	98,96	0,640	0,844
Y39	Katılım Bankacılığı ürün ve hizmetlerin fiyatı Geleneksel Bankalara göre daha düşüktür.	99,05	0,669	0,846
Y41	Katılım Bankaları müşteri tatmini ve sadakati konusunda başarılıdır.	98,63	0,471	0,849
Y43	Katılım Bankalarını banka imajını oluşturmaya yönelik yaptığı halkla ilişkiler ve reklam faaliyetleri yeterlidir.	98,37	0,588	0,851
Y44	Katılım Bankası personelinin müşterilerine yönelik tutumları davranışları güven verir.	99,65	0,507	0,847
Y47	Katılım Banka sembolleri, logoları, ürünleri akılda kalıcı sosyal yaşamı etkileyen, tarihsel yapımızı ve kültürümüzü oluşturan öğelerden oluşur.	98,56	0,566	0,850
Y48	Katılım Bankası çalışanları hizmet ve ürünlere ilişkin mevzuatları müşterilerine hızlı ve doğru aktarır.	99,66	0,539	0,846

“Katılım Bankacılığına Yönelik Algı” ölçeği aracının düzeltilmiş madde-toplam korelasyon değerlerine bakıldığında; en düşük $r=0,381$ (yargı 3); en yüksek $r=0,900$ (yargı 13) değiştiği görülmektedir. Tavşancıl (2002) madde-toplam korelasyonu için $\geq 0,30$ 'un kabul edilebilir olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre ölçeğe yer alan 31 maddenin tümünün kabul edilen korelasyona sahip olduğu ve bu ölçekle ölçülmesi beklenen yapının olumlu olduğu söylenebilir.

Maddelerin alt ve üst grupları ayırt etmedeki başarısını ortaya çıkarmak amacıyla örneklemden alınan toplam puanlar büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Bu sıralamadan sonra toplam puanlar %27'lik alt ve üst gruplara ayrılmıştır. Alt ve üst gruplar arasında bağımsız grup t-testi yapılarak sonuçlar Tablo 3,6'da belirtilmiştir.

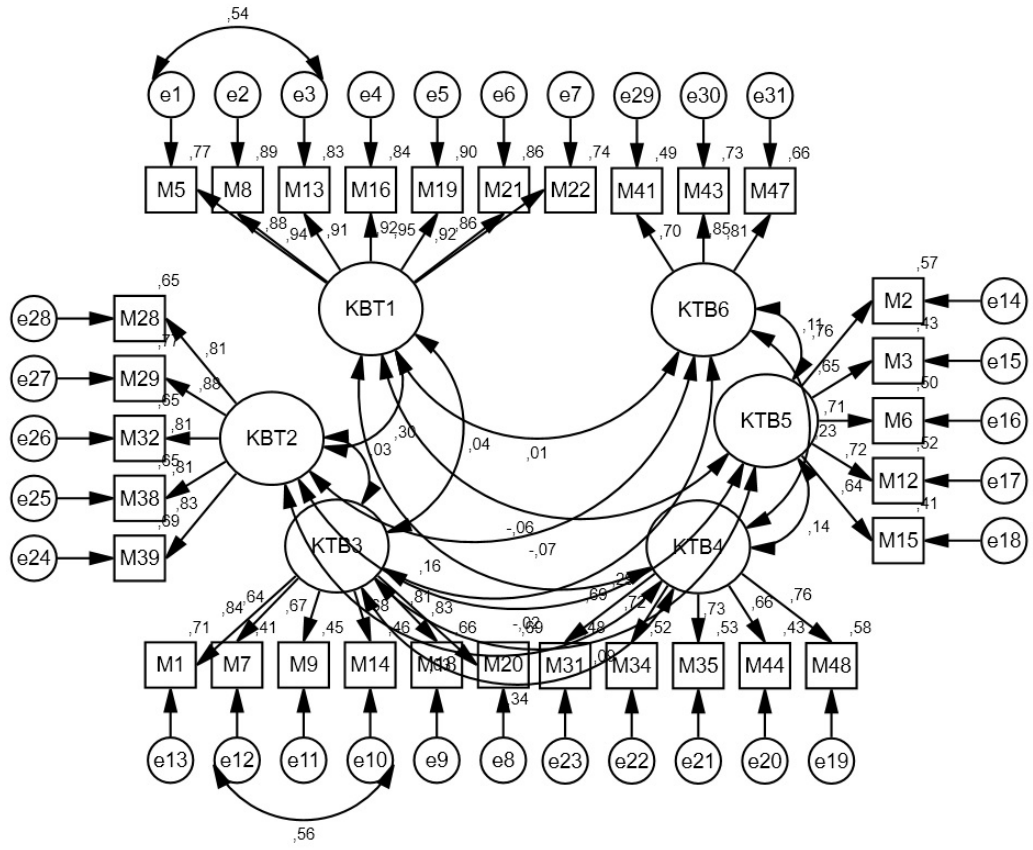
Tablo 3.6. %27'lik alt ve %27'lik üst toplam puanların arasındaki farka ilişkin bulgular

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p	
Toplam Puan	Alt %27	132	81,439	7,592	-49,113	0,000*
	Üst %27	132	123,318	6,190		
TOPLAM	489					

*p<0,05

Tablo 3,6'da %27'lik alt ve üst grup arasında toplam puanların farklılık gösterdiği tespit edilmiş olup söz konusu farklılığın üst %27'lik grup lehine olduğu belirlenmiştir.

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapıyı doğrulamak için tekrar alan çalışması yapılmıştır. Bu çerçevede 501 kişiden veri toplanmıştır. Toplanan verilere Katılım Bankacılığına Yönelik Algı ölçeğine doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinin temel amacı ise açıklayıcı faktör analizi ile belirlenen faktör yapısının doğruluğunu ve anlamlılığını istatistikî olarak sınamak ve örneklem verisinin modeli doğrulayıp doğrulamadığını kontrol etmektir (Tezcan, 2008). Bu sebeple, herhangi bir modelin kabul edilebilir olması için uyum iyiliği indekslerine bakılmaktadır (Uzun vd., 2010). Bu kapsamda ilk aşamada modelin uyum kriterleri incelenmiş ve CMIN=1162,513; DF=417; p=<0,000; CMIN/DF=2,788; RMESA=0,060; GFI=0,864; CFI=0,934; NFI=0,901 olarak kabul edilebilir sınırlar içerisinde tespit edilmiştir. “Katılım Bankacılığına Yönelik Algı” ölçeğine ilişkin faktör yapısını gösteren model çıktısı ve sonuçları Şekil 3.2 ve Tablo 3.7’de gösterilmiştir.

Şekil 3.2. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Tablo 3.7. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Yargı	Yol	Faktör	Faktör Yüğü	R ²	Hata Varyansı	t	p
M5	<---	KBT1	1,000	0,875			
M8	<---	KBT1	1,075	0,945	0,032	33,603	***
M13	<---	KBT1	1,078	0,913	0,024	45,226	***
M16	<---	KBT1	0,895	0,919	0,029	31,381	***
M19	<---	KBT1	0,902	0,948	0,027	33,887	***
M21	<---	KBT1	0,890	0,925	0,028	31,878	***
M22	<---	KBT1	0,973	0,860	0,036	27,131	***
M20	<---	KTB3	1,000	0,833			
M18	<---	KTB3	0,962	0,810	0,047	20,562	***
M14	<---	KTB3	0,921	0,678	0,057	16,245	***
M9	<---	KTB3	0,984	0,671	0,061	16,044	***
M7	<---	KTB3	0,851	0,641	0,056	15,115	***
M1	<---	KTB3	0,988	0,842	0,046	21,616	***
M2	<---	KTB5	1,000	0,758			
M3	<---	KTB5	0,824	0,654	0,062	13,367	***
M6	<---	KTB5	0,950	0,711	0,066	14,453	***
M12	<---	KTB5	0,940	0,722	0,064	14,656	***
M15	<---	KTB5	0,800	0,639	0,061	13,067	***
M48	<---	KTB4	1,000	0,758			
M44	<---	KTB4	0,892	0,656	0,065	13,676	***
M35	<---	KTB4	0,978	0,727	0,065	15,122	***
M34	<---	KTB4	0,976	0,719	0,065	14,948	***
M31	<---	KTB4	0,926	0,690	0,064	14,365	***
M39	<---	KBT2	1,000	0,831			
M38	<---	KBT2	1,002	0,808	0,047	21,173	***
M32	<---	KBT2	1,026	0,807	0,049	21,135	***
M29	<---	KBT2	1,020	0,880	0,042	24,026	***
M28	<---	KBT2	0,977	0,807	0,046	21,153	***
M41	<---	KTB6	1,000	0,697			
M43	<---	KTB6	1,250	0,854	0,081	15,405	***
M47	<---	KTB6	1,261	0,813	0,082	15,339	***

Not: KTB1: Fıkıha Uygunluk; **KTB2:** Ürün ve Hizmetler; **KTB3:** İşlevsellik; **KTB4:** Personel İşlevi; **KTB5:** Tercih Edilebilirlik; **KTB6:** Tutundurma Faaliyetleri

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda alt boyutlara ilişkin bütün yol katsayıları anlamlı bulunmuştur. Maddelerin faktör yükleri 0,63-0,94 arasında değişmekte olup $\geq 0,35$ kuralını sağladığı görülmektedir (Büyüköztürk, 2007). Bununla birlikte düzeltilmiş regresyon kat sayıları da yüksek seviyelerde gerçekleştiği söylenebilir (Kline, 2016).

Doğrulamalı faktör analizinden sonra aynı ölçeğin farklı zamanlarda kullanılarak benzer sonuçlara ulaşma derecesine (Given, 2008: 753) sahip olup olmadığına karar vermek için pilot ve asıl çalışmada elde edilen boyutlar arasında ilişki olup olmadığına bakılmaktadır. Bu çerçevede Pearson korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3.8’de gösterilmiştir.

Tablo 3.8. Katılım bankacılığına yönelik algı ölçeğine ilişkin pilot ve gerçek çalışma verileri arasındaki ilişki

Pearson Korelasyon	Fıkıha Uygunluk	Ürün ve Hizmetler	İşlevsellik	Personel İşlevi	Tercih Edilebilirlik	Tutundurma Faaliyetleri
Fıkıha Uygunluk	1	0,290**	0,028	0,138**	-0,049	0,011
Ürün ve Hizmetler	0,312**	1	0,049	0,027	-0,013	-0,043
İşlevsellik	0,022	0,049	1	0,264**	0,066	0,218**
Personel İşlevi	0,129**	0,027	0,264**	1	0,116*	0,193**
Tercih Edilebilirlik	-0,058	-0,013	0,066	0,116*	1	0,106*
Tutundurma Faaliyetleri	0,007	-0,043	0,218**	0,193**	0,106*	1

Tablo 3.8’deki sonuçlara göre; pilot ve gerçek çalışmada toplanan veriler üzerinde boyutlar arasında pozitif ve anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Geçerli bir ölçme aracında boyutların kendi içindeki korelasyonun $r \geq 0,70$ olması arzu edilen bir durumdur (Gündüz ve Coşkun, 2012). Tabloda görüldüğü üzere ölçeği oluşturan boyutların kendi aralarındaki ilişkinin tekrarlanabilir özellikte olduğu görülebilmektedir.

3.4.3 Katılım Bankacılığına Yönelik Algıya İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Türkiye genelindeki diyanet personelinin katılım bankaları ile ilgili algıları incelenmiştir. Bu çerçevede yapılan betimsel analiz sonuçları Tablo 3.9’da belirtilmiştir.

Tablo 3.9. Diyanet personelinin katılım bankacılığı ile ilgili algıları

Değişkenler	n	Min.	Max.	$\bar{X}$	SS
Genel Algı	501	1,87	4,39	3,311	0,539
Fıkıha Uygunluk	501	1,00	5,00	3,316	1,235
Ürün ve Hizmetler	501	1,00	5,00	3,288	1,224
İşlevsellik	501	1,00	5,00	3,481	0,936
Personel İşlevi	501	1,00	5,00	2,698	0,894
Tercih Edilebilirlik	501	1,00	5,00	3,479	0,986
Tutundurma Faaliyetleri	501	1,00	5,00	3,832	0,999

Araştırmaya katılan personelin katılım bankaları ile ilgili algılarının kısmen olumlu olduğu söylenebilir ($\bar{X}_{3,31}$). Diyanet personeli, katılım bankacılığın kısmen fıkıha uygun olduğunu düşünmektedir ($\bar{X}_{3,31}$). Ürün ve hizmetlerinin kısmen geleneksel bankalara göre iyi olduğunu düşünen diyanet personeli ($\bar{X}_{3,28}$), katılım bankaları personelinin ($\bar{X}_{2,69}$) kısmen memnun olduğunu belirtmiştir. Diyanet personeli geleneksel bankalara göre katılım bankalarını daha işlevsel ($\bar{X}_{3,48}$); tutundurma faaliyetlerini daha olumlu görmekte ($\bar{X}_{3,83}$) ve diğer bankalara göre katılım bankalarını daha çok tercih ettiklerini belirtmiştir ($\bar{X}_{3,47}$).

3.4.4 Katılım Bankalarına İlişkin Algının Demografik Özellikler Açısından Karşılaştırması

Bu başlıkta; diyanet personelinin katılım bankaları ile ilgili algıları demografik özellikleri açısından karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda iki değişken arasındaki anlamlı farklılığı test etmek için Independent Sample T testi; İki'den çok değişken arasındaki anlamlı farklılığı test etmek için One-Way ANOVA testi yapılmıştır. Tablo 3.10'da cinsiyete göre diyanet personelinin algısı için yapılan karşılaştırma sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3.10. Katılım bankalarına ilişkin algının cinsiyete göre karşılaştırması

Cinsiyet		n	$\bar{X}$	SS	t	p
Genel Algı	1. Kadın	128	2,917	0,296	-10,575	0,000*
	2. Erkek	373	3,446	0,538		
Fıkıha Uygunluk	1. Kadın	128	2,446	1,038	-10,125	0,000*
	2. Erkek	373	3,614	1,154		
Ürün ve Hizmetler	1. Kadın	128	2,728	0,970	-6,225	0,000*
	2. Erkek	373	3,481	1,244		
İşlevsellik	1. Kadın	128	3,132	0,972	-4,499	0,000*
	2. Erkek	373	3,601	0,894		
Personel İşlevi	1. Kadın	128	2,287	0,855	-6,252	0,000*
	2. Erkek	373	2,839	0,864		
Tercih Edilebilirlik	1. Kadın	128	3,717	0,959	-1,196	0,053
	2. Erkek	373	3,793	0,982		
Tutundurma Faaliyetleri	1. Kadın	128	3,687	0,965	-1,906	0,057
	2. Erkek	373	3,882	1,006		

*p<0,05

Erkek diyanet personelinin katılım bankaları ile ilgili algısının kadın personelin algısından daha olumlu olduğu ortaya çıkmıştır ($t=-10,575$; $p<0,05$). Bununla birlikte erkekler katılım bankalarını daha fıkıha uygun olarak görmekte ($t=-10,125$; $p<0,05$), ürün ve hizmetlerini geleneksel bankaların ürün ve hizmetlerinde daha iyi kabul etmekte ($t=-6,225$; $p<0,05$), katılım bankalarının daha işlevsel olduğunu düşünmekte ($t=-4,499$; $p<0,05$) ve personelinin daha kaliteli hizmet verdiğine inanmaktadır ($t=-6,252$; $p<0,05$).

Diyanet personelinin katılım bankaları ile ilgili algıları yaşları açısından karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 3.11’de sunulmuştur.

Tablo 3.11. Katılım bankalarına ilişkin algının yaşa göre karşılaştırması

	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. 18-30 Yaş	121	3,128	,659	20,140	0,000 _*	3>1
	2. 31-40 Yaş	160	3,218	,492			4>1,2
	3. 41-50 Yaş	107	3,340	,411			4>3
	4. 50 Yaş Üstü	113	3,612	,434			
Fıkıha Uygunluk	1. 18-30 Yaş	121	2,210	1,364	67,373	0,000 _*	2>1
	2. 31-40 Yaş	160	3,367	1,181			3>1,2
	3. 41-50 Yaş	107	3,833	,872			4>1,2
	4. 50 Yaş Üstü	113	3,938	,380			
Ürün ve Hizmetler	1. 18-30 Yaş	121	3,226	,761	57,479	0,000 _*	1>3
	2. 31-40 Yaş	160	2,972	,980			4>1,2
	3. 41-50 Yaş	107	2,672	1,460			4>3
	4. 50 Yaş Üstü	113	4,385	,980			
İşlevsellik	1. 18-30 Yaş	121	3,686	,873	4,816	0,003 _*	1>2
	2. 31-40 Yaş	160	3,274	,976			

	3. 41-50 Yaş	107	3,543	,967			
	4. 50 Yaş Üstü	113	3,498	,866			
	1. 18-30 Yaş	121	2,742	,927			
Personel İşlevi	2. 31-40 Yaş	160	2,616	,921	0,997	0,394	
	3. 41-50 Yaş	107	2,796	,850			
	4. 50 Yaş Üstü	113	2,676	,859			
	1. 18-30 Yaş	121	3,614	1,064			
Tercih Edilebilirlik	2. 31-40 Yaş	160	3,495	,966	1,588	0,191	
	3. 41-50 Yaş	107	3,334	,897			
	4. 50 Yaş Üstü	113	3,447	,997			
	1. 18-30 Yaş	121	3,994	,872			
Tutundurma Faaliyetleri	2. 31-40 Yaş	160	3,777	,980	3,779	0,011	1>4
	3. 41-50 Yaş	107	3,965	1,013		*	3>4
	4. 50 Yaş Üstü	113	3,610	1,097			

*p<0,05

Diyanet personelinin katılım bankalarına ilişkin algıları yaşları açısı ndan anlamlı farklılık göstermektedir (F=20,140; p<0,05). Buna göre; 41-50 yaşında olanların algısı, 18-30 yaşında olanlardan; 50 yaşın üstünde olanların algıları da diğer tüm personelin algısından daha olumlu çıkmıştır. Ayrıca personelin katılım bankalarının fıkıha uygunluğu (F=67,373; p<0,05), ürün ve hizmetleri (F=57,479; p<0,05), işlevselliği (F=4,816; p<0,05) ve tutundurma faaliyetleri (F=3,779; p<0,05) ile ilgili düşüncelerinin de yaşa göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tukey sonuçlarına göre; 31-40 yaşlarında olanların 18-30 yaşlarında olanlardan; 41-50 yaş ile 50 yaşın üzerinde olanların da 18-30 yaş ile 31-40 yaşında olanlardan daha fazla katılım bankalarının fıkıha uygun olduklarını düşündükleri görülmektedir. 18-30 yaşında olanlar, 41-50 yaşında olanlardan; 50 yaşın üzerinde olanlar da diğer tüm kişilerden daha fazla katılım bankalarının ürün ve hizmetlerini beğenmektedir. 18-30 yaşında olanlar, 31-40 yaşında olanlardan daha fazla katılım bankalarını geleneksel bankalardan daha işlevsel görmektedir. Bununla birlikte 18-30 yaş ile 41-50 yaşındaki kişiler, katılım bankalarının tutundurma faaliyetlerini, 50 yaşın üzerinde olanlardan daha iyi görmektedir.

Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı eğitim durumlarına göre karşılaştırılmış ve ilgili sonuçlar Tablo 3.12’de belirtilmiştir.

Tablo 3.12. Katılım bankalarına ilişkin algının eğitim durumuna göre karşılaştırması

	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. Lise	65	3,211	0,521	2,435	0,064	-
	2. Önlisans	171	3,260	0,549			
	3. Lisans	207	3,381	0,551			
	4. Lisansüstü	58	3,324	0,463			
Fıkıha Uygunluk	1. Lise	65	2,912	1,123	4,049	0,007*	3>1
	2. Önlisans	171	3,271	1,336			
	3. Lisans	207	3,500	1,204			
	4. Lisansüstü	58	3,244	1,038			
Ürün ve Hizmetler	1. Lise	65	3,267	1,082	0,168	0,918	-
	2. Önlisans	171	3,243	1,126			
	3. Lisans	207	3,331	1,349			
	4. Lisansüstü	58	3,293	1,206			
İşlevsellik	1. Lise	65	3,341	1,132	0,885	0,449	-
	2. Önlisans	171	3,463	0,965			
	3. Lisans	207	3,549	0,809			
	4. Lisansüstü	58	3,454	1,034			
Personel İşlevi	1. Lise	65	2,643	0,805	0,379	0,769	-
	2. Önlisans	171	2,664	0,905			
	3. Lisans	207	2,747	0,894			
	4. Lisansüstü	58	2,686	0,967			
Tercih Edilebilirlik	1. Lise	65	3,560	0,979	0,661	0,576	-
	2. Önlisans	171	3,404	1,000			
	3. Lisans	207	3,487	1,003			
	4. Lisansüstü	58	3,575	0,888			
Tutundurma Faaliyetleri	1. Lise	65	3,923	1,023	1,813	0,144	-
	2. Önlisans	171	3,731	1,002			
	3. Lisans	207	3,822	1,021			
	4. Lisansüstü	58	4,063	0,845			

*p<0,05

Katılım bankacılığı ile ilgi genel algı ile alt boyutlar olan ürün ve hizmetler, işlevsellik, personel kalitesi, tercih edilebilirlik ve tutundurma faaliyetleri ile ilgili düşüncenin eğitim durumu açısından farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). Ancak lisans mezunu diyanet personelinin, lise mezunlarından daha fazla katılım bankacılığının fıkıha uygun olduğuna inandıkları belirlenmiştir ($F=4,049$; $p<0,05$).

Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görevleri açısından karşılaştırılmış ve ilgili sonuçlar Tablo 3.13'te gösterilmiştir.

Tablo 3.13. Katılım bankalarına ilişkin algının görev türüne göre karşılaştırması

	Görev Türü	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. Müftü	12	3,639	0,474	2,398	0,054	-
	2. Müftü Yardımcısı	51	3,160	0,491			
	3. Vaiz	41	3,358	0,558			
	4. Şube Müdürü	65	3,451	0,472			
	5. Uzman	53	3,435	0,540			
	6. Kuran Kursu Öğreticisi	37	3,286	0,629			
	7. İmam-Hatip	102	3,269	0,539			
	8. Müezzin-Kayyım	108	3,235	0,546			
	9. VHKİ	32	3,303	0,510			
Fıkıha Uygunluk	1. Müftü	12	3,458	1,121	0,683	0,707	-
	2. Müftü Yardımcısı	51	3,356	1,339			
	3. Vaiz	41	3,402	1,182			
	4. Şube Müdürü	65	3,223	1,063			
	5. Uzman	53	3,418	1,159			
	6. Kuran Kursu Öğreticisi	37	3,509	1,301			
	7. İmam-Hatip	102	3,418	1,298			
	8. Müezzin-Kayyım	108	3,134	1,276			
	9. VHKİ	32	3,177	1,234			
Ürün ve Hizmetler	1. Müftü	12	4,100	0,859	1,570	0,131	-
	2. Müftü Yardımcısı	51	3,109	1,242			
	3. Vaiz	41	3,400	1,319			
	4. Şube Müdürü	65	3,249	1,097			
	5. Uzman	53	2,996	1,384			
	6. Kuran Kursu Öğreticisi	37	3,254	1,413			
	7. İmam-Hatip	102	3,478	1,249			
	8. Müezzin-Kayyım	108	3,238	1,113			
	9. VHKİ	32	3,293	1,090			
İşlevsellik	1. Müftü	12	3,972	0,774	8,355	0,000*	
	2. Müftü Yardımcısı	51	2,898	1,005			1>2
	3. Vaiz	41	3,678	0,964			3>2
	4. Şube Müdürü	65	3,938	0,839			4>2,6
	5. Uzman	53	3,886	0,832			4>8
	6. Kuran Kursu Öğreticisi	37	3,157	1,022			5>2,6
	7. İmam-Hatip	102	3,272	0,888			5>8
	8. Müezzin-Kayyım	108	3,456	0,809			8>2
	9. VHKİ	32	3,500	0,865			

*p<0,05

Katılım bankacılığı ile ilgi genel algı ile alt boyutlar olan fıkıha uygunluk, ürün ve hizmetler ile tercih edilebilirlik ile ilgili düşüncenin görev açısından farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). Müftü, vaiz ve müezzin-kayyımın müftü yardımcılarında; şube müdürü ve uzmanların da müftü yardımcısı, kuran kursu öğreticileri ve müezzin-kayyımlardan daha fazla katılım bankalarının işlevsel olduklarını düşünmektedir ($F=8,355$; $p<0,05$).

Tablo 3.13. Katılım bankalarına ilişkin algının görev türüne göre karşılaştırması (devam)

	Görev Türü	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Personel İşlevi	1. Müftü	12	2,916	0,745	2,546	0,010*	4>8
	2. Müftü Yardımcısı	51	2,662	0,782			
	3. Vaiz	41	2,795	0,937			
	4. Şube Müdürü	65	2,963	0,884			
	5. Uzman	53	2,943	0,853			
	6. Kuran Kursu Öğreticisi	37	2,616	1,069			
	7. İmam-Hatip	102	2,533	0,795			
	8. Müezzin-Kayyım	108	2,518	0,875			
	9. VHKİ	32	2,837	1,094			
Tercih Edilebilirlik	1. Müftü	12	3,516	0,700	1,200	0,297	-
	2. Müftü Yardımcısı	51	3,603	1,056			
	3. Vaiz	41	3,102	0,828			
	4. Şube Müdürü	65	3,483	0,800			
	5. Uzman	53	3,528	0,845			
	6. Kuran Kursu Öğreticisi	37	3,681	1,103			
	7. İmam-Hatip	102	3,411	1,146			
	8. Müezzin-Kayyım	108	3,487	1,006			
	9. VHKİ	32	3,612	0,892			
Tutundurma Faaliyetleri	1. Müftü	12	4,000	1,063	4,500	0,000*	4>2 6>2 7>2 9>2
	2. Müftü Yardımcısı	51	3,503	1,059			
	3. Vaiz	41	4,065	0,943			
	4. Şube Müdürü	65	4,292	0,798			
	5. Uzman	53	4,044	0,940			
	6. Kuran Kursu Öğreticisi	37	3,603	0,888			
	7. İmam-Hatip	102	3,611	1,030			
	8. Müezzin-Kayyım	108	3,873	1,018			
	9. VHKİ	32	3,541	0,938			

*p<0,05

Şube müdürleri, katılım bankalarının personel kalitesini müezzin-kayyımlardan daha yüksek görmektedir (F=2,546; p<0,05). Şube müdürleri, kuran kursu öğreticileri, imam-hatipler ve VHKİ'ler, katılım bankalarının tutundurma faaliyetlerini müftü yardımcılarında daha olumlu görmektedir (F=4,500; p<0,05).

Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev süreleri açısından karşılaştırılmış ve ilgili sonuçlar Tablo 3.14'te gösterilmiştir.

Tablo 3.14. Katılım bankalarına ilişkin algının görev süresine göre karşılaştırması

	Görev Süresi	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. 5 Yıl ve Altı	58	3,204	0,582	4,836	0,001*	3>1 3>2
	2. 6-10 Yıl	79	3,155	0,538			
	3. 11-20 Yıl	150	3,439	0,472			
	4. 21-30 Yıl	122	3,348	0,563			
	5. 30 Yıl Üstü	92	3,257	0,539			
Fıkıha Uygunluk	1. 5 Yıl ve Altı	58	3,408	1,108	1,369	0,244	-
	2. 6-10 Yıl	79	3,447	1,233			
	3. 11-20 Yıl	150	3,240	1,206			
	4. 21-30 Yıl	122	3,157	1,300			
	5. 30 Yıl Üstü	92	3,481	1,260			
Ürün ve Hizmetler	1. 5 Yıl ve Altı	58	3,062	1,300	1,442	0,219	-
	2. 6-10 Yıl	79	3,539	1,186			
	3. 11-20 Yıl	150	3,232	1,211			
	4. 21-30 Yıl	122	3,272	1,181			
	5. 30 Yıl Üstü	92	3,330	1,270			
İşlevsellik	1. 5 Yıl ve Altı	58	3,658	0,940	1,146	0,334	-
	2. 6-10 Yıl	79	3,324	0,987			
	3. 11-20 Yıl	150	3,487	0,851			
	4. 21-30 Yıl	122	3,517	0,984			
	5. 30 Yıl Üstü	92	3,447	0,954			
Personel İşlevi	1. 5 Yıl ve Altı	58	2,917	0,819	3,102	0,015*	1>2
	2. 6-10 Yıl	79	2,483	0,902			
	3. 11-20 Yıl	150	2,774	0,895			
	4. 21-30 Yıl	122	2,754	0,927			
	5. 30 Yıl Üstü	92	2,547	0,844			
Tercih Edilebilirlik	1. 5 Yıl ve Altı	58	2,389	0,903	54,386	0,000*	3>1,2 3>4,5 4>1,2 4>5 5>1,2
	2. 6-10 Yıl	79	2,564	0,645			
	3. 11-20 Yıl	150	4,289	0,707			
	4. 21-30 Yıl	122	3,896	0,478			
	5. 30 Yıl Üstü	92	3,076	0,621			
Tutundurma Faaliyetleri	1. 5 Yıl ve Altı	58	4,051	0,954	1,912	0,107	-
	2. 6-10 Yıl	79	3,662	1,111			
	3. 11-20 Yıl	150	3,933	0,873			
	4. 21-30 Yıl	122	3,762	1,023			
	5. 30 Yıl Üstü	92	3,768	1,061			

*p<0,05

Katılım bankacılığı ile ilgi genel algının görev süresi açısından anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F=4,836; p<0,05). Bu bağlamda; 11-20 yıllık personelin katılım bankacılığı ile ilgili algısının, 10 yıl ve altında olan kişilerin algısından daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Alt boyutlar olan fıkıha uygunluk, ürün ve hizmetler, işlevsellik ve tutundurma faaliyetleri ile ilgili düşüncenin görev süresi açısından farklılık göstermediği görülmektedir (p>0,05). Ancak 5 yıl ve altında çalışanların, 6-10 yıldır çalışanlarından daha fazla katılım bankalarının

personelini beğendikleri ortaya çıkmıştır ($F=3,102$; $p<0,05$). Bununla birlikte 11-20 yıllık personelin diğer kişilerden; 21-30 yıllık personelin 5 yıl ve altı, 6-10 yıl ile 30 yıl üzerindeki personelden; 30 yıl üstünde çalışan personelin de 10 yıllık ve altındaki personelden daha fazla katılım bankalarını tercih etmeyi düşündükleri belirlenmiştir ($F=54,386$; $p<0,05$).

Katılım bankalarına ilişkin algının hafızlık belgesine sahip olup olmama durumuna göre karşılaştırılmış ve karşılaştırma sonuçları Tablo 3.15'te gösterilmiştir.

Tablo 3.15. Katılım bankalarına ilişkin algının hafızlık belgesine göre karşılaştırması

Hafızlık Belgesi		n	$\bar{X}$	SS	t	p
Genel Algı	1. Var	222	3,362	0,530	1,902	0,058
	2. Yok	279	3,271	0,544		
Fıkıha Uygunluk	1. Var	222	3,379	1,211	1,018	0,309
	2. Yok	279	3,266	1,254		
Ürün ve Hizmetler	1. Var	222	3,338	1,270	0,811	0,418
	2. Yok	279	3,248	1,186		
İşlevsellik	1. Var	222	3,584	0,891	2,210	0,028*
	2. Yok	279	3,400	0,964		
Personel İşlevi	1. Var	222	2,733	0,852	0,775	0,439
	2. Yok	279	2,671	0,927		
Tercih Edilebilirlik	1. Var	222	3,447	0,984	-0,634	0,527
	2. Yok	279	3,503	0,988		
Tutundurma Faaliyetleri	1. Var	222	3,899	0,999	1,341	0,180
	2. Yok	279	3,779	0,997		

* $p<0,05$

Tablo 3.15'te görüldüğü üzere; hafızlık belgesine sahip olup olmama durumuna göre sadece katılım bankalarının işlevselliği konusunda anlamlı bir farklılığın olduğu görülebilmektedir ($t=2,210$; $p<0,05$). Buna göre; hafızlık belgesi olan personelin katılım bankalarını daha işlevsel gördüğü söylenebilir.

Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev yaptıkları bölgeler açısından karşılaştırılmış ve ilgili sonuçlar Tablo 3.16'da sunulmuştur.

Tablo 3.16. Katılım bankalarına ilişkin algının görev yaptıkları bölgelere göre karşılaştırması

	Görev Bölgesi	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. Karadeniz	77	3,325	0,441	10,107	0,000*	
	2. Marmara	131	3,213	0,599			1>7
	3. Ege	50	3,423	0,524			2>7
	4. İç Anadolu	69	3,435	0,443			3>7
	5. Akdeniz	53	3,435	0,540			4>7
	6. Güneydoğu	57	3,564	0,545			5>7
	7. Doğu Anadolu	64	2,947	0,388			6>2,7
Fıkıha Uygunluk	1. Karadeniz	77	3,642	1,193	4,726	0,000*	
	2. Marmara	131	3,026	1,260			
	3. Ege	50	3,606	1,172			1>2,7
	4. İç Anadolu	69	3,357	1,133			3>7
	5. Akdeniz	53	3,418	1,159			6>2,7
	6. Güneydoğu	57	3,625	1,239			
	7. Doğu Anadolu	64	2,885	1,235			
Ürün ve Hizmetler	1. Karadeniz	77	3,085	1,302	2,766	0,012*	
	2. Marmara	131	3,285	1,085			
	3. Ege	50	3,580	1,334			
	4. İç Anadolu	69	3,353	1,172			6>5
	5. Akdeniz	53	2,996	1,384			
	6. Güneydoğu	57	3,708	1,028			
	7. Doğu Anadolu	64	3,109	1,281			
İşlevsellik	1. Karadeniz	77	3,268	0,939	7,241	0,000*	
	2. Marmara	131	3,390	1,005			3>7
	3. Ege	50	3,566	0,888			4>1,7
	4. İç Anadolu	69	3,751	0,804			5>1,2
	5. Akdeniz	53	3,886	0,832			5>7
	6. Güneydoğu	57	3,719	0,834			6>7
	7. Doğu Anadolu	64	3,020	0,863			

*p<0,05

Katılım bankacılığı ile ilgi genel algının görev yapılan bölgelere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F=10,107; p<0,05). Bu bağlamda; Karadeniz, Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde çalışan diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanlardan; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanların algısı da hem Marmara hem de Doğu Anadolu bölgelerinde çalışanlardan daha olumlu çıkmıştır. Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çalışan diyanet personeli, Marmara ve Doğu Anadolu bölgelerinde çalışanlardan; Ege Bölgesi'nde çalışanlar da katılım bankalarını Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanlardan daha fazla fıkıha uygun olarak görmektedir (F=4,726; p<0,05). Katılım bankalarının ürün ve hizmetlerini, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanların, Akdeniz Bölgesi'nde çalışanlardan

daha çok beğendikleri belirlenmiştir ($F=2,766$; $p<0,05$). Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çalışanlar, Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanlardan; İç Anadolu Bölgesi'nde çalışanlar, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde çalışanlardan; Akdeniz Bölgesi'nde çalışanların da Karadeniz, Marmara ve Doğu Anadolu bölgelerinde çalışanlardan daha fazla katılım bankalarını geleneksel bankalardan daha işlevsel gördükleri tespit edilmiştir ($F=7,241$; $p<0,05$).

Tablo 3.16. Katılım bankalarına ilişkin algının görev yaptıkları bölgelere göre karşılaştırması (devam)

	Görev Bölgesi	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Personel İşlevi	1. Karadeniz	77	2,714	0,988	3,524	0,002*	4>7 5>7 6>7
	2. Marmara	131	2,577	0,835			
	3. Ege	50	2,748	0,919			
	4. İç Anadolu	69	2,840	0,865			
	5. Akdeniz	53	2,943	0,853			
	6. Güneydoğu	57	2,898	0,908			
	7. Doğu Anadolu	64	2,356	0,817			
Tercih Edilebilirlik	1. Karadeniz	77	3,600	1,028	2,991	0,007*	1>7 2>7 6>7
	2. Marmara	131	3,557	1,008			
	3. Ege	50	3,268	0,921			
	4. İç Anadolu	69	3,478	0,847			
	5. Akdeniz	53	3,528	0,845			
	6. Güneydoğu	57	3,712	0,819			
	7. Doğu Anadolu	64	3,090	1,203			
Tutundurma Faaliyetleri	1. Karadeniz	77	3,740	0,999	3,301	0,003*	4>7 5>7
	2. Marmara	131	3,783	1,016			
	3. Ege	50	3,953	0,957			
	4. İç Anadolu	69	4,154	0,866			
	5. Akdeniz	53	4,044	0,940			
	6. Güneydoğu	57	3,766	0,981			
	7. Doğu Anadolu	64	3,484	1,082			

* $p<0,05$

İç Anadolu, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çalışanlar, Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanlardan daha fazla katılım bankalarının personelini kaliteli gördükleri belirlenmiştir ($F=3,524$; $p<0,05$). Katılım bankalarını Karadeniz, Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çalışanların, Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanlardan daha fazla tercih etme eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir ($F=2,991$; $p<0,05$). Bununla birlikte; katılım bankalarının tutundurma faaliyetlerini İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde çalışanların, Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanlardan daha fazla beğendikleri bulunmuştur ($F=3,301$; $p<0,05$).

Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev yaptıkları yer açısından karşılaştırılmış ve ilgili sonuçlar Tablo 3.17’de gösterilmiştir.

Tablo 3.17. Katılım bankalarına ilişkin algının görev süresine göre karşılaştırması

	Görev Yeri	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. Büyükşehir	137	3,280	0,509	21,857	0,000*	1>4
	2. İl	171	3,469	0,487			2>1,3
	3. İlçe	77	3,131	0,540			2>4
	4. Belde	57	2,879	0,456			5>1,3
	5. Köy	59	3,581	0,494			5>4
Fıkıha Uygunluk	1. Büyükşehir	137	3,339	1,290	0,165	0,956	-
	2. İl	171	3,339	1,217			
	3. İlçe	77	3,294	1,281			
	4. Belde	57	3,198	1,217			
	5. Köy	59	3,339	1,143			
Ürün ve Hizmetler	1. Büyükşehir	137	3,414	1,138	1,820	0,124	-
	2. İl	171	3,250	1,300			
	3. İlçe	77	3,270	1,174			
	4. Belde	57	2,947	1,170			
	5. Köy	59	3,461	1,269			
İşlevsellik	1. Büyükşehir	137	3,390	0,630	89,011	0,000*	1>3,4
	2. İl	171	4,029	0,496			2>1,3
	3. İlçe	77	2,751	0,613			2,3>4
	4. Belde	57	2,049	0,791			5>1,2
	5. Köy	59	4,443	0,493			5>3,4
Personel İşlevi	1. Büyükşehir	137	2,651	0,913	4,307	0,002*	2>4 5>4
	2. İl	171	2,836	0,857			
	3. İlçe	77	2,527	0,821			
	4. Belde	57	2,407	0,849			
	5. Köy	59	2,915	0,986			
Tercih Edilebilirlik	1. Büyükşehir	137	3,312	1,035	2,137	0,075	-
	2. İl	171	3,609	0,937			
	3. İlçe	77	3,581	1,114			
	4. Belde	57	3,368	0,974			
	5. Köy	59	3,461	0,778			
Tutundurma Faaliyetleri	1. Büyükşehir	137	3,781	1,030	2,306	0,057	-
	2. İl	171	3,941	0,930			
	3. İlçe	77	3,610	1,019			
	4. Belde	57	3,725	1,072			
	5. Köy	59	4,028	0,973			

*p<0,05

Katılım bankacılığına ilişkin genel algı görev yapılan yer açısından anlamlı farklılık göstermektedir (F=21,857; p<0,05). Buna göre; büyükşehirde görev yapanların algısı, belde görev yapanların algısından; il ve köylerde görev yapanların algısı da diğer yerlerde görev yapanların algısından daha olumlu olduğu

söylenbilir. Büyükşehirde görevli olanlar, ilçe ve beldelerde görevli olanlardan; illerde görevli olanların, büyükşehir, ilçe ve belde görevli olanlardan; ilçelerde görevli olanların, beldelerde görevli olanlardan; köylerde görevli olanların da diğer yerlerde görevli olanlardan daha fazla katılım bankalarını geleneksel bankalardan daha işlevsel gördükleri belirlenmiştir ($F=89,011$; $p<0,05$). Bununla birlikte il ve köylerde görevli olan diyanet personelinin, katılım bankalarının personel kalitesini, beldelerde görev yapanlardan daha yüksek buldukları tespit edilmiştir ($F=4,307$; $p<0,05$).

Tercih edilen banka türüne göre katılım bankacılığına ilişkin algının anlamlı farklılık gösterip göstermediğine bakılmış ve sonuçlar Tablo 3.18’de verilmiştir.

Tablo 3.18. Katılım bankalarına ilişkin algının kullanılan banka türüne göre karşılaştırması

	Banka Türü	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. Geleneksel	88	3,261	0,554	16,892	0,000*	2>1 2>3
	2. Katılım	269	3,430	0,504			
	3. Her İkisi	144	3,121	0,538			
Fıkıha Uygunluk	1. Geleneksel	88	3,447	1,264	0,990	0,372	-
	2. Katılım	269	3,249	1,213			
	3. Her İkisi	144	3,362	1,256			
Ürün ve Hizmetler	1. Geleneksel	88	3,336	1,276	0,291	0,747	-
	2. Katılım	269	3,249	1,188			
	3. Her İkisi	144	3,331	1,263			
İşlevsellik	1. Geleneksel	88	3,447	0,976	1,685	0,187	-
	2. Katılım	269	3,549	0,939			
	3. Her İkisi	144	3,376	0,901			
Personel İşlevi	1. Geleneksel	88	2,668	0,937	1,320	0,268	-
	2. Katılım	269	2,756	0,881			
	3. Her İkisi	144	2,609	0,889			
Tercih Edilebilirlik	1. Geleneksel	88	3,134	0,612	89,478	0,000*	1>3 2>1,3
	2. Katılım	269	4,159	0,596			
	3. Her İkisi	144	2,419	0,656			
Tutundurma Faaliyetleri	1. Geleneksel	88	3,617	1,105	4,627	0,010*	2>1
	2. Katılım	269	3,951	0,903			
	3. Her İkisi	144	3,740	1,073			

* $p<0,05$

Katılım bankacılığına ilişkin genel algı kullanılan banka türüne göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F=16,892$; $p<0,05$). Buna göre; katılım bankalarını kullanan diyanet personelinin katılım bankalarıyla ilgili algısının, hem geleneksel bankalar hem her ikisini kullanan personelin algısından daha olumlu çıkmıştır. Geleneksel bankaları kullanan diyanet personelinin, her iki banka türünü

kullananlardan; katılım bankalarını kullananların da diğer katılımcılardan daha fazla katılım bankalarını tercih etme eğilimine sahip olduğu belirlenmiştir ($F=89,478$; $p<0,05$). Bununla birlikte; katılım bankalarını tercih eden diyanet personelinin, geleneksel bankaları tercih edenlerden daha fazla katılım bankalarının tutundurma faaliyetlerini beğendikleri ortaya çıkmıştır ($F=4,627$; $p<0,05$).

Kullanılan kredi kartı türüne göre katılım bankacılığına ilişkin algının anlamlı farklılık gösterip göstermediğine bakılmış ve sonuçlar Tablo 3.19’da gösterilmiştir.

Tablo 3.19. Katılım bankalarına ilişkin algının kullanılan kredi kartı türüne göre karşılaştırması

Kredi Kartı Türü	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Genel Algı	1. Geleneksel	84	3,118	0,644	15,710	0,000* 2>1,4 3>1,2 3>4
	2. Katılım	221	3,370	0,528		
	3. Her İkisi	94	3,546	0,431		
	4. Hiçbiri	102	3,125	0,441		
Fıkıha Uygunluk	1. Geleneksel	84	3,375	1,255	1,035	0,376 -
	2. Katılım	221	3,255	1,280		
	3. Her İkisi	94	3,225	1,106		
	4. Hiçbiri	102	3,483	1,229		
Ürün ve Hizmetler	1. Geleneksel	84	3,407	1,169	0,570	0,635 -
	2. Katılım	221	3,224	1,204		
	3. Her İkisi	94	3,263	1,330		
	4. Hiçbiri	102	3,352	1,217		
İşlevsellik	1. Geleneksel	84	2,361	1,058	69,334	0,000* 2>1,4 3>1,2 3>4 4>1
	2. Katılım	221	3,750	0,599		
	3. Her İkisi	94	4,381	0,502		
	4. Hiçbiri	102	2,993	0,460		
Personel İşlevi	1. Geleneksel	84	2,490	0,876	11,098	0,000* 2>1,4 3>1
	2. Katılım	221	2,808	0,878		
	3. Her İkisi	94	2,985	0,812		
	4. Hiçbiri	102	2,368	0,890		
Tercih Edilebilirlik	1. Geleneksel	84	3,585	0,976	4,092	0,007* 1>4 2>4
	2. Katılım	221	3,574	1,011		
	3. Her İkisi	94	3,476	0,724		
	4. Hiçbiri	102	3,186	1,095		
Tutundurma Faaliyetleri	1. Geleneksel	84	3,865	0,942	14,106	0,000* 1>4 2>4 3>1,2 3>4
	2. Katılım	221	3,816	1,021		
	3. Her İkisi	94	4,301	0,720		
	4. Hiçbiri	102	3,408	1,035		

* $p<0,05$

Katılım bankacılığına ilişkin genel algı kullanılan kredi kartı türüne göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F=15,710$; $p<0,05$). Buna göre; katılım

bankalarının kredi kartını kullananların genel algısı, geleneksel bankaların kredi kartını kullananlardan ve kredi kartı kullanmayanlardan hem katılım hem de geleneksel bankaların kredi kartını kullananların da diğer kişilerden daha olumlu bir algıya sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Katılım bankalarının kredi kartını kullanan personel, geleneksel bankaların kredi kartını kullananlar ile hiç kredi kartı kullanmayanlardan; hem geleneksel hem katılım bankalarının kredi kartlarını kullanan personel diğerlerinden daha fazla; hiç kredi kartı kullanmayan personel de geleneksel bankaların kredi kartlarını kullanan personelden daha fazla katılım bankalarını işlevsel gördüğü belirlenmiştir ($F=69,334$; $p<0,05$). Katılım bankalarının kredi kartlarını kullanan diyanet personeli, geleneksel bankaların kredi kartlarını kullananlar ve hiç kredi kartı kullanmayanlardan; hem geleneksel bankaların hem katılım bankalarının kredi kartlarını kullananların da sadece geleneksel bankaların kredi kartlarını kullananlardan daha fazla katılım bankalarının personelini kaliteli gördüğü belirlenmiştir ($F=11,098$; $p<0,05$). Yalnızca geleneksel ve katılım bankalarının kredi kartlarını kullananların katılım bankalarını tercih etme eğilimi, hiç kredi kartı kullanmayanlardan daha yüksek bulunmuştur ($F=4,092$; $p<0,05$). Bununla birlikte; sadece geleneksel ve katılım bankalarının kredi kartlarını kullananların, kredi kartı kullanmayanlardan; her ikini kullananların da diğer personelden daha fazla katılım bankalarının tutundurma faaliyetlerini beğendikleri tespit edilmiştir ($F=14,106$; $p<0,05$).

Diyanet personeli ve katılım bankalarına yönelik olarak kurulmuş olan hipotezlerin kabul ve reddedilme durumları Tablo 3.20’de verilmiştir.

Tablo 3.20. Hipotez testi sonuçları

No	Hipotez	Sonuç
H ₁	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı cinsiyetleri açısından farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₂	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı yaşları açısından farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₃	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı eğitim durumları açısından farklılık göstermektedir.	Ret
H ₄	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görevleri açısından farklılık göstermektedir.	Ret
H ₅	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev süreleri açısından farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₆	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı hafızlık belgesine sahip olup olmama durumları açısından farklılık göstermektedir.	Ret
H ₇	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev yaptıkları bölgeler açısından farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₈	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı görev yaptıkları yerler açısından farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₉	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı tercih ettikleri banka türü açısından farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₁₀	Diyanet personelinin katılım bankacılığına ilişkin algısı kullandıkları kredi kartı türü açısından farklılık göstermektedir.	Kabul

Tablo 3.20’de görüldüğü üzere; çalışmanın H1, H2, H5, H7, H8, H9, H10 hipotezleri istatistiksel olarak doğrulanmıştır. Ancak H3, H4 ve H6 hipotezleri kabul edilmemiştir.

SONUÇ

Katılım Bankacılığı, İslami kaideler doğrultusunda ürünler ve hizmetler sunarak özellikle Müslüman toplumlarda geniş kabul görmektedir. Bunun yanı sıra Müslümanların yoğun yaşadığı İngiltere gibi ülkelerde de yoğun bir biçimde uygulanmaktadır. Ülkemizde katılım bankacılığı 1984'ten bu yana yavaş ancak emin adımlarla büyümekte ve finansal sistemin önemli bir parçası haline gelmektedir.

Katılım bankacıları, katılım bankacılığı İslam hukukuna ve fıkha uygun olarak faaliyet yürüttüğünü belirten bir sistemdir, ifadesinde bulunurlar. Bu noktada Kur'an, sünnet, icma ve güncel içtihatlardan hareketle bir standart kazanmaktadır. Katılım bankalarının uygulamalarına veya ürünlerine ilişkin kaynak metinleri ve standartları olsa da toplumun bu sistem için farkındalığı çok düşüktür. Bu gerçekten hareketle bu çalışmada toplumda soru işaretleri çok fazla olduğunda toplumun ilk başvurduğu kişiler olan Diyanet personelinin İslami finans ve katılım bankacılığı farkındalığı araştırılmıştır. İlgili kesimin İslami bankacılık modelini tanınması, bilmesi, olumlu kanaate sahip olması ve desteklemesi sistemin kabul edilebilirliği ve yaygınlaşması açısından önem arz etmektedir. Bu şekilde toplumsal bir teyide ihtiyacı olmadığı gerçeği vaki olsa da sistemin kullanıcılarının yetkinlikleri kaynak metinleri araştırmaktan veya anlamlandırmaktan çok uzaktır. Bu görev daha çok toplumun kolayca ulaştığı din görevlilerinin vazifesi kabul edilmektedir.

Diyanet personelinin katılım bankacılığına olumlu bir bakış açısına sahip olması, toplumun sisteme güven duymasını ve benimsemesini sağlayacaktır. Bu durum, İslami finansal sistemlerinin yaygınlaşmasına ve faizsiz bankacılık modelinin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu noktada her insanın İslam'ın önerdiği iktisadi modeli bilmesinin görevi olduğu da unutulmamalıdır. Diyanet personelinin sistemi anlaması ve aktarması bu sistemlere olan güveni artırıcı önemli bir fonksiyondur. Bu durum, İslami finansal ürünlerin toplum tabanında karşılık bulmasını sağlar ve yaygınlaşmasını teşvik eder.

Diyanet personeli muhafazak bireylerin dini konularda rehberlik aradığı önemli bir kaynaktır. İslami f

inans konusunda Diyanet personelinin bakış açısı çeşitli dini, sosyal ve ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi adına önemlidir. Bunlar dini rehberlik ve danışmanlık, diyanet personeline duyulan güven, ekonomik adalet ve sosyal dayanışmaya teşvik, eğitim ve bilinçlendirme şeklinde özetlenebilir. Diyanet personeli bu gibi amaçlarını gerçekleştirerek toplumda etkin rol oynar ve bu vesileyle faizsiz finansal sistem hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlayabilir. Diyanet personeline duyulan güvenin, katılım bankacılığının yaygınlaşması ve benimsenmesi açısından kritik bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Tez çalışmamızda diyanet personelinin İslami finans farkındalığını ölçmek amacıyla matuf olarak yüz yüze ve çevrimiçi anket tekniği kullanılarak ülke genelinden 501 diyanet personeline ulaşılmıştır. Katılımcılara kolayda örneklem ve kartopu örneklem usulleriyle erişim sağlanmıştır. Anket 2 bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Birinci bölümde diyanet personelinin özelliklerini gösteren 9 soru bulunmaktadır. İkinci bölümde araştırmacı tarafından ilgili literatür çerçevesinde oluşturulup geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan bir ölçek yer almıştır.

Araştırma ve analizler neticesinde çalışmaya katılan diyanet personelinin katılım bankalarına ilişkin kanaatleri özetlenecek olursa; Diyanet personeli, “katılım bankalarının fıkha uygunluğu meselesinde” sistemin İslam fıkına uygun olduğunu düşünmektedir. Ürün ve hizmetlerinin geleneksel bankalara göre iyi olduğunu düşünen diyanet personeli, katılım banka çalışanlarından kısmen memnun olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar geleneksel bankalara kıyasla katılım bankalarını daha işlevsel; tutundurma faaliyetlerini daha olumlu ve tercih ettikleri bankacılık türü olduğunu ifade etmişlerdir. Diyanet personelinin bu genel görüşlerinden hareketle İslami finans konusunda olumlu bir kanaate sahip oldukları aynı zamanda eğilimlerinin de bunu pratize etme yönünde olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuçlar hem Diyanet personeli hem de katılım bankacılığı açısından olumlu bir portre çizerken toplumun bilinçlendirilmesi konusunda da müspet katkıları olacaktır.

Gruplar arası farklılıkların araştırıldığı analizler sonucunda cinsiyet değişkeninde erkek diyanet personelinin katılım bankaları ile ilgili algısının kadın personelden daha olumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Erkek çalışanlar kadın çalışanlara nazaran katılım bankalarını fıkha uygunluk ve hizmet kalitesi açısından katılım bankalarını uygun ve başarılı kabul etmektedir. Katılım bankalarının daha işlevsel olduğunu düşünmekte ve personelinin daha kaliteli hizmet verdiğini savunmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle kadın personelin finans ile ilgilerinin daha düşük seviyelerde olduğu ve erkeklere nazaran bu tarz kurumlarla daha düşük seviyede irtibat kurduğu, erkek personelin bankacılık konularında daha irtibatlı olduğu var sayılabilir. Yanı sıra kadın Diyanet personelinin finans konusunda daha ihtiyatlı veya takvalı bir duruş sergilediği de kabul edilebilir. Bu çıkarımların ek çalışmalarla test edilmesi ilerleyen çalışmalar için faydalı olacaktır.

Farklı ve önemli bir veri olarak eğitim düzeyi değişkenine göre yapılan farklılık analizinde lisans mezunu diyanet personelinin katılım bankacılığının fıkha uygunluğu konusunda lise mezunu personelden daha olumlu bir kanaate sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuçtan hareketle eğitim düzeyi yükseldikçe İslami finans ve katılım bankaları hakkında güncel içtihatların ve kanaatlerin daha net biçimde anlaşıldığı veya araştırıldığı varsayılabilir. Lise düzeyinde kalan personellerin bu konularda daha düşük seviyede İslami finansal okuryazarlığının olduğu anlaşılmıştır. Bu hususta ilgili personellerin eğitilmesi gözden kaçırılmamalıdır. Katılım bankacılığı genel algısı ile alt boyutlar olan ürün ve hizmetler, işlevsellik, personel kalitesi, tercih edilebilirlik ve tutundurma faaliyetleri ile ilgili düşüncenin eğitim durumu açısından farklılık göstermediği anlaşılmıştır.

Müftü, vaiz, müezzin kayyım, şube müdürü ve uzmanların katılım bankacılığını daha işlevsel kullanmakta olduklarını, Kur'an kursu öğreticilerinde ise işlevselliğin daha zayıf olduğu düşünülmektedir. Şube müdürleri tutundurma faaliyetleri ve personel kalitesini daha yüksek görmekte, müezzin- kayyımlar ve Kur'an kursu öğreticileri ise daha düşük görmektedir. İdari görevde olan müftü, vaiz, şube müdürleri yapılan ankete daha fazla katılarak olumlu görüş belirtmişlerdir. Buna karşın saha görevinde olan müezzin- kayyımlar ve Kur'an kursu öğreticilerinin ankete katılımı düşük ve konu hakkındaki görüşleri olumsuz olmuştur. Katılımcıların yaptıkları görevin burada etkili olduğu düşünülmektedir. Saha görevinde olan müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticilerinin katılım bankalarının işlevsellik ve personel kalitesi düşüncelerinin pozitif yönde değişebilmesi için katılım bankası idarelerinin, işin uzmanları ve akademisyenler tarafından banka personeline yönelik hizmetiçi eğitimleri organize etmesi hizmet kalitesini arttırarak algının olumlu yönde değişmesini sağlayabilir. Katılım bankacılığı genel algısı ile alt boyut olan; fıkha uygunluk, ürün ve hizmetler, tercih edilebilirlik ve görev açısından farklılık göstermemiştir.

Görev süresi açısından yapılan analizlerde, katılım bankacılığını tercih etme ve olumlu algısı 10 yılın üzerinde görev yapan personelde daha yoğun görülmektedir. Benzer biçimde bu grup katılım bankalarını yüksek seviyede tercih etmektedir. Görevde uzun süre yer almanın İslami finans konusu ile ilgilenme ile paralellik arz ettiği düşünülmektedir. Görevde daha tecrübeli olan diyanet personelinin sistemi daha çok tanıdığı, 10 yılın altındaki personelin ise sistemi daha iyi tanınması için süreye ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Ek olarak ilgili personele bu faaliyetlerin yeterli düzeyde anlatılmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu hususta görevde erken dönemini yaşayan çalışanlar için eğitim faaliyetleri yürütülmelidir.

Coğrafi Bölgelerde görev yapan diyanet personelinin katılım bankası algısı, (fıkha uygunluk, ürün ve hizmetler, işlevsellik, personel kalitesi, tercih edilebilirlik, tutundurma faaliyetleri) 6 ölçekte değerlendirildiğinde, Güneydoğu Anadolu bölgesinde görev yapan personelin diğer bölgelere göre daha olumlu düşündüğü görülmüştür. Buna karşın ürün ve hizmetlerin değerlendirmesi hariç diğer tüm 5 grupta en düşük ve olumsuz kanaate sahip olan bölge Doğu Anadolu Bölgesi olarak tespit edilmiştir. Katılım bankacılığı faaliyetlerinden en çok memnun olan bölge Güneydoğu Anadolu bölgesi iken en düşük memnuniyet Akdeniz bölgesindedir. Bu verilerden hareketle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görev yapan diyanet personelinin katılım bankacılığını daha çok benimsediği sonucuna varılabilir. Bu durum bölgenin diğer bölgelere nazaran İslami açıdan daha hassas ve muhafazakâr bir demografik yapıya sahip olmasıyla açıklanabilir.

Büyük şehirlerde görev yapan Diyanet personeli katılım bankacılığına ilişkin beklendiği üzere il, ilçe, belde ve köylerde görev yapan personelden daha olumlu kanaate sahiptir. Bu da büyükşehirlerde görev yapanların katılım bankaları ile daha fazla karşılaşması, daha çok muhatap olması, toplumsal ve ekonomik

gerekçeler ve büyükşehirlerde daha ehliyetli bireylerin istihdamı gibi birçok sebeple bu durum açıklanabilir.

Çalışma bulgularımız literatürde yer alan benzer araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda tez sonuçlarımız, Yardımcıoğlu ve Kızıltepe (2017) tarafından yapılan çalışma ile farklılıklar göstermiştir. İlgili çalışmada Sakarya ilinde görev yapan Diyanet personelinin faiz hassasiyetinde personelin üçte birinin faiz hassasiyeti olmadığı, üçte birinin kararsız olduğu, üçte birinin ise faiz hassasiyeti olduğu ifade edilmiştir. Bu tartışmaya açık bulgu çalışmamızda tekrar test edilmiş ve Diyanet personelinin faiz konusunda farkındalığının yüksek olduğu ve faizden kaçınma eğiliminin varlığı tespit edilmiştir. İlgili veri yalnızca Sakarya ilini açıklayıcı bir veri olarak dikkate alınabilir. Marimuthu vd. (2010), Malezya’da yaptıkları çalışmada Katılım bankacılığın tercih edilme sebeplerini incelemiştir. Önem sırasına göre bu faktörler, maliyet-fayda karşılaştırması, hizmetler, etkinlik ve arkadaş/akraba tavsiyesi şeklinde belirlenmiştir. Benzer bir çalışma Lee vd.nin (2011), Pakistanın Peshawar ve İslamabad şehirlerinde yaptıkları anket çalışmalarında elde ettikleri sonuçlara göre ağırlıklı olarak fıkıh kurallara uygun hareket ettikleri için katılım bankalarının tercih edildikleri sonucuna ulaşmıştır. İlgili çalışmalarla tez sonuçlarımız karşılaştırıldığında diyanet personelinin katılım bankalarını tercih etme sebebi birinci sırada fıkhi konular ve İslamî kurallara uygunluktur. Üç çalışma karşılaştırıldığında Pakistan özelinde yapılan çalışmayla benzerlik görülürken Malezya özelinde farklı bir kültürel değerlendirme söz konusudur.

Diyanet personelinin katılım bankacılığına bakış açısı sonuçlarından hareketle katılım bankalarına bazı önemli önerilerde bulunulabilir. Bu öneriler, katılım bankalarının hem dini kaidelere uygunluğunu hem de toplum ve Diyanet personeli nezdinde güvenilir ve tercih edilen finansal kuruluşlar olmaları açısından önemlidir. Bu konudaki bazı önerileri sıralayabiliriz;

- Tüm finansal işlemler ve ürünler hakkında müşterilere şeffaf bilgi sunulmalı ve her aşamada hesap verebilirlik sağlanmalıdır.
- Katılım bankaları, müşterilerini, diyanet personelinin faizsiz bankacılık ve İslami finans prensipleri hakkında eğitici seminerler ve bilgilendirme kampanyaları düzenlemelidir.
- Diyanet personeli ile iş birliği yaparak, İslam iktisadı ve finansmanı alanında uzman akademisyenler ve toplum önderleri aracılığıyla halkı bilinçlendirme çalışmalarına destek verilmelidir.
- Katılım bankaları, toplumsal fayda sağlayacak ve kendini daha fazla ifade edebilecek sosyal sorumluluk projelerine daha fazla yatırım yapmalıdır. Diyanet personeliyle beraber toplumsal dayanışmayı artırmak için işbirliği ve destek programları geliştirilmeli, özellikle dezavantajlı gruplara yönelik

projeler desteklenmelidir. Böylelikle katılım bankalarının diyanet personeli tarafından benimsenmesi sağlanabilir.

- Yeni İslami finans ürünleri ve hizmetleri geliştirilmeli ve mevcut ürünler sürekli olarak gözden geçirilmelidir.
- Müşterilerin ihtiyaçlarına uygun, esnek ve inovatif finansal ürünler sunulmalıdır.
- Kar-zarar ortaklığı (mudarebe) ve ortaklık (müşareke) gibi modellerin kullanımı teşvik edilmeli ve bu modellerin avantajları müşterilere, diyanet personeline açıklanmalıdır.
- Katılım bankacılığında dijital dönüşüm süreçleri hızlandırılmalı ve diyanet personeline dijital finansal hizmetler sunulmalıdır.
- İnovatif finansal ürünler ve hizmetler geliştirilerek, müşteri deneyimi iyileştirilmeli ve bankacılık işlemleri kolaylaştırılabilir.
- Diyanet personeli ve müşterilerden geri bildirim almak için etkin mekanizmalar oluşturulmalı ve bu geri bildirimler doğrultusunda hizmetler iyileştirilebilir.

Bu önerilere ek olarak eğitim kurumlarında ve kamuda yapılması gereken bazı düzenleme önerileri ise; diyanet personeli yetiştiren İmam-Hatip ortaokulları ve liseleri, ilahiyat fakültelerinin ders müfredatlarına İslam iktisadı ve finansmanı, katılım bankacılığını anlatan dersler eklenerek, faizsiz bankacılık modeli katılım bankacılığının daha iyi kavranması sağlanabilir. İlahiyat fakültelerinin İslam ekonomisi öğretim üyelerinin katılım bankacılığı alanında çalışmalara yönelmesi teşvik edilebilir. İlköğretimden başlayarak tüm müfredatta finansal okuryazarlık dersleri eklenebilir ve alt bir başlık olarak İslami finansa yer açılabilir.

Diyanet personelinin zorunlu aldığı hizmet içi kurslarının ders müfredatına İslami finansman yöntemleri, katılım bankacılığı ders olarak kurslarda okutulabilir. Ayrıca gönüllü sınavla girilen tashih-i huruf, vaizlik hizmet içi kursu, gibi kurslarda katılım bankacılığı ders olarak müfredatta yer almalıdır.

Diyanet Akademi'lerinde bankacılık ve finans anabilim dalı öğretim üyesi akademisyenler görevlendirilerek katılım bankacılığıyla ilgili önce diyanet personelinin yetiştiren öğretmenleri daha sonra diyanet personelinin işin ehli akademisyenler tarafından eğitilmesiyle tüm diyanet personeline konu ile ilgili şuur ve bilinç oluşması sağlanabilir.

Bu öneriler, Diyanet personelinin katılım bankacılığına olan bakış açısını olumlu yönde etkileyebilir ve bu bankaların toplumda daha geniş kabul görmesini sağlayabilir. Katılım bankalarının, İslami finans prensiplerine tam uyum içinde çalışarak, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıda hizmet sunması, tüm diyanet

camiasında, toplum nezdinde güven ve kabul görmeleri açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak gelecekte üzerinde daha detaylıca durulabilecek çalışma konuları ortaya çıkmıştır. Bunlar;

- Kadın Diyanet personelinin erkeklere nazaran İslami finans algısında görüş farklılıklarının araştırılması,
- İslami Finans algısında bölgesel farklılıkların nedenlerinin araştırılması,
- Diyanet personelinin İslami Finansal okuryazarlığının artırılmasında yapılabilecekler,
- Katılım bankalarının Diyanet personeline ilişkin çalışmalarının güçlendirilmesi,
- Katılım bankacılığı farkındalığının artırılmasında alternatif yöntemler.

İlgili çalışmalar muhakkak artırılabilir. Bu ve benzer çalışmaların sayısı arttıkça toplumun ve toplumun önünde olan din görevlilerinin, İslami finansal okur yazarlığı artacak ve finansal derinleşme sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Abduh, M., Hasan, M. ve Pananjung, A. G. (2013). Efficiency And Performance of Islamic Banks in Bangladesh. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 30 (2), 94-106.
- Ada, A. A. ve Dalkılıç, N. (2014). Efficiency Analysis in Islamic Banks: A Study For Malaysia and Turkey. *Journal of Brsa Banking & Financial Markets*, 8 (1), 9-33.
- Ahmed, H. (2011). *Product Development in Islamic Banks*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, H. (2018). *Islamic Banking: Growth, Stability and Inclusion*, Macmillan: Palgrave.
- Ahmet, K. (2022). Müşâreke: İslami Finansın Bir Aracı. *İslami Finans Dergisi*, 10 (2), 45-56.
- Akar, M. (2016). *Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri, SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*, Ankara: Emek Ofset Ltd. Şti.
- Aksoy, M. (2014). *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Aksoy, M. (2019). Katılım Bankacılığında Özel Fon Havuzlarının Önemi. *İslami Finans Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 45-56.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, İstanbul.
- Akyüz, F. (2017). *Faizsiz Bankacılık ve Katılım Bankacılığı*, İstanbul: Der Yayınları.
- Alp, M. (2013). *İslam Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Alpar, R. (2010). *Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinde Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlilik-Güvenirlilik*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu S., Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya: Sakarya Kitabevi Yayını.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Archer, S. ve Karim, R. (2010). *Islamic Finance: The New Regulatory Challenge*, Wiley.
- Arıkan, R. (2005). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*, Ankara: Asil Yayın.
- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Asutay, M. (2013). *Islamic Banking and Finance in Turkey: A Critical Analysis*, Edward Elgar Publishing.
- Ayrıçay, Y., Yardımcıoğlu, M. ve Demir, B., (2014). Mevduat ve Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 1-18.
- Baldwin, R. E. (2006). *The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik. (2006, 1 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 26333).

- Baş, T. (2010). *Anket*, Ankara: Seçkin Yayıncılık ve San. ve Tic. Aş.
- Bashir, A. M. (2003). Determinants of Profitability in Islamic Banks: Some Evidence From The Middle East. *Islamic Economic Studies*, 11 (1), 31-57.
- Bayındır, A. (2007). *Ticaret ve Faiz*, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Brown, A. (2020). The Role of Communication Skills in Leadership. *Journal of Religious Studies*, 12 (2), 29-35.
- Brown, A. (2020). The Role of Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel in Social Guidance. *Journal of Religious Studies*, 15 (2), 25-30.
- Brown, A. (2020). The Role of Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel in Promoting Ethical Values. *Journal of Religious Studies*, 18 (2), 29-34.
- Brown, A. (2020). The Role of Transparency in Building Trust: Insights from Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel. *Journal of Religious Studies*, 15 (2), 29-35.
- Brown, R. (2015). *Banking Law and Regulation: Principles and Practice*, London, UK: Palgrave Macmillan.
- Bulut, H. İ. ve Er, B. (2012). *Katılım Finansmanı, Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, İstanbul: TKBB Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Özkahveci, Ö. ve Demirel, F. (2004). Güdülenme ve Öğrenme Stratejileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4 (2), 207-239.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Canbaz, M.F. (2022). *İslami Finans*, İstanbul: Nida Akademi
- Canbaz, M.F. (2020). Katılım Bankalarında Mudarebe Finansmanını Engelleyen Faktörler. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (4), 646-658.
- Canbaz, M.F. (2020). İslam İktisadı ve Finansında Temel Sorunlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 244-258.
- Canbaz, M.F. (2022). Türkiye'de İslami Bankacılığın Dünden Bugüne Gelişimi. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 28-60.
- Cebeci, S. (2010). *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Çelik, A. (2018). Özel Fon Havuzlarının Katılım Bankacılığındaki Rolü. *Katılım Bankacılığı ve İslami Finans Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 76-88.
- Çetinkaya, V. (2014). *Katılım Bankacılığı: Temel İlkeler ve Uygulamalar*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Chapra, M. U. (1992). *Islam and the Economic Challenge*, Leicester: Islamic Foundation.
- Christensen, B. L., Johnson, R. B. Turner, L. A. (2015). *Research Methods, Design and Analysis*, Twelfth Edition, England: Pearson Education Limited.
- Çınar, S. (2018). *Katılım Bankacılığı ve İslami Finans Kurumları*, İstanbul: Beta Yayınları.

- Çizakça, M. (2006). *Islamic Capitalism and Finance: Origins, Evolution and the Future*, Edward Elgar Publishing.
- Cohen, J., Cohen, P., West, S. G. ve Aiken, L. S. (2003). *Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences*, 3. Baskı, Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 4. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, B. (2020). Katılım Bankacılığında Özel Fon Havuzlarının İşleyişi. *İslami Finans ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (3), 112-125.
- Demir, F. (2016). *Bankacılık ve Finans*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, Y. (2020). The Growth and Future of Islamic Banking in Turkey. *Journal of Islamic Finance*, 5 (3), 45-60.
- Doğan, M. (2006). *Siyasal Açıdan 1890 Sonrası İslami Sermaye Birikim Modelinin Analizi: Türkiye’de İslam Bankacılığı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Doğan, S. (2008). *Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Duran, E. (2018). *Katılım Bankacılığı ve Finansal Araçlar*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Durmuş B., Yurtkoru S. ve Çinko M., (2013). *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*, İstanbul: Beta Yayıncılık
- El-Gamal, M. A. (2006). *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*, Cambridge University Press.
- Erbaş, A. (2020). *Diyanet İşleri Başkanlığı ve Toplumsal Görevleri*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erbil, N. (2012). *İslam Ekonomisi ve Finansı*, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Ercan, İ. ve Kan, İ. (2004). Ölçeklerde Güvenirlilik ve Geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30 (3), 211-216.
- Erdem, A. (2020). Katılım Bankacılığında Fon Yönetimi Üzerine Bir İnceleme. *İslami Finans Dergisi*, 8 (2), 45-58.
- Erdem, H. (2017). *Finansal Yönetim ve Analiz*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Erdem, L. (2007). *Aydınlatmada Sübjektif Analiz İçin Bilimsel Anket Yöntemlerinin Uygulamalı İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, İ. (2003). *Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum*, Ankara: ERK.
- Eren, A. (2019). *Katılım Bankacılığı: Kurumsal Yapı ve Uygulamalar*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K. ve Sanisoğlu, S. Y. (2013). Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Uyum İndeksleri. *Türkiye Klinikleri*, 33 (1), 210-223.
- Erkuş, A. (2009). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Erol, C. ve El-Bdour, R. (1989). Attitudes, Behaviour, and Patronage Factors of Bank Customers towards Islamic Banks. *International Journal of Bank Marketing*, 7 (6), 31-37.

- Eskici, M. M. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankaları’nın Müşteri Özellikleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Given, L. M. (2008). *Qualitative Research Methods*, London: SAGE Publications, Inc.
- Göker, S. (2018). *Regulatory Challenges for Islamic Banking in Turkey*, Macmillan: Palgrave.
- Görmez, M. (2015). Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Sosyal Roller. *Din ve Toplum Dergisi*, 7 (2), 45-60.
- Graeber, D. (2011). *Debt: The First 5,000 Years*, Brooklyn, NY: Melville House.
- Gültekin-Karakas, D. (2016). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Bankacılık Reformları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8 (2), 89-110.
- Gümüş, F. B. ve Nalbantoğlu, Ö. (2015). Türk Bankacılık Sektörünün Camels Analizi Yöntemiyle 2002-2013 Yılları Arasında Performans Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 83- 106.
- Gündüz, B. (2018). Katılım Bankacılığında Fon Yönetimi ve Kâr-Zarar Ortaklığı ilkesi. *Katılım Bankacılığı Araştırma Dergisi*, 5 (1), 92-105.
- Gündüz, Y. ve Coşkun, Z. S. (2012). Öğrenci algısına göre öğretmen etik değerler ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 111-131.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Güvendir, A. M. ve Özkan, Ö. Y. (2015). Türkiye’deki eğitim alanında yayımlanan bilimsel dergilerde ölçek geliştirme ve uyarlama konulu makalelerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (52), 23-33.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*, 7th Edition, Pearson Education, Upper Saddle River.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2014). *Multivariate Data Analysis*, 7. Baskı, Harlow: Pearson New International Edition.
- Haniffa, R. ve Hudaib, M. (2007). Exploring the Ethical Identity of Islamic Banks via Communication in Annual Reports. *Journal of Business Ethics*, 76 (1), 97-116.
- Hapra, M. U. (2000). *The Future of Economics: An Islamic Perspective*, Leicester: The Islamic Foundation.
- Haron, S., Norafifah, A. ve Planisek, S. L. (1994). Bank Patronage Factors of Muslim and Non-Muslim Customers. *International Journal of Bank Marketing*, 12 (1), 32-40.
- Hassan, K. ve Lewis, M. K. (2007). *Handbook of Islamic Banking*, Edward Elgar Publishing.
- Hassan, M. K. (2006). The X-Efficiency in Islamic Banks. *Islamic Economic Studies*, 13 (2), 49-78.
- Iqbal, Z. ve Mirakhor, A. (2007). *An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice*, Singapore: John Wiley & Sons.
- Iqbal, Z. ve Mirakhor, A. (2011). *An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice*, John Wiley & Sons.
- Johnson, B. (2018). Leading Positive Change: The Impact of Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel as Role Models. *Journal of Leadership Studies*, 12 (1), 35-40.

- Johnson, B. (2018). Psychological Support Services Provided by Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel. *Journal of Counseling Psychology*, 8 (1), 40-45.
- Johnson, B. (2018). The Impact of Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel's Honesty on Building Trust. *Journal of Counseling Psychology*, 8 (1), 40-48.
- Johnson, B. (2018). The Social Impact of Religious Leadership. *Journal of Leadership Studies*, 7 (3), 40-50.
- Jones, A. (2010). *The Sociology of Banking: Trust and Social Capital*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kan, A. ve Akbaş, A. (2005). Lise Öğrencilerinin Kimya Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 227-237.
- Kara, S. (2013). *Bankacılık İşlemleri ve Yönetimi*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Karakaya, H. (2015). *İslam Bankacılığı ve Finansal Ürünler*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, C. (2019). İslami Finans Araçlarının Katılım Bankacılığında Fon Yönetiminde Kullanımı. *İslam Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 115-128.
- Kayış, A. (2009). *Güvenirlilik Analizi*, Ed.; Kalaycı Ş. *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kazgan, G. (1997). *Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Bankalar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kettell, B. (2011). *Introduction to Islamic Banking and Finance*, John Wiley & Sons.
- Kevser, M. (2021). Banka Türlerinin Karşılaştırmalı Finansal Performans Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23 (1), 61-80.
- Kindleberger, C. P. (1993). *A Financial History of Western Europe*, New York: Oxford University Press.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*, 4. Baskı, New York: The Guilford Press.
- Krejcie, R. V. ve Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
- Kur'an. (2011). *Bakara Suresi*, Ayet 275. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kur'an. (2011). *Bakara Suresi*, Ayet 278. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kuran, T. (2001). *The Long Divergence: How Islamic Law Held Back the Middle East*, Princeton University Press.
- Kuran, T. (2004). *Islam and Mammon: The Economic Predicaments of Islamism*, Princeton: Princeton University Press.
- Kurt, A. (2010). *Risk Yönetimi ve Sigortacılık*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Kutval, Y. (2014). *Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türkiye Örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Lee, K. H. ve Ullah, S. (2011). Customers' Attitude Toward Islamic Banking in Pakistan. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 4 (2), 131-145.
- Lewis, M. K. (2007). *Islamic Banking in Europe: The Experience of Islamic Bank of Britain*, Edward Elgar Publishing.
- Malhotra, N. K. (2010). *Marketing Research: An Applied Orientation*, 6. Baskı, New Jersey: Prentice Hall.
- Marimuthu, M., Chan, W. J., Lim, P. G., Low, P. M. ve Tan, Y. P. (2010). Islamic Banking: Selection Criteria and Implications. *Global Journal of Human Social Science*, 10 (4:1), 52-62.
- Mehmet, B. (2021). Katılım Bankacılığında Müşâreke Modeli ve Uygulamaları. *Katılım Bankacılığı Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 78-89.
- Metawa, S. A. ve Almossawi, M. (1998). Banking Behaviour of Islamic Bank Customers: Perspectives and Implications. *International Journal of Bank Marketing*, 16 (7), 299-313.
- Mishkin, F. S. (2013). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*, Boston, MA: Pearson.
- Nakip, M. (2013). *Pazarlama Araştırma Teknikleri*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Obaidullah, M. (2008). *Role of Microfinance in Poverty Alleviation: Lessons from Experiences in Selected IDB Member Countries*, Islamic Development Bank.
- Odabaşı, Y. (1999). "Anket Yöntemi," *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ed.; A. A. Bir, 79-97, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.
- Özcan, G. (2012). Islamic Banking in Turkey: Evolution and Prospects. *Turkish Economic Review*, 4 (2), 24-40.
- Özdamar, K. (2001). *Spss İle Biyoistatistik*, 4. Basım, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi-I*, Genişletilmiş 5. Baskı, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özen, Y. ve Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren ve Örneklem Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi*, (15), 394-422.
- Özsoy İ. (1997). *Özel Finans Kurumları*, İstanbul: Asya Finans Yayınları.
- Özsoy, İ. (2012). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı*, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Özsoy, M. Ş. (2012). *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*, İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Yayını.
- Öztürk, B. (2012). *Bankacılık Teorisi ve Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Padem, H., Göksu, A. ve Konaklı, Z. (2012). *Araştırma Yöntemler SPSS Uygulamalı*, Sarajevo: International Burch University.
- Pallant, J. (2005). *SPSS Survival Manual: A Step By Step Guide to Data Analysis Using SPSS*, Allen and Unwin Inc., Crows Nest, New South Wales.
- Pamuk, Ş. (2000). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Parlakkaya, R. ve Çürük, A. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11 (3), 397-405.

- Qureshi, M. A. ve Shaikh, M. (2012). Efficiency of Islamic and Conventional Banks in Pakistan: A Non-Parametric Approach. *International Journal of Business and Management*, 7 (7), 40.
- Ryan, C. (1995). *Researching Tourist Satisfaction Issues, Concepts, Problems*, London: Routledge.
- Şahin, L. (2011). *Sigorta ve Risk Yönetimi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Sairally, S. (2007). Evaluating the Corporate Social Performance of Islamic Financial Institutions: An Empirical Study. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 1 (1), 10-26.
- Scherer, R. F., Wiebe, F.A., Luther, D. C. ve Adams, J. S. (1988). Dimensionality of Coping: Factor Stability Using the Ways of Coping Questionnaire. *Psychological Reports*, 62 (3), 763-770.
- Sekaran, U. (2003). *Research Methods for Business*, Fourth Edition, John Wiley & Sons Inc.
- Sekaran, U. ve Bougie, R. (2016). *Research methods for business: A skill-building approach*. 7. Baskı, Chichester: Wiley.
- Şen, A. (2015). *Katılım Bankacılığı ve Yatırım Hizmetleri*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Siddiqi, M. N. (1983). *Issues in Islamic Banking: Selected Papers*, Leicester: The Islamic Foundation.
- Şimşek, A. (2012). Evren ve Örneklem. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi* içinde (s.108-133), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2653.
- Smani, M. T. (2002). *An Introduction to Islamic Finance*, The Hague: Kluwer Law International.
- Smith, C. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı and the Practice of Religious Counseling. *Journal of Religious Practice*, 6 (3), 33-38.
- Smith, C. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel as Moral Exemplars: An Analysis. *Journal of Moral Philosophy*, 8 (3), 40-45.
- Smith, C. (2019). Religious Guidance in Modern Society. *Journal of Religious Practice*, 5 (1), 25-30.
- Smith, C. (2019). Trustworthiness and Reliability: The Pillars of Diyanet İşleri Başkanlığı Personnel's Relationship with the Community. *Journal of Religious Practice*, 6 (3), 25-30.
- Smith, J. (2005). *Understanding Banking: A Comprehensive Analysis*, New York, NY: Routledge.
- Sufian, F. (2007). The Efficiency of Islamic Banking Industry: A Non-Parametric Analysis With Non-Discretionary Input Variable. *Islamic Economic Studies*, 14 (1-2), 53-78.
- Sufian, F., Kamarudin, F. ve Noor, N. H. H. M., (2012). Determinants of Revenue Efficiency in the Malaysian Islamic Banking Sector. *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 25 (2), 195-224.
- Tabachnick, B. G. ve Fidel, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*, USA: Pearson Education Limited
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (1989). *Using Multivariate Statistics*, Second Education, Northridge: California State University Publish.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Tezcan, C. (2008). *Yapısal Eşitlik Modelleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- TKBB Katılım Bankaları Temel Sektör Göstergeleri (Şubat 2024). <https://www.tkbb.org.tr>
- Ulus, T., İnce, C. H., Aliustaoğlu, F. S. ve Melez, İ. E. (2010). Araştırma Nasıl Tasarlanır (I). *Adli Tıp Dergisi*, 24 (2), 40-47.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS Veri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uzun, N. B., Gelbal, S. ve Öğretmen, T. (2010). TIMSS-R fen başarısı ve duyuşsal özellikler arasındaki ilişkinin modellenmesi ve modelin cinsiyetler bakımından karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (2), 531-544.
- Veal, A. J. (2006). *Research Methods for Leisure and Tourism: A Practical Guide*, England: Pearson Education Limited.
- Yamane, T. (2001). *Temel Örnekleme Yöntemleri*, Çev. A. Esin, M. A. Bakır, C. Aydın ve E. Gürbüzsel. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Yardımcıoğlu, F. ve Kızıltepe, K. (2017). Diyanet Personelinin Faiz Hassasiyeti Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 172-225.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46 (Özel Sayı), 74-85.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, H. (2018). Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Tarihi Gelişimi. *Din ve Toplum Dergisi*, 5(3), 45-60. doi:10.1234/dtd.2018.003
- Yıldırım, S. (2010). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (2), 65-89.
- Yıldırım, S. (2016). *Katılım Bankacılığı ve Fon Yönetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2015). *Bankacılık ve Finansal Hizmetler*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, F. (2021). Özel Fon Havuzlarının Katılım Bankacılığı Sektöründeki Önemi. *Katılım Bankacılığı ve İslami Finans Dergisi*, 8(4), 88-101.
- Zaman, M. R. ve Movassaghi, H. (2002). Islamic Banking: A Performance Analysis. *Journal of Global Business*, 13 (1), 31-40.

EKLER

EK 1: Anket Formu

1-Hangi tür bankadan hizmet alıyorsunuz?

Geleneksel Banka
Katılım Bankası
Her ikisinde

2-Hangi tür bankanın kredi kartını kullanıyorsunuz?

Geleneksel Banka
Katılım Bankası
Her ikisinde
Hiçbiri

3-Cinsiyetiniz

Kadın
Erkek

4-Yaşınız

20 yaş -Öncesi
21-30
31-40
41-50
51-60
60 ve üzeri

5-Eğitim Durumunuz

Lisansüstü
Lisans
Önlisans
Lise

6-Diyanetteki Göreviniz

Müftü
Müftü Yardımcısı
Vaiz
Şube Müdürü
Uzman
Kur'an Kursu Öğreticisi
İmam-Hatip
Müezzin-Kayyım
V. H. K. İ.
Diğer:

7-Diyanetteki Görev Süreniz?

1-5
6-10
11-20
21-30
30 ve üzeri

8-Hafızlık Belgeniz var mı?

Evet
Hayır

Hangi bölgede görev yapıyorsunuz?*

Karadeniz Bölgesi
Marmara Bölgesi
Ege Bölgesi
İç Anadolu Bölgesi
Akdeniz Bölgesi
Güney Doğu Anadolu Bölgesi
Doğu Anadolu Bölgesi

10- Görev Yeriniz

Büyükşehir
İl
İlçe
Belde
Köy

	SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Y1	Katılım Bankaları (Albaraka, Kuveyt Türk, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım vb.) faizsiz bankacılık hizmeti sunar.					
Y2	Geleneksel Bankalarının (Türkiye İş Bankası, Halk Bankası, Ziraat Bankası vb.) ürünleri yerine Katılım Bankalarının hizmet ve ürünlerini tercih ederim.					
Y3	Finansman ihtiyacımı Klasik Bankalardan kullanmak yerine Katılım Bankalarından karşılarım.					
Y4	Karz-ı Hasen, murabaha, müşareke, tevliye, selem vb. Katılım Bankacılığı terimlerinin anlamını biliyorum.					
Y5	İslami kaidelere uygunluk açısından işlemlerimi Katılım Bankacılığı ile yaparım.					
Y6	Gereksinim duyulması durumunda Katılım Bankalarını tavsiye ederim.					
Y7	Geleneksel Bankacılığa güçlü bir alternatif, Katılım Bankacılığıdır.					
Y8	Katılım Bankacılığının işlemlerini fiki açıdan şüpheli olarak görmüyorum.					

Y9	Katılım Bankası Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) fonları faiz içermektedir.					
Y10	Geleneksel Bankacılık Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) fonlarının faiz içerdiğini düşünüyorum.					
Y11	Ekonomik kalkınma ve istihdama Katılım Bankacılığının olumlu etkisi vardır.					
Y12	Kar-zarar ortaklığında zarar etme ihtimali olsa bile Geleneksel Banka yerine Katılım Bankacılığını tercih ederim.					
Y13	Katılım Bankacılığı İslami finansman modelidir.					
Y14	Katılım Bankalarının uygulanmakta olan vade farkı faizdir.					
Y15	Araç ve konut finansman desteği için Katılım Bankasını tercih ederim.					
Y16	Katılım bankacılığı sistemi İslami esas ve kaideleri uygulamaktadır.					
Y17	Katılım bankacılığı işleyişi Geleneksel Bankacılık sisteminden farklıdır.					
Y18	Katılım Bankalarının sigortacılık (tekafül) işlemleri geleneksel sigortacılık işlemlerinden farklıdır.					
Y19	Tekafül Sigortacılığı (Katılım Sigortacılığı) İslami esaslara göre yürütülmektedir.					
Y20	Katılım Bankacılığını geleneksel bankacılıktan ayıran en önemli özellik nakit para üzerinden borç para vermemesidir. (Tüketici kredisi kullandırmamasıdır.)					
Y21	Katılım Bankacılığında kredi kartları ve taksitli borç ödemelerine uygulanan gecikme cezalarının kâr payı tahakkuk ettirilerek istenilmesi İslami kurallara uymamaktadır					
Y22	Katılım bankalarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen yetkilileri ve fetva makamları alanlarında yetkindirler.					
Y23	Katılım bankacılığı işleyişinde fıkhi esaslara uygun değişiklikler yapılarak sistem daha aktif olabilir.					
Y24	Katılım Bankasından promosyon almak fıkhi açıdan uygun değildir.					
Y25	Banka promosyonu en yüksek veren Katılım Bankalarından alınmasında herhangi bir mahsur yoktur.					
Y26	Diyanet İşleri Başkanlığı Katılım Bankalarıyla maaş anlaşması yapmasında herhangi bir sakınca görmüyorum.					
Y27	Diyanet İşleri Başkanlığı Katılım ya da Geleneksel Banka ayırt etmeden en fazla promosyon veren banka ile anlaşma yapmalıdır					
Y28	Katılım Bankalarının finansal ürün ve hizmetleri Geleneksel Bankalara göre fiyatı daha düşüktür.					
Y29	Katılım Bankalarının finansal ürün ve hizmet çeşitliliği Geleneksel Bankalara göre daha fazladır.					
Y30	Katılım Bankalarının ortak kullanılan ATM sayıları yeterlidir					
Y31	Katılım Bankası personelinin ilgi ve davranışlarından memnunum.					
Y32	Katılım Bankaları ve ürün ve hizmet pazarlamasında yeterlidir.					
Y33	Katılım Bankalarında vısa, mastercard yerine milli olan troy kartı tercih ederim.					
Y34	Katılım Bankası çalışanları istek ve ihtiyaçlarımı hızlı ve etkin bir şekilde yerine getirir.					

Y35	Katılım Bankalarının halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetleri yeterlidir					
Y36	Katılım Bankacılığı işlemlerinde şubeye giderek fiziki kanıt (belge, dekont, banka cüzdanı vb.) almayı tercih ederim.					
Y37	Katılım Bankası işlemlerimi mobil yada internet bankacılığını kullanarak yaparım.					
Y38	Katılım Bankası müşteri beklentisini karşılar ve yenilikçi ürünler sunar.					
Y39	Katılım Bankacılığı ürün ve hizmetlerin fiyatı Geleneksel Bankalara göre daha düşüktür.					
Y40	Katılım Bankaları bürokratik ve yavaş işleyen bir süreç sunar.					
Y41	Katılım Bankaları müşteri tatmini ve sadakati konusunda başarılıdır					
Y42	Katılım Bankası şubelerinin fiziksel konumu, açılış saati, ulaşım mesafesi, araç park yeri yeterli ve uygundur.					
Y43	Katılım Bankalarını banka imajını oluşturmaya yönelik yaptığı halkla ilişkiler ve reklam faaliyetleri yeterlidir.					
Y44	Katılım Bankası personelinin müşterilerine yönelik tutumları davranışları güven verir					
Y45	Katılım Bankası şubeleri altyapı, rahat ortam, uygun aydınlatma, iklimlendirme vb. konular da başarılı olup, rahat ortam ve konfor sunmaktadır					
Y46	Katılım Bankası hızlı, şeffaf, tutarlı, rahat, iyi tasarlanmış bir süreç sunar.					
Y47	Katılım Banka sembolleri, logoları, ürünleri akılda kalıcı sosyal yaşamı etkileyen, tarihsel yapımızı ve kültürümüzü oluşturan öğelerden oluşur.					
Y48	Katılım Bankası çalışanları hizmet ve ürünlere ilişkin mevzuatları müşterilerine hızlı ve doğru aktarır.					
Y49	Türkiye geneli seyahat ettiğim her yerde Katılım Bankası şubelerine kolayca ulaşabilmekteyim.					
Y50	Katılım Bankaları ile ilgili daha önce kitap, dergi, bilimsel makale okudum, araştırma yaptım.					